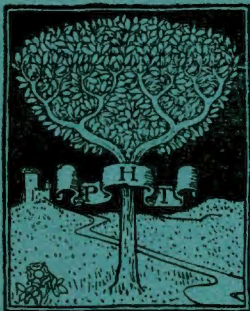

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1911

UTGIFVEN

AF

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

CARL MAGNUS STENBOCK

SAMFUNDRITS SEKRETERARE

ÅRG. XIII.

HÄFT. I.

INNEHÅLL

En fransk kondottier i Sverige på Karl IX:s tid. Af HELGE ALMQUIST sid.	1.
Karl Karlsson Gyldenhielm mot Oxenstiernorna 1639 —40. Af HELGE ALMQUIST »	17.
Stockholms öfverståthållare. 25. Carl Wilhelm Modée. Af N. VON DARDEL »	35.
Ett litet problem. Af HANS H:SON WACHTMEISTER »	41.
Kyrksilfver såsom personhistoriskt material. Af GUSTAF UPMARK »	44.
Ätten Galle i Sverige. Af G. ELGENSTIERNA »	51.
Några Paschporträtt. Af N. SJÖBERG »	65.
Personhistorisk litteratur »	66.
Frågor och svar, notiser och samfundets årsmöte »	82.

ILLUSTRATIONER:

Öfverståthållaren C. W. MODÉE. Paschporträtt: ADOLF FREDRIK, SOFIA ALBERTINA, FABIAN KASIMIR WREDE, OTTILIANA CHARLOTTA FLEMING, OTTO FLEMING, KATARINA CHARLOTTA GYLLENGRIP. I texten: kalk från Sköldinge församling (2 fig.) samt dopskål från Taxinge församling.

En fransk kondottier i Sverige på Karl IX:s tid

Af Helge Almquist

I ett numera nästan glömdt franskt historiskt arbete från l'ancien régime, författadt af en kunglig censor i högst monarkisk-patriotisk anda,² ägnas några sidor också åt de söner af den stora nationen, som på Henrik IV:s tid togo tjänst under Sveriges fanor. Det berättas där,³ hur hertig Karl vann folkets gunst och blef krönt i Stockholm, hur han därefter besegrade Sigismund invid Stegeborgs murar, hur han slutligen beredde sig att fortsätta striden på livländsk mark. Med rika löften förstod han att locka franska krigare i sin tjänst, och Henrik IV gaf sitt tillstånd till dessa värfningar, sedan han låtit det svenska sändebudet veta, att han som pris på sin vänskap satte ett obrottsligt infriande af den nye krigsherrens utfästelser. Under anförande af en viss *la Borde de Luxe* kämpade dessa krigare med utomordentlig tapperhet och dränkte Livlands jord med sitt blod; svenskarna offrade dem utan betänkande i första ledet, medan de själfva fegt höllo sig undan. Men trots detta vägrade Karl trolöst att gifva dem utfäst lön och ädrog sig därigenom ett strafftal af den oförskräckte *la Borde de Luxe*. »Om I bryten Edra löften», sade denne, »lösen I också oss från våra förpliktelser; vi äro Eder i intet förbundna, och vi skola låta vårt fädernesland veta, huru man i Sverige håller träffadt aftal och huru folkrätt och tacksamhet där hållas i ära.» För egen del undslapp verkligen *la Borde de Luxe* från trældomen och gaf det franska hofvet del af sina klagomål, men hans landsmän voro alltjämt tvungna att stanna i svensk tjänst. Karls skamlöse fältöfverste Nelson, som illistigt sparade det svenska krigs-

² L'honneur François ou histoire des vertus et des exploits de notre nation depuis l'établissement de la Monarchie jusqu'à nos jours. Par M. de Sacy. I—XII, Paris 1770—84.

³ Tome VI (Paris 1771), s. 20 ff.

folket, tvekade icke att kommendera fransmännen under Régis'¹ ledning emot det af polackerna starkt besatta Ivangorod. Stormningen urartade till ett blodbad på de angripande, men svenskar-
na kände ingen beundran för denna tapperhet, ännu mindre någon lust att hjälpa; på Nelsons ingifvelse beslöto de tvärtom att alldeles förgöra de hatade främlingarna. En af dessas officerare, Bouvier, sökte afvärja faran genom att ställa sig som gisslan, men han lyckades därmed endast söfva sina landsmäns vaksamhet. Lugnt hvilande i sina kvarter efter den heta striden, öfverföllos de af svenskarna med eld och svärd; ett fåtal lyckades rymma till skogs undan den nya massakern, och en ännu mindre skara fann vägen hem till Frankrike.

Man vore naturligtvis frestad att fränkänna denna härresande skildring hvarje historiskt värde, då orimligheterna äro så många och så i ögonen fallande, alltifrån Karl IX:s tidiga kröning till den blodtörstige Nelsons underbara sätt att förvalta de militära resurser, som stodo honom till buds gent emot polackerna. Men om den också icke kan användas som källa i vanlig mening, saknar det icke sitt intresse att efterforska ursprunget till den mot Karl IX hästkt fientliga tradition, som den franske historikern upptagit och säkerligen retoriskt utbroderat; själfva tillkomsten af denna tradition kan visa sig som ett historiskt faktum af betydelse. Man kan icke veta, i hvilken form den förelegat de Sacy, men att den åtminstone till en del ytterst härrör från den nämnde la Borde de Luxe, som verkligen en tid låg i delo med den svenske konungen, skall af min följande framställning ställas utom tvifvel. En skildring af Karl IX:s mellanhafvanden med den franske kondottieren är också i sig själf af intresse, särskildt emedan den speglar flere typiska drag i tidens internationella värfnings-
transaktioner.

Det fanns i början af 1600-talet många marknader, på hvilka krigsfolk salubjöds och efterfrågades, men de höllos icke alla öppna för hvarje potentats värfvare. De stodo under en viss kontroll af resp. landsherrar, och dessa, som naturligtvis i första hand tillgodosågo sitt eget behof, reglerade sedan efter politiska hänsyn de gunstbevis, som utdelade värfningstillstånd ansågos innebära. På den holländska värfningsmarknaden, åt hvilken den svenske regenten ägnade särskild uppmärksamhet, kunde han i regel påräkna tillmötesgående, ty generalstaterna måste i honom se en

¹ Den nedan nämnde Régis du Vernet,

naturlig bundsförvant med hänsyn till att Spaniens och Polens konungar båda hörde hemma i papisternas läger. I holländsk tjänst, i kamp mot spanjorernas härar befunno sig bland andra en stor mängd fransmän, men under tider då ett stillestånd mellan Spanien och de unierade staterna syntes stå för dörren, sågo sig många af dessa om efter en ny krigsherre, och de fäste därvid särskildt sina blickar vid den nordiska krigsskådeplatsen. Till dessas antal hörde också den förnämlige kondottier, som i franska källor helt enkelt kallas *le Sieur de la Borde*, men som stundom bär namnet *Henri de la Borde de Luxe* och som själf med förkärlek skref sig *Luxe la Borde*. Han utgaf sig för en ättling af huset Luxemburg, och denna härledning skulle äga stöd af själfva namnet; andra betraktade honom som en naturlig son af Henrik IV; i hvarje fall var han af hög extraktion och åtnjöt anseende vid det franska hofvet, liksom han synes ägt en gynnare i den unge Gaspard de Coligny, grefve af Châtillon. Han återopade gärna sina fäders trohet mot den franske monarken, hvarigenom de tvungits att lämna sina gods i spanjorernas händer; han ville framstå som deras sanne ättling i fråga om alla ridderliga dygder och otadlig lojalitet.

Först på våren 1607 synes De la Borde, följande talrika landsmäns föredöme, hafva erbjudit Karl IX sin tjänst, och han återopade därvid en rekommendationsskrivelse från grefven af Châtillon, hvilken för öfrigt själf något senare gjorde den svenske konungen samma erbjudande.¹ Såsom andra förnämliga kondottierer lät han ett särskildt ombud underhandla om de närmare villkoren; han använde därvid samme De la Ville, som senare skulle vinna ett berömdt namn i Sveriges krigshistoria. Det kom också utan långa förhandlingar till ett aftal mellan denne och Karl IX: för De la Borde utfärdades på vanligt sätt ett beställningsbref (*literæ stipendii*), som innebar konungens uppdrag att värfva 500 franska ryttare under fem ryttmästare och att redan under loppet af sommaren 1607 föra dem till Sverige; å andra sidan undertecknade De la Ville en motsvarande försäkran å De la Bordes vägnar.² Eftersom värfningen skulle ske i Frankrike, vände sig konungen omedelbart till Henrik IV med en skriftlig begäran om tillstånd; han kunde därvid återopa det tillmötesgå-

¹ Karl IX till Châtillon, Stockholm 18 juni 1607. *Lat. reg. 1606—10.* — Alla i denna uppsats citerade arkivaliska källor äro att finna i Riksarkivet.

² Beställningsbrevet dat. Stockholm 18 juni och försäkringsbrevet 5 juli 1607. *Ib.*

ende, som denne kort förut visat vid en liknande anhållan för Regis du Vernets räkning.¹ Han lät sig samtidigt angeläget vara att införskaffa tillförlitliga upplysningar om den nyantagne kondottierens person och kvalifikationer, i det han anmodade sina ombud i Holland, Hans Nilsson och Evert Horn, att inberätta, hvad de därom kunde erfara.²

Hans Nilsson anställde också omedelbart nödiga efterforskningar och trädde själf i förbindelse med De la Borde. I sitt svar till konungen ansåg han sig kunna vitsorda dennes duglighet och tapperhet, liksom han icke hyste tvifvel om hans utsikter att värfva krigsfolk till öfverenskommet antal; han hade dessutom sett ett bref från den franske konungen, hvori denne kallade De la Borde för sin gudson och kammarjunkare samt guvernör på ett kungligt slott, och han såg däri ett bevis på att denne var af god släkt, måhända till och med konungens bastardson, såsom många förmenadę. Samtidigt lät han Karl IX veta, att De la Borde hade särskilda anspråk i fråga om sin blifvande anställning; han ville nämligen blifva utnämnd till öfverbefälhafvare öfver alla franska trupper i svensk tjänst, och han begärde högre sold, än Karl IX brukade aftala med franska kondottier.³

Ryktet om De la Bordes anställning spred sig snart bland de öfriga franska kondottiererna i Holland, af hvilka några redan tidigare träffat aftal med Karl IX, men ännu icke mottagit de påräknade värfningspenningarna. Särskildt Regis du Vernet gaf i ett bref till den svenske konungen uttryck åt sina känslor af besvikenhets, kanske också af afund mot sin mer gynnade landsman; han ville tydligen icke afstå sin företrädesrätt till denne.⁴ Men i

¹ Dat. Stockholm 4 juli 1607. *Ib.*

² Dat. Stockholm 30 juni 1607. *Sv. reg. 1607.*

³ Hans Nilsson t. Karl IX, Amsterdam 4 aug. 1607. Or. (2 ex.). *Hollandica.*
 »Medhan iagh war i Haghen, becomm iagh E. K. M:tz schrifuelse med ehn be:dh la Ville, theruthi E. K. M. nådigst tillkenne gifuer, att E. K. M. hafuer antaget ehn kallad La Borde, och befaller therhoos, att man skulle förfråge sigh, om han sådan är, som han sigh hoos E. K. M. angifuet hafuer. Så hafuer iagh thet giordt och förnimmer honom noghsampt wara dughse och sigh wäl i krichet bruket; iagh hafuer och seet K. i Franckrikes breef, ther han honom kallar sin gusson och gubernatorn på eet slott och sin cammerjuncker, så att han wäl är af godh slecht, och holla många therföre, att han är Konungens bastardszon. Och är inthet twifvell, det han ju skall kunne komma folcket till wägga. Dock är hans begäran, att han måtte få befallningen att regeera öfuer alla fransoser, som dith komme, lika såsom colonel; szå är och hans intent, thet han will werfua cuirassiers eller chevaux legers och icke arquebusiers à cheval, ty seiger han sigh icke kunna behielpe medh the 26 daler på mannen, efter som La Villette och Regis bekomme, uthan begäre meer, om E. K. M. honom thet bejake will, ty rustningarne till hand och footh koste fast meer än the lättwäpnade arquebusiers. Hans begären är på huar hest 35 daler.»

⁴ Dat. Haag 13 aug. 1607. Or. *Skrifu. t. Karl IX fr. åtsk. pers.*

själfva verket hade De la Borde icke nöjt sig med de besoldningsvillkor som medgifvits honom i beställningsbrevet, och Karl IX ansåg sig efter Hans Nilssons rekommendation kunna höja sitt anbud; han anmodade greffen af Châtillon att underhandla med sin skyddsling i denna sak.² Man lyckades tydligen komma till enighet, äfven om icke ett nytt formligt aftal träffades; De la Borde kunde bland sina landsmän utsprida, att han antagits som öfverbefälhafvare öfver alla franska trupper i Sverige, och han begaf sig (troligen i nov. 1607) till Frankrike för att med Henrik IV:s tillstånd företaga de nödiga värfningarna och dessutom från hofvet erhålla de rekommendationer, som han hoppades kunna påräkna.²

Att De la Borde verkligen ägde en gynnare i Henrik IV, blef för den svenske konungen tydligt efter det besök, som dennes diplomatiska ombud doktor Jakob van Dijk i febr. 1608 aflade vid det franska hofvet.³ Konung Henrik bad uttryckligen den svenske diplomaten att meddela sin herre, hurusom De la Borde alltid åtnjutit hans gunst och att han med sin egen person ville gå i borgen för hans goda uppförande i svensk tjänst. På samma gång som van Dijk framförde detta till Karl IX, rådde han för egen del denne att visa De la Borde all möjlig gunst och nåd, så mycket hellre som han säkert trodde sig veta, att den franske kondottieren hade sin kunglige herres uppdrag att under vistelsen i Sverige uppmärksamt iakttaga ställningar och förhållanden, att han sålunda skulle göra tjänst som diplomatisk kunskapare.⁴

Det fanns emellertid vid det franska hofvet ett parti, Sullys afundsmän och antagonist, som sedan gammalt mer än han sökte sina ingifvelser i Rom och betraktade den svenske usurpatorn med utpräglad afvoghet. Till detta parti hörde äfven utri-

² Dat. Stockholm 20 aug. 1607. *Lat. reg. 1606—10.*

³ Regis du Vernet t. Karl IX, Haag 28 nov. 1607. Kop. (i tysk öfvers.) *Skrifv. t. Karl IX fr. åtsk. pers.*

³ Om denna beskickning se min uppsats *Henrik IV i sitt förhållande till Polen och Sverige* (Hist. Tidskr. 1911).

⁴ J. van Dijk t. Karl IX, Fontainebleau 22 mars (g. st.) 1608. *Or. Gallica.* »Der Koningk hat mhir fiel geredt von Mons:r de la Borde und auff mhir begeret, ich sollte Ihre Ma:te screiben und auch zu meiner widercumst mundling ansaegen, das der obgenamten de la Borde alzeit bei ihm in grössen gnaden gewesen sei und das ehr den selbigen hielte wie zainer einer allergetrauroste dienaren, das ehr auch fur den selbighen und fur de gutte getreuwe dienste, die ehr Ihre Ma:te thun werdt, ahn Ihre Ma:te wolte respondiren und sein eigen person obligiren . . . Ihre Ma:te wollen auch bedacht sein, den obernamte Mons:r de la Borde alle fruntschaft und gnadige gunste zu beweisen, dan ich bin gewis, das ehr befellich und last hat vom Koninck, om auff der warheyth von das genigen ich den Koningk soo van Ihre Ma:te als auch von des reichs gelegentheyth gesacht, particulare und besundere information zu nemen.»

kespolitikens nominelle ledare, Villeroy, och med denne hade De la Borde samtalat om sina planer att träda i svensk tjänst; han fick därvid höra varningens ord mer än uppmuntrans. Med äfventyrarens fantasi synes han hafva förespeglat sig ära och guld efter behag såsom lön af sin krigsherre, liksom han motsåg en stor tillströmning af soldehungriga, så snart hans värfningstrummor rörts. Villeroy lät honom förstå, att han i stället hade missräkningar att vänta i sin nya tjänst, men De la Borde försäkrade då, att han på förhand skulle förskaffa sig tillräckliga garantier.¹

I hvarje fall erhöll De la Borde det äskade oinskränkta tillståndet att värfva i Frankrike för Karl IX:s räkning, ehuru Villeroy sålunda velat afskräcka honom och ehuru det katolska partiets protester understöddes af föreställningar från de utländska makter, som med ovilja sågo Sveriges rustningar, troligen närmast Polen och Danmark. Genom att förete sitt svenska beställningsbref och åberopa den post såsom högste befälhafvare öfver de franska trupperna, som han betingat sig af Karl IX, synes De la Borde hafva förmått äfven den franske konungen att godkänna dessa anspråk och ställa den franska soldatexporten till Sverige under hans kontroll; till detta privilegium skall hafva fogats löftet att straffa alla fransmän, som för någon försummelse rymde ur svensk tjänst.²

Om De la Bordes värfningar på fransk botten är intet närmare bekant, men sedan början af maj 1608 befann han sig ånyo i Holland, där han satte sig i förbindelse med Karl IX:s agenter för att ordna inskeppningen — sedan de första soldkraven tillfredsställts. Han hade fått sina höjda anspråk godkända, och ännu i en skrifvelse af 28 febr. 1608 hade den svenske konungen upprepat sitt värfningsmandat och anmodat honom att inställa sig med åtminstone 250 ryttare, om han ej kunde skaffa ett större

¹ Villeroy t. Jeannin (ambassadör i Holland), Fontainebleau 8 apr. 1608. Les négociations de M. le Président Jeannin, II (Amsterdam 1695), s. 249.

² De la Borde till Karl IX, Amsterdam 6 juni 1608. Or. *Skrifv. t. Karl IX fr. åttsk. pers.* » . . . le Roy m'a fait l'honneur de respondre pour moy à Sir. de Vandic quy est venu en France pour les affaires de V. M., lequel pourra dire à V. M. tout ce qu'il a trouvé en France et comme le Roy mon maistre ne veut ny entant qu'il sorte François de France pour aler en Suede qui ne soit soubz ma charge. Sa Maiesié respondant de moy, je veux qu'il se donne nulle charge aux François que je ne sache, et m'a comandé de n'y mettre personne que je ne le recognoisse fidele et capable. Sa dite M. m'a encore promis que tout autant de François qui seront soubz ma charge en Suède, si il y en a quelcun quy manque à son devoir, il les fera punir s'ils se retirent en France. » I det följande upprepas det, att De la Borde skall vara general öfver fransmännen »selon la commission que V. M. m'a envoyé laquelle j'ay monstré au Roy et à tout son conseil.»

antal.² Sedan dess hade dock tiden gått, och Karl IX hade träffat aftal med andra franska kondottierer, men de medel, som hans agenter i Holland hade till sitt förfogande, räckte icke till att förnöja alla. De la Borde uppger själf, att han icke mottagit mer än 500 gulden, medan han af egna medel måst tillsätta 15,000; de holländska köpmän, som brukade gifva den svenske konungen kredit, synas vid detta tillfälle hafva visat sig njugga. För De la Borde var dröjsmålet så mycket ovälkomnare, som hans kunglige herre, väl närmast med tanken på hans uppdrag att vara kunskapare, befallt honom att snarast möjligt anträda resan till Sverige.³

Under sådana förhållanden måste De la Borde lämna större delen af sina värfvade trupper kvar i Holland och endast åtföljd af sitt eget kompani och några påhängsna tjänstesökande uppsöka den svenske konungen; den 11 juli 1608 träffade han denne i Stockholm.³ Om de följande underhandlingarna mellan honom och hans nye herre är intet närmare bekant, men deras resultat föreligger i konungens nya beställningsbref af 3 sept. 1608 och De la Bordes fyra dagar senare utställda försäkran; genom dessa mottog han uppdrag att föra till Sverige 376 ryttare och 1,000 man fotfolk, och han utnämndes formligen till högste befälhafvare öfver alla franska trupper i svensk tjänst.⁴ Värffningstransaktionen tycktes sålunda ordnad till ömsesidig belåtenhet — men redan tre månader senare såg sig De la Borde föranlåten att begära sitt afsked, och under loppet af år 1609 kom det till en fullständig brytning mellan honom och den svenske konungen. Om orsakerna till oenigheten torde man ur de visserligen sporadiska källorna kunna leta sig till en väsentligen riktig uppfattning.

Det är troligt, att De la Borde ansatte konungen med nya penningkraf, innan han ville utföra sitt nya uppdrag, och det är säkert, att konungen efter någon tid helt och hållet återkallade detta, i den mån det gällde anskaffande af nya trupper. Angående hans motiv till ett sådant steg är det ej lätt att vinna klarhet; själf åberopade han i det bref till Henrik IV, som De la Borde fick med sig vid afresan, endast det skälet, att han mot förmodan kunnat fylla sitt behof af utländska trupper utan att afvakta

² *Lat. reg. 1606—10.*

³ De la Bordes cit. bref af 6 juni 1608.

³ *Calendaria Caroli IX.* Utg. af *A. Leuenhaupt.* Stockholm 1903. »1608 Julius 11. till Stockhålm, der kãm en fransosisk herman till migh Laborde widh namn.»

⁴ *Lat. reg. 1606—10.* De la Borde har utnämnts till »dux generalis copiarum Gallicarum . . . ut omnibus Gallis, qui nobis in presentia militant, iisque quos adducturum se fide nobis data nunc obligavit, præficiatur.»

dennes åtagna leverans; posten såsom högste befälhafvare öfver fransmännen hade De la Borde under sådana förhållanden afböjt.¹ Det är i själfva verket sant, att Karl IX under årets lopp utdelat värfningsmandat till flere andra kondottierer, särskildt franska (såsom Regis du Vernet, de Thissiers), och det är möjligt, att han mot dess slut fruktade att blifva alldeles öfverlupen af dessa penninghungriga herrar. Kanske spelade också den omständigheten en viss roll, att hans till Livland särskildt utsända kommissarier just vid denna tid underhandlade med polackerna om stillestånd, fastän de snart måste återvända med oförrättadt ärende. Men i hvarje fall måste man fråga sig, hvarför han icke hellre afskedade någon af de öfriga tjänstsökande, hvilka icke såsom De la Borde blifvit så varmt rekommenderade i hans gunst af den franske konungen, och särskildt måste man söka förklara, hvarför han icke senare, under förändrade konjunkturer, återtog honom i sin tjänst. De la Bordes afresa från Sverige (troligen i början af 1609)² betecknade nämligen icke en definitiv brytning mellan honom och konungen, äfven om han var förbittrad öfver det återkallade värfningsmandatet; han blef hugnad med en växel på 2,000 daler (visserligen ett ringa belopp i förhållande till hans påstådda utgifter) och då hans kompani erhöi en tillförordnad kapten i hans ställe, tänkte man sig tydligen möjligheten af hans återinträde i svensk tjänst.³ Märkligare är, att Karl IX synes hafva använt honom för ett diplomatiskt uppdrag till Henrik IV; det gällde den medling i kriget med Polen, som denne tidigare erbjudit och som den svenske konungen nu i någon form utbad sig. Hans val af ombud skedde med hänsyn till De la Bordes förbindelser med det franska höfvet, men kan för öfrigt tyckas sällsamt, ty den afdankade kondottieren, med den bitterhet som han måste

¹ Dat. Stockholm 8 dec. 1608. *Lat. reg. 1606—10.* » . . . Etsi cum præsentium exhibitore Illustri et Generoso nobis sincere dilecto Henrico De la Borde D:no de Luxe Dilectionis Viræ subdito egimus, ut in Galliam profectus certum militum numerum in nostrum regnique nostri usum colligeret adduceretque eaque in re operam ipse suam nobis addixit; tamen cum præter opinionem nostram eo postea peregrinorum militum numero aucti sumus, ut majorem hoc quidem tempore non desideremus, idcirco a prædicto D:no de la Borde clementer requisimus, ut in iis, qui nostris nunc militant auspiciis, Gallis ducendis operam suam nobis navaret; cum vero in præsentia id sibi integrum non esse demisse nobis significaret omninoque in Galliam ad res suas constituendas reverti constitueret, id ei denegare nolimus . . . »

² I Duplessis' nedan cit. bref af 3 apr. heter det, att han tillsammans med De la Borde tillbragt 7—8 månader i Stockholm. Då den senare anlände i juli 1608, borde han sålunda hafva rest tidigast i febr. 1609.

³ Om växeln har man upplysning af Karl IX:s nedan cit. bref till van Dijk af 29 maj 1609. — Förordnandet för »hans Leutenamt Monsieur Labadij» dat. Stockholm 18 dec. 1608. *Riksregistr.*

känna, var icke särskildt lämpad att föra hans talan. I hvarje fall är det tydligt, att Karl IX vid denna tid icke var egentligen afvotg ständ mot De la Borde, och anledningen till den slutliga brytningen måste sökas i de intriger, för hvilka denne efter sin afresa från Sverige utsattes från vissa af sina landsmäns sida, och i de oförsiktigheter, som han under sin vistelse i utlandet kan hafva låtit komma sig till last och som hans fiender visste utnyttja.

Det är sannolikt, att De la Bordes landsmän i svensk tjänst med en viss afund och ovilja sett dennes utnämning till högste befälhafvare öfver de franska trupperna, och det är icke uteslutet, att man tidigt nog börjat söka förtala honom hos Karl IX. Men först efter sin afresa namngifver De la Borde i ett bref till konungen två af dem såsom sina argaste fiender, Cerido och Duplessis, som han anklagar för systematiskt lögnaktigt förtal, och han försöker naturligtvis på sitt håll att ställa dem i sämsta möjliga dager. Man kan af andra källor finna, att han hade god grund och till och med skriftliga bevis för sina misstankar; man äger i behåll ett bref från Duplessis till Karl IX (dat. Haag 3 apr. n. st. 1609), hvori han meddelar konungen, att han redan tidigare velat avslöja De la Bordes skamliga och otacksamma uppträdande både i Sverige och på utrikes ort, men att denne förstått att uppsnappa brefvet; han insänder emellertid nu ett särskildt memorial, som skall bevisa De la Bordes skuld och rentvå honom själf från alla misstankar.² Såväl detta memorial som

² Dat. Haag 3 apr. n. st. 1609. Kop. *Skrifv. i. Karl IX fr. åtsk. pers.*
 »Obwolv ich die Ehr nit haben khönden, von E. K. M. mittelst der sibem oder acht Monat, welche ich bey dem Herrn de la Borden in E. M. königlichen Statt Stockholm zugebracht, erkhandt zu werden, hat mich doch die erkhandtnus E. M. lieb und freundschaft, welche Sye zu allen nationen und sonderlichen gesagtem Herrn de la Borden jederzeit getragen und damit auch die opinion, welche villeicht wolermelte E. K. M. wegen der undankbarkheit in gemain, sonderlichen aber gegen denen, welche die curiositet (als mich) bewegt, mit angedeutem de la Borden zu raisen, tragen, aufgehebt werden möchte, verursacht, derselben mit diesem Wort zuezuschreiben, E. K. M. underthenig pittendt, in kheinem weeg zu gedenken oder glauben zu geben, das ich ainiche schuld der conspiracy, ungebürlichen reden, bösen fürhaben und schmähungen halber, welche mehrgesagter de la Borden an allen orten, wo er durchgereist, zu preiudice E. M. königlichen ehren ausgegossen und erstens in E. M. Reich selbsten, darvon ich dem Herrn de la Villet zuegeschrieben, E. M. dasselbige zu advisieren, mehrgedachter de la Borde aber selbiges schreiben listiger weyss von dem botten oder einspengner zu seinen handen gebracht, dergestalten das ich seit áhero die sichere gelegenhait nit haben mögen, E. M. die warhait zu erhafteren, welche aber E. M. nun mehr clärlichen auss beygefiegtem memoire allergnedigisten, wie dan auch mein Unschuld (derentwegen alle Französichen, so in E. M. diensten, gemainglichen zeugen werden und hergegen sain de la Borden böse Natur zu vernemen haben . . . ».

öfriga anklagelseskifter synas hafva gått förlorade, men af De la Bordes apologier kan man någorlunda sluta sig till deras innehåll.

De la Borde synes hafva lämnat Sverige i sällskap med åtminstone den ene af sina senare vedersakare, Cerido, som af Karl IX erhållit fyra månaders tjänstledighet för vårdande af sina egna angelägenheter i Frankrike;¹ Cerido hade därvid anlitat hans bemedling hos konungen. De båda fransmännen togo vägen genom Danmark, och åtminstone De la Borde hade därvid audiens hos konung Kristian själf, som enligt hans egen utsago skall hafva erbjudit honom anställning i dansk tjänst. Cerido och Duplessis beskyllde honom emellertid senare för att hafva inlåtit sig åtskilligt närmare med den danske konungen, yppat innehållet af sitt diplomatiska uppdrag till det franska hofvet och beklagat sig öfver den behandling, som Karl IX låtit honom undergå. Samma lösmynthet och samma lust att förtala Sverige och dess konung skulle han hafva ådagalagt under resten af sin resa, om hvars enskildheter för öfrigt intet är bekant. I slutet af april 1609 anlände han i hvarje fall till Haag, där han uppsökte de franska ambassadörerna Jeannin och de Russy, för att sedan fortsätta till det franska hofvet; och om hans uppträdande vid detta besök äger man dessas tillförlitliga vittnesbörd. Han lät redan i Haag förstå, att han skulle kunna lämna sin kunglige herre noggrann upplysning om ställningar och förhållanden i Sverige, om dess konungs resurser och afsikter; men han synes icke hafva låtit dem höra några klagomål öfver sina personliga erfarenheter i svensk tjänst, utan tvärt om ordat om sina lysande utsikter, för den händelse han finge Henrik IV:s tillåtelse att återvända. De båda ambassadörerna afrådde honom dock från dylika planer, emedan de från andra håll hört berättas, att Sverige ingalunda erbjöde några lockande möjligheter för sådana förnämliga tjänstesökande som De la Borde.²

Om De la Borde sålunda höll skenet uppe inför sin kunglige herres representanter i Haag, visar å andra sidan ett bref, som han därifrån skref till Karl IX, att han redan kände sin ställning undergräfd af sina belackare och förutsåg den stundande brytningen. Han säger sig hafva sett en skrivelse från konungen, hvori denne beskyller honom för att vid det danska hofvet hafva yppat

¹ Hans pass, dat. Stockholm 16 dec. 1608 (rubrik) *Lat. reg. 1606—10*. Han kallas här Gabriel de Cerido.

² Jeannin och de Russy till Henrik IV, Haag 1 maj 1609. *Les négociations de M. le Président Jeannin, IV (Amsterdam 1695), s. 94.*

anförtrodda hemligheter, och han säger sig äfven veta, att konungen anmodat vissa holländska köpmän att hålla inne med betalningen af hans fordringar. Han försvarar sig kraftigt mot den nämnda beskyllningen och åberopar särskildt den franske konungens borgen för hans trohet; men man tyckes sätta mindre lit till en sådan borgen än till en ärelös skälms förtal! Han framhåller, att han är löst från sin ed till den svenske konungen, sedan denne återtagit en redan gifven tjänstefullmakt; men han vill för egen del lojalt hålla sitt löfte att till det franska hofvet hänskjuta frågan, om han ändock borde erbjuda Sverige sin tjänst. Han slutar med en bön, att den svenske konungen måtte sluta sina öron för orättfärdigt förtal, men han fogar därtill en förstucken hotelse: om konungen allfort gifver hans belackare rätt, kan han se sig nödsakad att kungöra sina besvär, och konungen må dock besinna, att äfven ringa personers klagomål kunna lända höga herrars anseende till förfång.¹

Den franske kondottierens försäkringar och hotelser gjorde intet intryck på Karl IX; i hvarje fall skänkte denne mer tilltro åt de nya budskap från Holland, närmast ett bref från Abraham Cabeliau, som tycktes bekräfta de tidigare angifvelserna. Han kände sig alltmer öfvertygad, att De la Borde öfver allt, där han dragit fram, i Danmark, Tyskland och Holland, skadat honom genom att utsprida lögnaktigt förtal, och han kände sig löst från alla förpliktelser gent emot en sådan ryktessmidare. Han skyndade att genom bref till sin representant i Holland förhindra inlösandet af den växel, som De la Borde fått vid sin afresa, och som dragits på Abraham Cabeliau; han gaf van Dijk befallning att i sådant syfte vidtaga laga åtgärder.²

Under tiden hade De la Borde fortsatt sin resa till det franska hofvet och inför sin kunglige herre redogjort för de politiska förhållandena i Sverige — och för sina personliga erfarenheter i dess tjänst. Villeroy kunde därvid hafva anledning att erinra honom om sina tidigare varningar; Henrik IV gaf uttryck åt sin förtrytelse genom att uttryckligen förbjuda honom att återvända

¹ Dat. Haag 2 maj 1609. Or. *Skrifv. t. Karl IX fr. åtsk. pers.* »Ich bitte unnd gelaube, das E. K. M. wil aus seyner hertzenn nehmen die onwarhaftige gesprichen, welch man mich nachhaltt. Aber so E. K. M. dieselbige wider mich conntinuïre, sol ich verursaght seynn, mich davonn to beklagenn, unnd wyewoll ich weys, das E. K. M. darnach nicht fraget, so bitte ich, das E. K. M. gelibe to considerieren, das die klagent vonn geringe often nachdenkungh gibtt vonn die reputation den Konighenn unnd grossenn herrnn.»

² Karl IX t. Jakob van Dijk, Stockholm 29 maj 1609 (jämte fullmakt); t. Abraham Cabeliau samma dag. *Tyskt reg.* 1609. Jfr Cabeliaus svar, dat. Amsterdam 13 juli n. st. 1609. *Skrifv. t. Karl IX fr. åtsk. pers.*

— frestelsen kan för öfrigt icke längre hafva varit svår att besegra! De la Borde hade också att frambära det diplomatiska uppdrag, som Karl IX gifvit honom — en egendomlig situation och en sällsam diplomat! Samtidigt med att tanken på fransk medling i det nordiska kriget sålunda upptogs från svensk sida, hade det franska hofvet besök af ett par polska magnater, som synas hafva haft i uppdrag att frambära ett liknande förslag för Polens del och därjämte göra föreställningar mot den franska sol-datexporten till Sverige; konjunkturena voro onekligen de bästa åtminstone för det senare yrkandet. Det var naturligt, att de polska magnaterna trädde i förbindelse också med De la Borde, och enligt dennes senare bref till Karl IX inbjödo de honom att med sin kunglige herres tillstånd träda i polsk tjänst; han skall hafva svarat, att han i hvarje fall aldrig ville bära vapen emot Sverige.¹

Efter en tids uppehåll i Frankrike återvände De la Borde till Holland och uppvaktade ännu en gång Karl IX med en lång skrifvelse,² som var ett sista försök att återställa det goda förhållandet och därjämte en akt af hämnd mot hans båda fiender, nu först namngifna och utförligt karakteriserade, Duplessis och Cerido. Han började med att uttala sin förvåning öfver de onda rykten, som Karl IX utspridt både i Holland och Frankrike om sin förre tjänare, men han försäkrade tillika, att dessa icke förmått skada honom hos den allra kristligaste konungen; denne hade på tal därom yttrat, att han skulle nödgas skilja sig vid alla sina tjänare, om han ville tro allt förtal, som hans fiender utspridde om dessa. Den svenske konungen hade däremot dömt honom ohörd, utan att fästa afseende vid van Dijks och andra sina tromäns vitsord eller ens vid konung Henriks borgen; den lägste domare borde icke så blindt lita på den ena parten, än mindre en stor konung, Guds afbild på jorden! Om De la Borde fått tillfälle att försvara sig mot beskyllningarna, skulle han hafva afslöjat sina afundsmäns onda anslag mot konungen; då han icke velat låna sig till att biträda dem, hade de tagit hämnd genom att förtala honom hos denne. Cerido, åt hvilken han i god tro utverkat pass vid resan från Sverige, hade vid första tillfälle afslöjat en förrädisk plan, som endast behöft den danske konungens gillande för att sättas i verket, nämligen att spela en svensk gränsfästning i dennes hän-

¹ De la Bordes nedan citerade bref af 8 aug. 1609. Jfr min ofvan nämnda uppsats i Hist. Tidskr. 1911.

² Dat. Amsterdam 8 aug. 1609. Or. *Skrifv. t. Karl IX fr. åtsk. pers.*

der; och då detta uppslag måst förfalla, hade han i stället beslutit att träda i polsk tjänst och redan inledt brevväxling därom. Han hade med åtskilliga förespeglningar velat locka De la Borde att pröfva sina utsikter på samma håll, men han hade därmed endast ådragit sig förebräelser af denne och afstängts från hans sällskap. Till närmare bekanta hade han yttrat, att han ställde färdan till Polen och att han väl visste, hur han skulle komma split åstad bland fransmännen i svensk tjänst, om så skulle befinnas önskligt. — Sin andre antagonist, Duplessis, utmålade De la Borde såsom en ännu större skälm, med en gemen förbrytares förtid: han hade visserligen en gång varit parlamentsråd, men sedan han fattat begärelse till en nära väns hustru, hade han icke skytt att låta sin betjänt mörda denne; han hade sökt försona dådet med penningar, men blifvit efterlyst af rättvisan och senare hängd *in effigie*. På rymmarestråt hade han uppsökt De la Borde och bedt att få följa med till Sverige, naturligtvis utan att yppa, hvarför marken brände honom under fötterna; och denne hade i god tro bifallit hans begäran. Men i Sverige hade Duplessis snart afslöjat sitt verkliga sinnelag; bland annat hade han liksom Cerido dagligen sökt umgänge med en jesuit, och han hade varit intagen af ett sådant hat till den kätterske konungen, att han aldrig velat uppvakta denne;² dessutom hade han begagnat hvarje tillfälle att tala illa om Sverige. Af dessa skäl hade De la Borde upprepade gånger varit betänkt att skicka honom ur landet, och i Holland hade han aldrig låtit honom komma inför sina ögon; icke underligt, att Duplessis fattat agg till honom. För att hämnas hade denne med en tysk betjänt, hvilken såsom katolik af De la Borde blifvit vägrad tjänst i Sverige, sändt ett bref fullt af falska angifvelser till den svenske konungen; han hade därmed samtidigt sökt att ställa sig in hos denne. De la Borde hade förstått skaffa sig en afskrift af detta bref och bevarade denna för att i sinom tid draga honom till ansvar;³ han besvor ännu en gång konungen att mer lita på en riddersmans försäkringar än på slika förrädares lösa angifvelser.³ Han anhöll tillika att få

² På denna punkt stämma De la Bordes och Duplessis' versioner öfverens — utom naturligtvis i fråga om motivet.

³ Enligt Duplessis' ofvan anförda, i detta fall trovärdiga version hade De la Borde uppsnappat brefvet från budbäraren.

³ »Il se vinst icy jetter entre mes bras, me priant de le mener avec moy en mon voyage, me taisant le subiect quy l'empressoit. Je le receus et menay avec moy mais, estant en Suède, je m'avisay bien de ses comportements et le volus renvoyer trois ou quatre fois parce qu'il medisoit plus de la Suède qu'huome quy y aye jamais mis le pied et mesme n'a jamais voulu voir V:re M. ny luy faire la

sig tillsända Ceridos och Duplessis' samtliga denuntiationsskrifvelser, och han åberopade som ett sista bevis på sin trohet det svar, som han gifvit på de polska magnaternas erbjudanden, ännu sedan han blifvit löst från sin ed till den svenske konungen. Han lät slutligen förstå, att han skulle kunna gifva denne många viktiga upplysningar, men så länge han vore i onåd, måste han hålla inne med dessa, och hans kunglige herre hade förbjudit honom att återvända till Sverige. Om den svenske konungen trots allt skulle vilja återse honom, borde han skriva i detta ärende till det franska hofvet; men om han ville drifva en oskyldigt misstänkt till det yttersta, skulle han få skäl att ångra det. Han borde besinna, att samme man, som visat sig i stånd att föra så mycket krigsfolk till Sverige, icke skulle hafva någon svårighet att ställa dubbla antalet till ett annat rikes tjänst.¹

Den franske kondottierens nya böner och hotelser synas icke hafva gjort något större intryck på Karl IX; i hvarje fall finner man icke, att denne bevärdigat honom med något svar. Sin tidigare hotelse att på tjänlig ort högt beklaga sig öfver de oförrätter, som han ansåg sig hafva utstått från den svenske konun-

reverence, tant ce traistre nourrissoit du venin dans son coeur à cause de la diversité de religion, voyant tous les jours et luy et Cerido un jesuiste quy est en prison. Estant icy je l'ay banny de ma compagnie à cause de sa meschanterie et de ce qu'il avoit fait. Estant de retour de France icy, il m'a dit en presence de quatre gentillhomes qu'il savoit que l'on avoit escrit des choses fausses de moy à V. M. mais qu'il atesteroit tousjours que je n'avois rien fait contre V:re service en Danemarc ny ailleurs. Estant icy j'ay aprins depuis l'avoir veu dans Amstredam qu'il avoit escrit luy mesme autrement à V. M. et avoit envoyé un serviteur qu'il avoit Aleman quy estoit de sa mesme religion, que j'avois cassé pour ce subiect, avec des lettres et memoires pleines de mile menteries contre moy, disant qu'en faisant ces raports à V. M. il seroit bienvenu et voudroit qu'ele luy fist quelque offre, d'autant qu'il ne peut plus demurer icy. Je prens un copie de ses lettres pour le faire punir come il merite. Tout ce que je vous dis contient verité.»

« . . . J'ay descouvert icy beaucoup de choses, Sire, quy vous emportent merveilleusement et m'atendois à le vous escrire mais quy avale du fiel ne peut pas parler du miel. Tout le monde fait estat de vous donner des advis de ce que se fait en France et la pluspart n'en savent rien. Je m'atendois d'aler trouver V. M. sur ces bruits que l'on a fait courir mais le Roy me l'a tres expressement deffendu. Si V. M. desire que j'y aille, faites moy l'honneur de luy en escrire l'assurant que V. M. n'a jamais rien creu de tout ce que l'on luy a dit mais qu'elle luy promet de me bien traiter avec toute sorte d'assurances, et lors j'iray trouver V. M. et luy fairay voir que j'ay plus de moyen de le servir en un jour que tous ces coquins n'ont pas en leur vie qui parlent ainsy de moy quy vous donneray le Roy et tous les princes quy me fairont l'honneur de respondre de moy. Faites moy l'honneur, Sire, de me rendre response, car je sui pressé d'ailleurs et vous jure que je n'ay jamais rien voulu promettre bien que je sois libre et, si je le fais, ce sera par desespoir. Je supplie donc V. M., ne me desesperes pas, car alors elle aura le tort et non pas moy, et croyes que celuy quy a eu pouvoir de faire partir tant de gens de France pour aler en Suède en aura bien le double pour en faire aler ailleurs là où je vois que les inclinations se disposent. La miene est tousjours portée à faire treshumble et tresfidelle service . . . »

gens sida, tyckes De la Borde för öfrigt redan vid denna tid hafva satt i verket. En af Karl IX:s agenter, Herman Borgerinck, som sändts med ett fartyg till Frankrike (närmast Dieppe) för att hämta en annan fransk kondottier, de Thissier, öfver till Sverige, kunde (i aug. 1609) meddela konungen oangenäma underättelser om denna sak. Han hade bland annat också varit i Paris och kunnat märka, att De la Borde vid hofvet utspridt en mängd onda rykten om Sverige och dess konung; han skulle bland annat visat kreatursfoder och sagt, att sådant bröd finge fransmännen att äta i detta land; han hade också i ett förnämligt sällskap påstått, att den svenske konungen icke ägde mer än 500,000 daler i årliga intäkter.²

Det är tydligt, att en sådan agitation, om den icke skred till alltför våldsamma öfverdrifter, måste allvarligt skada Sveriges intressen, så mycket hellre som den säkert understöddes af det katolska partiet, förmodligen icke minst af den sannspådde Villeroy. Om dess fortsatta ansträngningar och möjligen vunna resultat synes man icke kunna erhålla närmare upplysningar, men det har ofvan visats, att dess genljud förnummos ännu i slutet af det 18:e århundradet. Sanningskärnan lika väl som misstagen hos författaren till *L'honneur François* torde, så vidt De la Borde angår, vara lätt skönjbara vid en jämförelse med de visserligen sporadiska källornas vittnesbörd, sådana de ofvan sammanställts.

Hvem hade rätt, konung eller kondottier, i denna uppseendeväckande träta, som icke aflopp utan skada för båda parterna? Materialet räcker icke till för ett bedömande af deras handlingsätt, och det består till stor del af obestyrkta denuntiationer. I hvarje fall måste det framhållas, att De la Borde icke var någon äfventyrare af tidens vanliga sort, utan tydligen en ganska förnäm herre, som åtnjöt den allra kristligaste konungens gunst och rekommendationer. Men därmed sammanhängde å andra sidan hans högt spända anspråk, som icke voro lätta att genomdrifva i en tid af så skarp konkurrens på värfningsmarknaden; en hård kraftnatur som Karl IX kunde frestas att slå dem till marken

² Herman Borgerinck till Erik Jöransson, Rouen 3 aug. 1609. Or. *Gallica*. »Undt der Laborde hatt alhir solchen geschrey undt ruff von I. K. M. in Sweden ausgesprengt undt hier bey Hoff das Reich Sweden so verdacht, das es nicht auszusprechen ist. Er hat hier hecksel undt klexe vor den Konig gezeigt undt im gesagt, das der Konig von Sweden die Frantzosen solchen brott zu gessen gebe; auch gesagt, I. K. M. in Sweden bezahlen die Frantzosen nicht, er konte nicht lenger krieg fuhren; der Konig von Sweden hette alle jahr nicht mehr einkommen in seim Reich als 5 mall hundert dausent thaller; dis hat er offentlich ausgesagt, da vill Furstliche Person undt andere Herren bey gestandten haben.»

med sitt maktspråk. Det återkallade värfningsmandatet synes i hvarje fall hafva inneburit en oförrätt mot den franske kondottieren, och konungen har sedermera varit allt för snabb att låna sitt öra åt denuntianter af tvifvelaktig karaktär. De la Borde kan ju i Danmark hafva uppträdt oförsiktigt, men att han redan under sin resa från Sverige skulle hafva börjat systematiskt bak-tala sin förre herre, framstår såsom fullkomligt orimligt, då man betänker hans korrekta uppträdande vid besöket hos de franska sändebuden i Holland, för hvilka han väl snarast bort öppna sitt hjärta. Då han småningom märkte, hur omöjligt det var att återvinna Karl IX:s gunst och genomdrifva sina anspråk, betalade han först sina bakdantare med samma mynt och sökte sedan på allt sätt diskreditera den svenske konungen, för hvilken han aldrig dolt sina resurser som kärande i målet; det är mer än sannolikt, att han därvid endels låtit lidelsen komma till tals på sanningens bekostnad. I hvarje fall räcker han icke till för den hjälteroll, som författaren till *L'honneur François* låter honom spela — och den patriotiske censorn borde hafva erinrat sig namnet De la Gardie, innan han nedskref sina tirader om sven-skarnas otacksamhet, åtminstone före Gustaf Adolfs tid, mot det franska hjältemodet i svensk tjänst.

Karl Karlsson Gyllenhielm mot Oxenstiernorna 1639—40

Af Helge Almquist

Sveriges inre historia under drottning Kristinas förmyndare är genom *C. T. Odhners* utmärkta arbete¹ bättre känd än mången annan epok, och vid sidan af de officiella aktstyckenas vittnesbörd är redan där till dess intimare belysning åtskilligt framdraget ur statsmännens privata brefväxling. Mångenstädes framskymtar mot bakgrunden af Oxenstiernornas dominerande inflytande vissa drag af en mot den mäktiga familjen riktad opposition, som emellertid synes sammansatt af två synnerligen olikartade element. Å ena sidan framträder ett högaristokratiskt intresseparti under Per Brahes och Per Banérs ledning, hvilket framför allt söker häfda sina stånds- och privilegieintressen emot Axel Oxenstiernas rikspolitik.² Å andra sidan bekämpas regeringen af en mindre grupp, åtminstone tillfälligt sammanhållen af att gemensamt konstitutionellt ideal, som då skulle vara ett slags adelsdemokrati; den främste målsmannen för dessa sträfvanden skulle vara Johan Skytte, medan Karl Karlsson Gyllenhielm visserligen framstår som dennes meningsfrände, men på grund af ålderdomsskröplighet knappast är att räkna med. (Till denna krets har man för öfrigt enligt riksamiralens nedan meddelade vittnesbörd att räkna också Nils Bielke.) Dess opposition mot Oxenstiernorna framträder på olika områden: medan dessa på allt sätt gjorde förmyndarregeringens självständiga myndighet gällande, sökte åtminstone Skytte genomgående att häfda rådets rätt att deltaga i regeringen och ständernas rätt att i sista hand afgöra riksviktiga ärenden. Medan Oxenstiernorna motsatte sig pfalzgreffen Johan Kasimirs anspråk på del i riksstyrelsen och icke ville erkänna hans afkomlingars successionsrätt, kände sig Skytte och Gyllenhielm

¹ Sveriges inre historia under Drottning Christinas förmyndare. Stockholm 1865.

² A. a., s. 42 f.

knutna till det pfalziska huset med den dynastiska lojalitetens band.¹ Den senare har särskildt vid ett tillfälle (år 1639) ämnat vädja till ständerna för att få det kungliga husets arfsrätt och adelns frihet skyddade mot vissa dunkla intriger, som närmast skulle afsett ett formligt kasserande af det pfalziska husets successionsanspråk.²

Åt denna episod från år 1639 har Odhner i ett tidigare arbete ägnat något mer uppmärksamhet, men hans enda källa är i båda fallen ett bref från Gyllenhielm till pfalzgreffen, och därur har icke mycket varit att hämta. Han anser de dunkla antydningarna om en dylik närmast mot pfalzarna riktad intrig vara värda »något förtroende», ehuru »berättelsen därom är tämligen mystisk», men om Gyllenhielms planlagda motkupp är han icke i tillfälle att meddela mer än en förmodan, att en proposition, som denne »i bref till marsken 1640» sade sig ämnat framlägga för »regerande riksens råd och samtliga ständerna», stod i samhang med denna fråga.³

Jag lämnar här å sido frågan, i hvad mån man verkligen kan tala om »partier» under förmyndarregeringens period och i hvad mån exempelvis Per Banér och Johan Skytte verkligen representerade oppositionella riktningar eller fraktioner. Ett fynd i den de la Gardieska brevsamlingen i Dorpats universitetsbibliotek gör det mig i hvarje fall möjligt att sprida mera ljus öfver sist berörda episod och ställa den i ett riktigare sammanhang än hittills varit möjligt. Det visar sig nämligen, att Gyllenhielm i första hand sökt vinna riksmarsken för den partiella författningsrevision, som han i själfva verket yrkade på, och att han i sådant syfte tillställt denne sina egenhändiga utkast och memorial rörande denna fråga; äfven riksmarskens broder, riksrådet Johan de la Gardie, utsattes för hans påtryckningar. De båda brödernas afvisande hållning synes hafva förmått Gyllenhielm att inställa vidare åtgärder, men hans memorial förblefvo i riksmarskens ägo och bära för eftervärlden vittne om hans planer. Ehuru dessa sålunda icke kommo att utöfva något påvisligt inflytande på händelsernas utveckling, äro de i sig själfva af så stort intresse, att hithörande aktstycken, såsom ett bidrag till förmyndaretidens *histoire intime*, förtjäna att offentliggöras.

¹ A. a., ss. 38, 40 f. jfr s. 12 ff.

² *Ib.* s. 114.

³ »Om pfalzgreffen Johan Casimirs förhållande till Drottning Christinas förmyndare.» Nordisk Universitetstidskrift VIII: 4 (Uppsala 1863) s. 20 ff. — Det ifrågasvarande brevet till pfalzgreffen är nedan tryckt som *no 1*.

Själftva gången af Gyllenhielms visserligen snart inställda aktion synes, i den mån man kan döma af de sparsamma källornas direkta eller indirekta vittnesbörd, hafva varit följande. I nov. 1639 ansåg sig riksamiralen hafva skäl att anförtro pfalzgreffen sina misstankar om en farlig intrig från det härskande partiets sida, hvilken skulle gå ut på ett attentat mot dynastiens arfsrätt och mot adelns frihet. Han vågade icke åt papperet anförtro närmare detaljer eller anledningen till sina misstankar, men han förklarade sig redan motse nödvändigheten att vid den stundande riksdagen afslöja och omintetgöra denna intrig; för sådant ändamål trodde han det i första hand vara tillräckligt, att regeringsformens och öfriga konstitutionella stadgars gällande kraft inskärptes och hvarje öfverträdelse befrades. Han bad om pfalzgreffvens råd, huruvida dynastiens vänner sålunda omedelbart borde sätta sig till motvärn eller om man utan fara kunde framskjuta upp-görelsen till drottningens myndighetsförklaring. (Detta bref är nedan tryckt såsom *n:o 1.*)

Pfalzgreffen befann sig vid mottagandet af detta bref tillfälligtvis på Skenäs, och han ansåg det säkrare och bekvämare att uppskjuta sitt råd i saken till en personlig konferens, som han utbad sig af riksamiralen och som han ansåg möjlig att föranstalta på denna ort, utan att man väckte något uppseende. (Brefvet tryckt som *n:o 2.*) Han tyckes samtidigt hafva öfvervägt möjligheten af en konstitutionell räfst i enlighet med riksamiralens förslag, och han ansåg, att man skulle kunna få en förevändning att bringa saken på tal, då den från föregående riksdag uppskjutna frågan om en förvaltningsrevision, sådan regeringsformen föreskref den, komme under ny diskussion vid nästa riksdag.

Ingenting är bekant om det föreslagna mötet mellan pfalzgreffen och riksamiralen eller om den senares verksamhet, offentligen eller i det tysta, under resten af år 1639; han höll sig i hvarje fall alltjämt undan från rådets sammanträden. Men till dettas första sammankomst på det nya året (13 jan. 1640), kort före riksdagens öppnande, inställde han sig och gjorde sig på tal om utskrifningen till tolk för allmogens besvär;[†] hans plan att under riksdagens lopp framträda som dynastiens och den meniga adelns räddare hade för öfrigt numera mognat till beslut. I sista hand räknade han naturligtvis på riksdagens ingripande, men han ansåg det tydligen ogörligt eller vågadt att låta ropet på skydd för konstitutionen komma nedifrån, ur ständerhopen, eller ens ut-

[†] Svenska Riksrådets Protokoll VIII (Stockholm 1898), s. 2.

ifrån, ur den vidare råds-kretsen, innan han åtminstone förberedt sina höga medbröder inom regeringen. Då han i själfva verket riktade sitt angrepp mot de tre Oxenstiernorna, var det naturligt, att han i första hand vände sig till den ende riksförmyndaren utom deras krets, hans gamle vän och vapenbroder Jakob de la Gardie, för att om möjligt vinna dennes understöd eller åtminstone använda honom som mellanhand, då det gällde att förbereda dem på den stundande uppgörelsen. Och då han i andra hand också måste tänka på att skaffa sig anhängare inom den vidare råds-kretsen, var det lika naturligt, att han gjorde också riksmarskens broder, Johan de la Gardie, till sin förtrogne. Redan tidigt hade han emellertid inför riksdrotsen bragt på tal frågan om Johan Oxenstiernas inval i rådet (aug. 1639),¹ för honom det tydligaste symptomet af ett Oxenstjernskt familjevælde, och därvid utvecklat sin afvikande mening om den lagliga formen för riksrådsval; men han hade tydligen fått ett ganska skarpt svar: riksdrotsen hade häfdat det företagna valets laglighet, men såsom den valdes frände ställt sig utanför saken och hänvisat sin missnöjda kollega till de öfriga medlemmarna af rådet. Ungefär samtidigt hade Gyllenhielm också haft en muntlig konferens i samma fråga med riksmarsken, men hvad därvid försiggått, är icke närmare bekant.

Den 27 januari 1640 tog Gyllenhielm så ett bestämdt steg framåt, i det han i ett bref till Johan de la Gardie redogjorde för sina samtal med de båda riksförmyndarna och samtidigt öfversände två memorial med begäran, att denne omedelbart skulle öfverlägga om dessa med sin broder och sedan kalla också riksdrotsen och rikskanslern till en fortsatt konferens. (Brefvet är nedan tryckt som *n:o 3*.)

Af dessa memorial utgjorde det ena (tryckt som *n:o 4*) en rätt vidlyftig kritik öfver tillvägagångssättet vid Johan Oxenstiernas val och i anslutning därtill en utveckling af riksamiralens ståndpunkt i denna sak och därmed sammanhängande statsrättsliga frågor. Det andra (tryckt som *n:o 5*) innehöll i korthet de positiva förslag, genom hvilka han ville råda bot på öfverklagade missförhållanden och som han ville underställa regeringens, men eventuellt också hela rådets och ständernas pröfning.

Efter allt att döma kommo dessa memorial icke längre än till de två närmaste adressaterna, riksmarsken och hans bror; dessa funno troligen Gyllenhielms hela uppträdande förfluet, och i ett samtal med denne lät riksmarsken i hvarje fall förstå, att

¹ Jfr nedan.

memorialen vore för skarpa i tonen och lätt kunde väcka anstöt. Riksamiralen fann sig då föranlåten att omarbete sina yrkanden i en mer moderat tonart och alldeles undertrycka den skarpa kritiken mot det härskande partiet; motiveringen för hans ingripande måste visserligen blifva lidande på en sådan förändring. Sitt nya memorial (tryckt som *n:o 7*) öfversände han direkt till riksmarsken med en särskild skrifvelse (tryckt som *n:o 6*); hans begäran var, att denne skulle omedelbart öfverlägga i frågan med riksdrotsen och rikskanslern och meddela svar redan följande dag.

Hur riksmarsken upptog denna nya framställning af sin ämbetsbroder, är icke närmare bekant, och såsom naturligt är i fråga om ett så ömtåligt ärende, synas källorna intet meddela om de konfidentiella öfverläggningar mellan öfriga riksförmyndare, som den till äfventyrs föranledde, eller om de påtryckningar, för hvilka riksamiralen till äfventyrs blef föremål. Säkert är i hvarje fall, att dennes tillämnade stora aktion undertrycktes redan på detta tidiga stadium; rådsprotokollen förmäla intet om något försök från hans sida att vädja till en vidare krets, och riksdagen 1640 företer icke ens den svallning på ytan, som kunde tyda på oro i djupet. Oxenstiernornas auktoritet, i denna kris liksom annars stödd af Jakob de la Gardie, hade visat sig stark och fast nog att trotsa den gamle riksamiralens attacker, och dennes opposition hade säkerligen icke det inre berättigande, som kunnat ens tillfälligt höja honom till partiledare — än mindre till någon dynastiens eller det första ståndets räddare. Hans vanmakt blef ännu en gång och till öfverlopps afslöjad, då Johan Oxenstierna (i febr. 1640) tog sitt inträde i rådet, utan att riksamiralen höjde sin röst till protest;¹ eller ansåg han sig verkligen hafva mottagit den »korrektion af opartiska domare», som han enligt ett af sina memorial var villig underkasta sig?

Vid granskning af innehållet i Gyllenhielms olika memorial finner man, att själfva utgångspunkten eller åtminstone den närmaste förevändningen för hans oppositionella uppträdande är att söka i de öfverläggningar, som i aug. 1639 hållits inom rådet rörande valet af efterträdare till det då nyligen afidna rikskansli-rådet Gustaf Horn d. y. Därvid hade rikskanslerns son, Johan Oxenstierna, som då ännu tjänstgjorde under sin frände i kam-maren, haft ifriga förespråkare, däribland riksmarsken och herr Åke Axelsson (Natt och Dag), och han hade också erhållit de

¹ Svenska Riksrådets Protokoll VIII, ss. 59 f., 851.

flesta rösterna under den delvis konfidentiella öfverläggningen, men dennas karaktär af lagligt val blef sedermera omtvistad. Vägande invändningar mot den segerande kandidaturen hade i hvarje fall framburits af rikskanslern själf, som gjort gällande, att ingen riksrådsson skulle väljas i sin faders lifstid »för res mali exempli och invidien skull», och riksamiralen hade kraftigt häfdat samma slags betänkligheter.² I sina senare memorial motiverade denne utförligt sin ståndpunkt och sökte särskildt påvisa flera oförligheter och olagligheter i fråga om ärendets behandling. För det första hade det aldrig kunnat blifva tal om ett ordentligt val, ty Johan Oxenstiernas medtäflare hade på förhand uteslutits från konkurrensen. Vidare hade i strid mot regeringsform och kansliordning sekreta öfverläggningar utan protokollförare hållits, och utan hänsyn till ett beslut af år 1636³ hade man icke tänkt på att infordra frånvarande rådspersoners vota. Slutligen gjorde riksamiralen gällande, delvis med stöd af den framlidne Nils Bielkes auktoritet, att riksrådsväl under förmyndarregering borde företagas med riksdagens hörande, och han anförde därvid särskildt den praxis, som han ansåg utbildad på Karl IX:s tid, alltifrån Söderköpings beslut till rådets reorganisation år 1602. Af dessa oförligheter och olagligheter drog han också den allmänna slutsatsen, att gällande stadgar rörande riksstyrelsen hade råkat i glömska, och för att råda bot härpå föreslog han i första hand deras förnyade utgifvande af trycket. Men icke nog därmed: man borde inom rådet noga granska regeringensandel i anslutning till hvarje särskild punkt i regeringsformen och därvid beifra eventuella försummelse och öfvergrepp, och man borde utarbete särskilda stadganden i fråga om riksråds och andra ämbetsmäns tillsättning, hvarvid tidigare riksdagsbeslut, särskildt de från Karl IX:s tid, borde tagas till efterrättelse; dessa stadganden skulle sedermera bekräftas genom riksdagens beslut. Slutligen borde ständerna eller ett deras utskott underrättas om motiven till de många försäljningar af kronogods (frälseköpen), som regeringen ansett sig böra företaga.

I sitt tidigare utkast hade Gyllenhielm dessutom framlagt yrkande, att alla militära och civila ämbetsmän vid sin utnämning skulle aflägga trohetsed till drottningen och hennes successorer,

² Svenska Riksrådets Protokoll, VII (Stockholm 1895), ss. 577—581. Af de protokollerade öfverläggningarna får man knappast intrycket, att det kommit till ett avslutadt val.

³ Svenska Riksrådets Protokoll VI, (Stockholm 1891), s. 768 ff. (öfverläggning den 6 dec. 1636).

och han hade på tal om ärendenas öfverklagade summariska behandling gjort gällande, att vid sidan af utnämningar också finansiella frågor och donationer kräde hela rådets, eventuellt också ständernas hörande.

Om man jämför innehållet i Gyllenhielms memorial med de antydningar om det härskande partiets intriger, som han hade gjort i brevet till pfalzgreffen, faller det i ögonen, att han i sina klagomål och yrkanden icke afslöjade alla sina misstankar. Visserligen kan man bakom hans kritik af valförhandlingarna i Västerås och öfver hufvud af de värdslösade formerna vid ämbets-tillsättningar ana hans farhågor för »adelns förtryckande» och »fäderneslandets trädedom» under den Oxenstiernska kretsens allt starkare utbyggda välde. Hans misstro mot »denna familj» är ju också uppenbar trots hans försäkringar, att endast känslor af vänskap och aktning dikterat hans varning, och trots hänvisningen till rikskanslerns egna betänkligheter mot sonens val. Men på de samtidigt befarade »intrigerna mot det kungliga huset och dess arfsrätt» tyckes endast den utan motivering föreslagna trohets-eden, möjligen också hänvisningarna till Norrköpings beslut, direkt syfta. Anmärkningsvärdt är också, att det med Gyllenhielm så nära förbundna Pfalziska husets intressen icke med ett ord beröras.

Man bör emellertid erinra sig, att Gyllenhielm med framläggandet af sina memorial utfört endast första delen af sin aktion; sedan riksdagen kommit till orda, skulle programmet hafva kunnat utvidgas — och vidsträckta möjligheter syntes därvid öppnade genom de eftertryckliga hänvisningarna till statsrättsliga precedenser från Karl IX:s tid.

För öfrigt må aktstyckena tala för sig själfva. De återgifvas bokstafstroget, men interpunktion, ordfogning och bruk af stora bokstäfver äro moderniserade, och i de franska brefven har jag ansett mig böra något ingripa mot anarkien i fråga om accentue-ring.

I.

**Riksamiralen Karl Karlsson Gyllenhielm till pfalzgreffen
Johan Kasimir. Nyköping 20 nov. 1639.**

(Orig., egenh., Stegeborgssamlingen, Riksarkivet.)

Monseigneur Prince Tresillustre,

Vostre Alltesse a bonne raison de se fascher contre son serviteur, que si longtemps je n'aye selon mon debvoir luy faict par mes tres-

humbles escrits apparoitre l'affection de mon obligation a luy découvrir plus souvent ce qui se pourroit passer en ces courts de par de ça le Collmon et Braucque.¹ Mais n'ayant fondement assureé des mes rapports, j'ay estimé mieulx de plus tost les differer que de les precipiter. Neantmoi[n]s, vivant encores en ceste incertitude, ne sçauroy sinon en faire à vostre Alltesse quelque recit, et le principal est de la reconciliation sincère entre Madame la Royne mère et Messieurs de la Regence, a quoy j'ay employé tout mon pouvoir et sçavoir durant le long de ceste esté.² Or, maintenant, depuis peu de temps, et après beaucoup des discours et raisons allegués, un affaire est survenu touchant le contentement de Marcus Steinmann³ pour la somme de vingt mille Ricksthalers, ce qui a poussé et avancé beaucoup toutes les persuasions a la reconciliation. Car ne trouvant selon ses promesses des moyens a le contenter ceste authumne, Madame la Royne a pris resolution de mettre a part et en oubli toutes les rancunes et diffiances, pour sonder la bonne affection promise des Messieurs, et, en escrivant a tous ensemble generalement, escrivit aussy particuliere[m]t et fort amiablement a Monsieur le Chancelier, m'exhortant a faire le mesme, ce que j'ay fait fort diligemment et obtenu response pleine de bonne esperance, non toutefois entière resolution, de quoy neantmoins sa Majesté se contente pour le present. Dieu veuille qu'avec sincère bonne volonté les moyens aussy se presentent.

En après, Monseigneur, me conviendroyt de ne point seler ou tenir caché a vostre Alltesse mes pensées ou fantasies qui me font creindre et redoubter quelque finesse serpentine au præjudice de la Royale maison et son droict hæreditaire, non moins qu'a une oppression de la Noblesse (en plus grande partie) et servitude de la Patrie. Mais de commettre cela tout a la plume est bien difficile a moy maintenant, a cause de circomstances necessaires a y commemorer. Je supplie doncques vostre Alltesse bien humblement de me pardonner et excuser que pour ceste fois je ne me soye avancé plus avant, pour en personne treshumblement baiser les mains d'icelle et luy en faire fidelle rapport de bouche. Neantmoins, je ne manqueray a la première commodité d'en communiquer plus amplement a Vostre Alltesse, soyt en personne ou par escrit, avant que la diète se face, pour jouir de vostre Alltesse des bons conseils en un affaire de si grand moment. Car peust-estre il sera necessaire a la diète prochaine de prævenir ce mal par quelque bonne voye. J'espère aussy que par la seule repetition et sincère explication des articles de la forme du Regiment Royal et aultres ordonences, qui aux diverses diètes passés ont esté publiés, et par tout le Royaulme advoués, nous serons assez bien munis pour maintenir le droict de la succession hæreditaire au Royaulme non moins qu'assopir et esteindre toute jalousie et malveuillance mutuelle qui aultrement semble vouloir pulluler de plus en plus, non sans grand peril et danger de toute la Patrie — ce que le bon Dieu tout puissant par sa

¹ På denna sidan om Kolmården och Bråviken.

² Se *S. Bergh*, Drottning Maria Eleonora och drottning Kristinas förmyndar-regering (Hist. Tidskr. 1902, s. 169 ff.).

³ Jfr Svenska Riksrådets Protokoll VIII, s. 61.

grace veuille prævenir. Je supplie vostre Alltesse treshumblement qu'il luy plaise me faire participant des ses bons conseils si ne seroyt necessaire a la diète prochaine de mettre en avant une telle repetition et examen des tous ces poincts susdicts de la forme Regiminis Regni, pour voir s'il y a quelque transgression, affin de doucement redresser les pas au vray chemin aultan[t] qu'il se pourra faire, ou bien si fauldroyt laisser couler le temps par dissimulation et connivance quelques années jusques au plus grand age de sa Majesté nostre Royne, si peust-estre il n'y auroit periculum in mora? Avec grand desir j'attenderay sur cecy de vostre Alltesse son advis, pour puis après sonder l'opinion des quelques-uns au Senat mes Collègues. Enfin me fault-il point oublier (ce qu'il me languit le plus a sçavoir) de prier vostre Alltesse me vouloir faire la grace de me notifier quelque chose du bon comportement et heureux succez du voyage et peregrination de son fils, Monseigneur le Prince Charles, et de son retour en la Patrie, que Dieu veuille se face a la bonne heure, et grand emolument et longævité de sa tresillustre personne, pour le bien publicq et tranquillité de nostre Patrie et toute la Chrestien- nité, priant Dieu que par sa grace il veuille vostre Alltesse et toute sa Maison Tresillustre, les jeunes Princes et Princesses, conserver en longue et heureuse vie et en bon tranquille estat. Et me recommandant avec tous le miens en la bonne grace de vostre Alltesse, je ne manqueray de continuer

De vostre Alltesse

Treshumble obeisant fidelle Serviteur, a la mort

De Nycoping Novembre

Charles Gyldenhielm.

20. l'ann 1639.

I marginalen af ofvanstående bref har pfalzgreffen Johan Kasimir gjort följande anteckning:

Si bien me souvient, en la dernière diète il est fait mention que pour quelque temps l'examen seroit suspendu.¹ Cela peut donner occasion assez d'en parler et par ce moyen ou obtenir l'examen ou au moins, en le suspendant de nouveau en effect mesme, avec des mots express, confirmer la necessité et l'obligation de l'examen en son temps, confirment par ce moyen directement toutes conclusions, qui en effect tendent pour la conservation des droits de sa Majesté, a laquelle (c'est a dire a son droit) quelque autre conclusion durant son bas age au contraire de jure ne doit et ne peut nuire non moins qu'aucun autre pupille les tuteurs ne peuvent rien prejuditier en son patrimoine, les loys et le serment Royal (qui confirment toutes les loix de Sweden, excepté et les loys qui touchent les ceremonies d'Eglise et encores expressement celle qui dit le Royaume electiff) ne permettant de tirer en doute le droit de la maison Royale, entre autres aux sermens prestez au couronnement se trouvant les mots *de linea ad lineam, et si longtempus qu'il y reste quelquun de ceste famille selon la teneur et contenu de Norcöpings beschlut*; ce sont les mots d'iceluy serment si bien me souvient.

¹ Jfr *Odhner*, Sveriges inre historia . . . , s. 83, och *Stiernman*, Alla Riksdagars och Mörens Besluth . . . , II (Stockholm 1729), s. 960.

**Pfälzgrafven Johan Kasimir till riksamiralen Karl Karlsson
Gyllenhielm. Skenäs 21 nov. 1639.**

(Orig., egenh. Gyllenhielmska samlingen, Riksarkivet.)

Monsieur le Grand Ammiral

Je viens de recevoir tout a cest instant par vostre lacquais (qui m'at failli en chemin, luy arrivant environ demyheure après mon despart a Steckburg) celle qu'il vous plait m'escire et par icelle, en tesmoignage de vostre continuelle et sincère affection, me découvrir en confiance divers points de grande importance lesquels (surtout pour leur incertitude) requierrants plustot conferance personnelle et de bouche. Vous ne laissez de desirer mes simples sentiments en attendant icelle conferance personnelle. Tout en procedant de vostre tant bonne et sincère affection enracinée, je ne puis si non vous en remertier de tout mon cœur et ne manquerois suivant iceluy vostre desir, après y avoir bien pensé, mettre la main a la plume pour, autant qu'en moy et tant que les circonstances (touttesfois point encores cognues) le peuvent permettre, vous découvrir mes simples sentiments. Mais Dieu ayant comme voulu que, sans y penser et pour un petit sujet (qui mesmes ne merite la peine), je suis d'hazard venu icy mesmes sans sçavoir chose du monde de vostre sejour a Nicoping (m'ayant esté dit qu'en estiez desja passez huit jours parti sans vous y arrester) j'ay creu devoir tout aussi tost par le present porteur vous faire sçavoir icelle mon arrivée en ce lieu et par mesme moyen m'enquerir sy vostre commodité et preignantes affaires le pourroyent permettre de venir pour une seule nuict icy prendre a grès le petit logis, pour conferer tant plus confidemment, ce que je crois se pouvoit faire sans aucun soupçon puisque tout le monde sçait que c'est par hazard et point de fait resolu que je suis venus icy. Touttesfois et en cas que vos affaires ou autres resolutions et assignations desja prinses ne pourroyent permettre que vous esloigniez si loing d'iceux vos desseings, je le remets a ce si icelle vostre commodité le peut permettre que puissiez seulement avancer jusques a Lunda; je m'y voudrois rendre (bien que cela pourroit d'avanture donner plus de soupçon) demain Dieu aydant sur le soir, pour demeurer une nuict avec vous, non seulement pour icelle conferance, mais aussi pour prendre vostre prudent et sincère avis touchant les ordres que mon fils et ses gens me demandent pour leur comportement et ulterieur route qu'ils auront a prendre, leurs lettres m'ayant esté rendues hier par la poste, cela et que j'estois justement après a vous en avertir par mes lettres et prendre non seulement le vostre mais aussi l'advis de Monsieur le Grand Chancelier pouvant aussi servir d'excuse et de subject de nostre entretien, laquelle touttesfois, si faire se pouvoit sans vous incommoder, me seroit la plus agreable et moins soupçonnée en ce lieu. Remettant touttesfois le tout a vostre bonne volonté, j'entenderay par le mesme porteur ce que vostre

commodité pourra permettre, pour selon cela me reigler, n'esperant point estre si malheureux que vostre incommodité ou autres assignations données desrobbent pour dire le bonheur de nostre entre[v]ue, en quel cas il fouldroit (bien qu'imparfaitement) fier a la plume ce que la bouche pourroit esclairir avec plus de bon effect. J'attenderay doncques comme susdit par le porteur l'assurance de vostre resolution selon laquelle D^{ieu} aydant me reigleray entierrement, demeurant perpetuellement, Monsieur le Grand Ammiral,

Vostre tresaffectionné obligé
a vous faire service
Jean Casimir Conte Palatin.

De Chenis^s ce 21 9:bre 1639
sur le tard après soupper.

Mon fils après avoir Dieu mercy heureusement fait le grand tour de toute la France excepté Nantes, Angiers et Saumur, (la contagion y regnant extraordinairement en ayant empesché non seulement le sejour y ordonné mais aussi d'y passer) est enfin le 22 d'8:bre heureusement arrivé a Paris avec resolution d'y passer l'hyver en l'Accademie de Benjamin toutesfois incognu, ainsi que ses lettres du 26 d'Octobre, qui me furent rendues hier, en font mention.

[A tergo:] A Monsieur le Baron Charles Gyldenhielm, Baron de Berqvara, Senateur et Grand Ammiral du Royaume de Suede.

Cito.

Zuhand.

Nicoping.

3.

Riksamiralen Karl Karlsson Gyllenhielm till riksrådet Johan de la Gardie. Nyköping 27 jan. 1640.

(Orig., egenh. De la Gardieska samlingen, Dorpats Universitetsbibliotek.)

Wälborne Herr Johan De la Gardie, K. Broder och besynnerlige godhe wenn och Frände! Jagh önskar honom en lyckosam godh morgon och förholler broderligen icke, att såsom iagh för några dagar sedan medh wälborne Riksdrottzeten så wäl sedermera medh Riksmarschen någon communication och samtaal haftt haffuer om sätt och wijs att laghligen wällia Embeter och Riksråd, då Riksdrotzeten migh swarade, att thett i Wästeråås wore per vota lagligen wahlt, menn hwar iagh thett ogillade, måtte iagh therom the andra Riksråd tilltala, och icke honom, som för frändskappen skull föga hadhe till att votera om then persohnen. Så weet iagh doch icke, om thett sigh tienar, att iagh skulle straxt in publico senatu therom mykett röra, för änn som the förnemsta sigh bettere theröffuer först hade betäncktt och för synnerlige ursaker skull sielffua thett förra wahlet abrogerat och gönom

* Skenäs.

sin egen proposition stadgadh uppenbahligen medh Ständernas samtycke en form eller modum till att wällia embeter och officia, efther förre giorda stadgar och laghligh sedwahne, som iagh uthi innelagda skriffth haffuer härhoos innfördt. Thett skulle giffua Ständerna ett godt contentament och förtage monga misstankar. Menn synes them annorlunda rådeligen, så wille iagh då wäl efther Riksdrottzetens meningh både hoos samptlige Riksrådth och Ständerna thett samma proponera. Hwarföre öffuersender iagh min K. B:r thenna medhfölliande skriffth, att han wille obeswehradh wara och thermedh besökia Fällttherren, såsom iagh och tillförende therom medh honom taladh haffuer, att I båda, som för frändskapp och swåggerskapp skull icke mindre änn som medh sedh och wensskapp förbundne, måtte jämtte migh wara ett godt wärketygh och medelwägh till alltt godt innbördes förtroande iblandh alla Ständer. Och såsom thetta ärendet icke ähr aff thett ringaste importance till att på thenna Riksdagh tractera, så beder iagh min K. B:r, han wille straxt i thenna morgonstundh medh sin K. B:r Fällttherren, min K. Frände, theröffuer samman komma och sedan tillhopa Riksdrottzeten och Rikscantzlern therom först besökia och theras godha rådth förnimma och them medh min tienst salutera.

Eder samptlige alltidh tienstwillige
till Fädernesslandsens och thett gemena bästa
Carl Carlsson Gylldenhielm.

Actum Nyköping January 27 Anno 1640.

[A tergo:]. Till Wälborne Herr Johan De la Gardie, thetta att uppbyta, broderwennligen tillsendt.

4.

**Riksamiralen Karl Carlsson Gyllenhielms promemoria om
val af rådspersoner och därmed sammanhängande frågor.
[Nyköping jan. 1640.]**

(Orig., egenh. De la Gardieska samlingen, Dorpats Universitetsbibliotek. Har säkerligen varit bilagdt nr 3.)

Några skääl, hurusom en Rådzipsohn börr wällias, therom af migh Riksdrottzeten senast wardh påmintter uthi wår quæstion öffuer Herr Johan Oxenstiernas waal; menn efther han förmeente och swarade, thett propter cognationem personæ thetta icke så honom anngå skulle, uthan mera hela Rådedh, att therom judicera och votera, haffuer iagh för then skull ytterligen therom Riksmarschen broderwennliga weladh påminna att thetta medh flera taga i betenkiande.

1) Först, uthi ett sådant wahl bör wara flera personer, ther aff mann en kan wällia. Nu haffuer wäl uthi Wästeråås¹ några unga personer aff adel och wäl elliest qualificerade waridh uthi propositionen,

¹ Den 20 och 21 aug. 1639: Svenska Riksrådets Protokoll VII (Stockholm 1895), s. 578 ff

menn ingen bleffuen qwar uthi wahlet, uthan medh godh skääl för theras unga åhr och mindre förfahrenheet uthi samma Collegio, dijt de elliest komma skulle och behöffdes, icke bleffne till wahls admitterade. Och således kann icke kallas fullkommeligh wahl, ther ingen mera änn som en bleff öffvrigh att wällia uthaff.

2) Sedan så haffuer öffuer then ena persohnen waridh starka contradictiones i några dagar aff Rikscantzlern sielff, som war hans fader, och Riksdrotzten, hans faderbroder, säger sielff sigh nu icke willia eller må ther öffuer votera. Riksskattmestaren, som ähr hans frende, sade sigh wäl behöffua och gärna willia beholla honom i sitt Collegio, ther som han då war och ännu ähr. Riksmarschen nu tillstädes kan sielff sitt votum säya, om thett icke finnes protocolleradh. Jagh sielff, efther the skääl, som Rikscantzlern haffuer opponerad, och andra wiktiga ursaker, som ännu aff migh skola warda mentionerade, haffuer och therifrån rådt och wahrnadh then familian för exempels och misstankars skull, som föda haat uthaff sigh. Menn sannfärdeligen må iagh säya hwarken samma adelige familia eller persohner annorlunda härmedh wara meent änn som till all godh respect, wenskapp och wahrningh. Allttså restar nu the andras vota uthaff protocollen till att examinera pro et contra, hwilka som hwarandra öffuerwäga kunna, doch them frånwahrandom Rikssens Rådhs sina vota förbehöllidh.

3) Till thett tredie så ähr icke håller thetta rådhslagz besluth om en Rådzipersohns wahl hollidh efther Cantzlijdz ordning uthi Regeringzforman articulo 12, att alla rådzhslag och sluth skola protocolleras och på allt dett ther förelöper richtigheet hollas. Nu finnes ingen protocoll therom, närh mann ther efther frågar, ty ingen Secretarius bleff ther inne qwar.¹

4) Icke håller finner iagh wara hollidh efter wårt rådzhslagz besluth för några åhr sedan, att alla wiktiga saker medh frånwarandes Riksrådhs skulle communiceras och them notificeras (anno 1636, om iagh rätt minnes).² Och såsom närh Riksdrotzeten och Skattemästaren kommo uthi wahlet, då bleff ifrån Rikscantzlern uthur Tyschland, ifrån Herr Jöns Kurk uthur Finlandh etc. theras vota hijt förskickade.³

Doch minnes iagh icke, om Herr Nils Bielke (Salige hoos Gudhi), Philipp Scheiding, Herr Johan Banner och andra flere Riksrådhs frånwarande ähre therom wordne påminnte, wäl ihughkommandes, att Salige Herr Nils Bielke en gångh emot migh läth sigh merkia någedh förtruttin öffuer sådant procedere så wäl som öffuer thett i Wästeråås skedde, och han i Upsala sedan medh migh therom talade, säyandes, att Riksrådzh wahl och innsättningh hörde sigh på en Riksdagh, hålst in interregno, skee, beropandes sigh på gamla sedhwahnän i Swerie brukeligh, som ähr till att se aff thett swar, som gaffs the polnsche

¹ Protokoll finnas från sammanträdena d. 20 aug. och från ett af sammanträdena d. 21 aug., vid hvilket dock sekreteraren före slutet af ifrågavarande diskussion har fått afträda. Och om det senare sammanträdet d. 21 aug. heter det endast: »Confererade och Rådett med hwarandra secrete och i secreterares frånvaru.»

² Jfr ofvan inledningen.

³ Svenska Riksrådets Protokoll IV (Stockholm 1886), s. 125 f.

Ständers sändebudh i Stokholm aff Riksens Rådth på den tidhen anno 1596¹; och sedan på Herredagen i Stockholm, då Konungh Carls waal skedde, wardt och Riksens Rådz wahl uthi Ständernas frija willia ställt och sedan i besluteth författadh anno 1602.

Medhan då inthett aff detta allt är efferkommidh, holler iagh icke för legittimeradh elexion then, som skedde i Wästeråås.

5) Moste och wara en lijka ratio eligendorum officiorum in Collegiis. Nu påminner iagh migh, huru som aff Regeringen och uthi Rådedh aff Riksdrotzetem migh för några år sedan wardt förekastadh, att migh icke borde några officerer, underammiraler eller annan, uthi ammiralitetet nisi collegiatim och medh Regeringens samtykie wällia och ordna; »ty (sade han) om sköönt i din eller min tidh ingen fahra theraff måtte komma, så wore doch theraff exempel, att en annan effer oss, som kunde till äffuentyrs icke haffue så godh willia och roligidh upsåth, måtte således taga fritt wilkor theraff att annhengia sigh parti till H:nes M:ttz och Cronans stora præjudicio och oboteliga förderff.»² The samma skääl ähre nödige att här och considerera, och så mykett mera som och i thetta Collegio Senatus consilia haffua större pondus och effertryck, ty medhan wij alla ähre menniskior, och medh tidherna kunna och lätteligen våra sinnen förändras, och thett så wäl till wärre som till bättre. För then skull och alla regimina ähre aff Gudhi medh en wederwicht balancerade, att icke then ena bör wäga mera änn som then andra, eller (om Gudh will straffa) endera siunka moste och gå till grundh.

Thesse considerationes haffua migh moveradh då uthi Westeråås straxt att icke till wälbemälte godhe Herres wahl och election samtyckia, icke heller nu theruthi consentera kann, uthan ther som hela Rådedh in votis wäger migh öffuer, will thett haffua Riksens Ständer hemställt att dömma om.

Menn effer mann säger: »wijs oss då andra till att wällia uthi samma Collegii tjenst», så finnes och wäl andra, som Rikscantzlerns ställe, saltem till att underskriffua frånwarande Rikscantzlern och Herr Per Banner (them doch Gudh widh hälsan änn lenge uppeholla wille) nemligen innan råd, doch nu frånwahrande: Her Philip Scheiding; sedan och utan råd tre persohner: Herr Lars Sparre, Herr Erich Gyllenstierna, Herr Ture Bielke. Andra, som ähre ännu för unga och haffua waridh nempnda, menn annorstädes förordnade, så wäl the, som allareda ähre auscultatores in cancellaria, försökias emot hwarandra och i medler tidh öffuas uthi Cantzlii tjenester, till att see theras skickelighet och avancement i konsten, och præpareras således in futura tempora, att icke en sådana electio må bliffua härefther så difficilis såsom nu.

Och vidare till beslut: allthenstundh iagh wäl förmerker gin-säyelser och contradictiones de modo eligendi, såsom migh är wordedh aff en förnem man swaradh, att icke Ständerna macht hade att wällia

¹ Tryckt hos [*Chesnecotherus*], Fulkommelige skäl och rättmätige Orsaker . . . (Stockholm 1607). Jfr *Boöthius*, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1886, s 101 ff.).

² Diskussion i rådet 24 nov, 1635: Svenska Riksrådets Protokoll V (Stockholm 1888), s. 344.

Riksråd och att Konungh Carl (Högloffligh uthi åminnelse), ehuru wäl Suderköpings besluth thett nogsamtt förmätte, lijkawäl thet samma gönom Ständerna icke hade practicerat i sin tidh, mindre ännå (sade han) Konung Gustaff then Store, hans sonn och successor; så må wäl tiderna och krigzwäsendet stundom haffua sådant förhindradh, Såsom och Konungarna i sin lifftidh och närwahrelse, (när the sielffua en gångh walda och aff Ständerna hyllade ähre) haffua ther-till mera macht än som Riksens Råd och att wällia hwarandra efther godhtycko sino. Menn här seer mann, huru snaart godha gamla ordningar kunna warda förgättna, om the icke alltidh bliffua ruminerade och påmintte aff goda patriotter, therföre wäl nödigtt ähr, att Rege- ringsforman och andra flere Riksens förre beslut ofta repeteras och publiceras af tryckett. Ty således finner mann praxin aff Suderköpingz besluth uthi Konung Carls tidh: Först anno 1596, som förbemält, i Stockholm gaffs polnsche sendebudhen till swar, förr änn han wardt konungh och Riksens Råd på den tidhen ännå medh honom wöre enige, att the förnemsta thetta Riketz Embeter icke må aff Konungen allena, fast om han änn innrijkes ähr, uthdeelta warda. Ty om en rådzpersohn skall wällias (står ther) tå moste tree igönom the andra rådzpersohners waal warda frammsatte; så och, om stora befallningar skola skickas och uthdelas, warda och tree i waalet nembde och fram-satte, aff hwilka Konungen sedan en taga må.¹ Item och sedan anno 1602 i Stockholm, då Konungh Carls election till Cronan skedde, ähr aff then Salige Konungen berömmeligen woldgiffuidh Ständerna att nampngiffua Riksrådzpersohner uthi wahlet. Och ähre då på Stän- dernas samtycke medh Riksdags besluth och bekräftelse Riksråd wordne Greffue Mauritz Lâyonehuffudh drotzet, Greffue Magnus Brahe och andra flere, till 12. personer alla tillhopa, som ther beskriffues och läsas kan.² Hwarföre holler iagh migh efther Herr Nils Bielkes (nu Salige hoos Gudhi) godha meningh widh Suderköpings besluth och flera godha wahnlike bruk och stadgar, som icke ähre emot Regerings- forman. Ty samma lagh och rätt, som haffuer waridh godh i the tidher, moste oss och nu tiena till godha, medh mindre wij wela våra förfäder fördömma, såsom hade the giordt orätt, när the oss gönom sådana stadgar frälste uthur fremmande ook och falsk Gudztienst, och sjelff williandes giffua oss therunder igen. Therföre oss alla Gudh nådeligen bewahra.

5.

Riksamiralen Karl Karlsson Gyllenhielms förslag angående afhjälpande af missbruk i regeringen. [Nyköping jan. 1640.]

(Orig., egenh. De la Gardieska samlingen, Dorpats Universitetsbibliotek. Bilagdt n:o 4 och 5.)

Proposition att göra hoos Regeringen, Riksråd eller och hoos samptlige Ständerna.

¹ Ordagrant citat från: »Fulkommelige skäl och rättmätige Orsaker...» Qq—Qq II.
² Ib. Ppp III. — Jfr *Edén*: Den svenska riksstyrelsens reorganisation 1594—1602 (Hist. Tidskr. 1901, s. 204 f.).

1) Om Riksrådz eller andra högre och nidrigare embeters laghlice och ordentlige wahl till att göra, så att affwundh, misstankar och andra fahrligheeter alltid kunde så mykett mögeligdh förekommas och iblandh alla Ständer godt innbördes förtroande bliffua.

2) Att alla embeter ifrån högste till the nidrigste, förr än the confirmeras och innsättias, åå lantedh eller på befästningar så wäl som öfwer krigzfolk och Cronones renttors administration, bliffua medh corporligh eedh och skrifteligh reversaler förbundne och försäkradhe till H:nes M:ttz wår unga arffrökens och drottningis samptt hennes affödes och laghlice arffuingars och successorers till Cronon troгна dienst och lydno efther Regeringsforman.

3) Att Regeringsforman och andra Riksens flera lofflige besluutt, som thermedh komma öffuer eens, stricte obserwas och inga wiktiga saker uthi Cronones intrader, medh donationer och expeditioner eller embetens omskiffande, exequeras och i wärkett ställas, förr änn som tillförende emillan Regeringspersohnerna och hela Rådedh, så frånwarande som närwarande, bliffuer consulerad och beslutidh, ja och med Ständerna efther sakens wiktighet öffuerwägidh warder på ett sammqwemme eller Riksdagh, såsom finnes tillförende haffua waridh beslutidh och brukeligdh i andra tidher.

4) Jagh förmodar, att mina medhbröder och Herrar Colleger uthi Senaten thenna min innlago gönom Herren Riksmarsken warda till godha upptaga och så rätt förstå, som thett upprichtigtt och wäl ähr meent, och låtha sigh påminnelser icke misshaga, ty alla menniskior kunna fela, och då alldramest, när ingen påminnelse kann gälla. Om iagh och sielff uthi thenna proposition haffuer sagtt orätt, så will iagh gärna lyda correction aff opartijeska dommare. Then alldrahögste lähra oss och leda på rätta wägen till all honom behagelig wijsheet och förståndh uthi godh enigheet.

Jagh beder och dienstbroderligen Riksmarsken, han wille icke fördröya att medh första thenna skrifwelse jämtte wåra Herrar Colleger examinera och sedan migh till sigh kalla låtha, att jagh förnimma må, hwadh besluutt theröffuer skeer, medan Ständerna ännu tillhoppa ähre här församlade.

Carl Carlsson Gylldenhielm.

Actum Nycopiæ in Comitii mense Januarii Anno 1640.

6.

**Riksamiralen Karl Carlsson Gyllenhielm till riksmarsken
Jakob de la Gardie [Nyköping jan. 1640.]**

(Orig., egenh. De la Gardieska samlingen, Dorpats Universitetsbibliotek.)

Wälborne Herr Riksmarsk, högttährade K. Broder, frände och synnerlige godhe wenn.

Jagh önskar min K. Broder en lyckosam godh morgon och på wårt senaste samtaal förhåller min K. Br. thetta icke till wälmeent swar: att ehuru wäl någon kunde om min förra innlagda eller öffuer-

giffna skriffitt medh första annsehende dömna, att iagh någon meniskia thermedh wille beskylla och annklaga, så skall thett doch medh sanningh befinnas, att thett ähr allena en wahrningh och påminnelse; och will emot hwem som wederbör och thett annorlunda förstå will eller uthtyda, noghsamtt förwahra kunna. Menn efther min K. B:r sielff förmenar then någodh för strängdtt wara ställt och någon förbittring kunne förorsaka, thett doch icke iagh haffuer kunnet förstå elle täncktt, så sender iagh nu härhoos min meningh så sachtmodeligen fattatt, som sielffua enfodeliga sanningen kräffvier, och wijser wägen therhoos, huru som all förbittringh och misstanckar kunna förtagas. Beder förthenskull tjenstbroderligen, att han wille mann thenna medhölliande skrifftilige meningh wäre medhbröder till att öffuerläsa och betänkia præsentera och sanningen tillstyrkie, alltt till thett bästa uthtyda och icke medh resolution och swar lengre änn som till morgon uppeholla, efther såsom thett och oss allom stoor macht uppå ligger, att wij medh Ständerna härom och så wäl som i andra saker kenige wara måge. Befallandes oss alla uthi thens alldrahögstes beskerm och wördige helige andes rådhgiffuande, förbliffuer iagh

M. K. B:rs

Tienstwillige alltidh
Carl Carlsson Gylldenhielm.

Jagh hade wäl gärna sielff kommidh till min K. B:r och mundtligen medh honom härom aftaalt, menn thett tager så tiden bortt och iagh förhindrer till äffuentyrs om morgonstunden min K. B:rs egna affaires. Je m'asseur que vous m'excuserez. Le bon Dieu vous garde de tout mal.

[A tergo:] Till Wälborne Herren Riksmarschken brodertienstligen og wennligen.

7.

Riksamiralen Karl Carlsson Gyllenhielms promemoria angående sina yrkanden hos regeringen. [Nyköping jan. 1640.]

(Orig., egenh. De la Gardieska samlingen, Dorpats Universitetsbibliotek.)

Thetta ähr kortteligen therom migh bör ratione officii et juramenti påminna mina medhbröder uthi Regeringen, hwilkett iagh förmodar att the godha Herrar uthi godt förståndh och wälmeent warda upptaga:

1) Att Regimenttzforman in senatu upläses och punct efther punct examineras, om någodh för lithett eller för myckett ähr giordt och handladh.

2) Att en wiss forma författas, huru som härefther Riksråd, embetzmänn och höffdingar uthi wår Drottningz och Frökens myndige ähr må uthwällias och innsättias.

3) Om icke bästa form ähr och wara bör först Sweriges Lagh, så och Regimenttzforman och Riksens flere besluth articulo regiminis 62.

4) The besluth, som näst och för Regeringsforman bör gå och nu therjämte må brukas efther denna tidz tillståndh, finner iagh inga lijkformigare änn som the ther anno 1602 på Riksdagen i Stockholm ähre sammanknippade aff Riksens Ständer och Konungh Carl (Höghloffligh uthi åminnelse) therpå uthloffuadh them efther samma besluth förestå och regera, n[emligen] Suderköpingz, Arbogas, Jöneköpingz, Stokholms och Linköpingz besluth och andra, som in till Regeringsforman holdne ähre. Jagh tror icke häller, att någon theremot säya kann.

Thetta ähr då allena fundament aff thett iagh söker till alla godha Patriotters enigheet och innbördes godha förtroande i fäderneslandedh föruthan någons persohns beskyllande eller annklagan till rychte eller reputation. Jagh hemställer thetta således nu vidare Riksdrotzeten, Marschen och Cantzlern först att öffuerwäga, antingen them sielff behagar thetta samma in senatu proponera och sedan Ständerna weeta låtha, huru mann häruthöffuer skall dömma och statuera, eller om iagh, som först ther om påminner, (så framtt thett icke them behagade) thett göra skulle. Menn iagh håller rådeligast, att Rikscantzlern proprio motu thett göra wille och sedan låtha thett uthi Riksdagz-besluth eller bijafskeedh medh innföra till att holla och eftherföllia inn till vår Drottningz myndiga åår och vidare behagh eller stadhfästelse.

Jagh holler och icke för orådsammtt, att mann Ständerna eller ett uthskott theraff skulle notificera och weeta låtha, hwarföre mann haffuer waridh förursakadh att försällia Cronones godz och så monga persohner medh adeligidh standh att benificera, tagandes therhoos Ständernas betänkiande, huru wida mann ther uthi ytterligen måtte göra och låtha till H:nes M:ttz myndiga åår.

Thetta moste ännedligen förr thenna Riksdagz besluth, gönom hwem som hälst thett skee skall, medh Ständerna warda communiceradh och någodh wist theröffuer beslutidh, till att förekomma all oreda, som elliest kundhe med tidhen upwäxa.

Stockholms öfverståthållare. 25

Af N. v. D

Carl Wilhelm Modée

Släkten Modée inkom från Nederländerna i slutet af 1500-talet med Julius Modeus, som i svensk tjänst nådde generalmajors grad. Vid adlandet ändrades namnet af hans son till Modée. En af dennes sonsöner var kanslirådet Reinhold Gustaf Modée, bekant som lustspelsförfattare samt kanske än mer som utgifvare af författningssamlingar. Gift med Hedvig Eleonora Lindhielm blef han fader till Carl Wilhelm Modée.

Född 1735 ingick denne 18-årig i krigstjänst samt blef följande år arklämästare och året därpå löjtnant vid Amiralitetet. Två år senare lämnade han 1757 fäderneslandet för att som volontär vid franska flottan deltaga i den nyss utbrutna stora europeiska kampen. Han befordrades snart till grenadjärlöjtnant vid franska marintrupperna och utmärkte sig i flera strider mot den engelska sjömakten. Återkommen till Sverige utnämndes han 1763 till kaptenlöjtnant och tio år därefter till major vid Amiralitetet. 1774 förflyttades han som major till 1:a volontärregementet samt förordnades tillika till platsmajor i Karlskrona. Denna post beklädde Modée till 1784, då han, som 1779 blifvit öfverstelöjtnant, ånyo anställdes vid Amiralitetet.

Vid ryska krigets utbrott 1788 erhöll Modée befälet å linjeskeppet Hedvig Elisabeth Charlotta, som i slaget vid Hogland hedrades med uppdraget att vara svenska flottans »ledare» och i denna egenskap hade att öppna striden. Under hela bataljen var Modée också i den häftigaste elden och ådagalade stor tapperhet. Till belöning för sitt sålunda visade välförhållande befordrades han nu till öfverste, hvarjämte han blef riddare af svärdsordens stora kors. Det förmåles äfven, att då ryska flottans befälhafvare efter striden gaf sitt erkännande åt de svenska officerarne för deras

välförhållande under densamma, han därvid i främsta rummet skall hafva framhållit Modée.

Att man emellertid jämväl å svensk sida lärt sig högt skatta Modées förtjänster visar bland annat ett bref från Gustaf III till Armfelt den 10 juli 1789, hvori konungen säger sig vara betänkt att taga befälet öfver skärgårdsflottan från C. A. Ehrensvärd och i stället anförtro detsamma åt antingen Lilljehorn eller Modée.

Ej långt därefter utkämpades sjöslaget vid Öland, däri Modée förde avantgardet och ytterligare utmärkte sig. I sin rapport öfver bataljen lofordar också hertig Carl hans »tapperhet, ståndaktighet och nit», och konungen skrifver med anledning häraf till sin bror: »Jag ber er betyga min tillfredsställelse med alla, som uppfört sig väl, och uttryckligen åt den tappra öfverste Modée.» Ett bevis på monarkens välbehag var väl också den konteramirals fullmakt, som nu utfärdades för Modée.

Under följande års sjöfälttåg inträffade emellertid en tilldragelse, som lätt kunnat rubba det goda förhållandet mellan konungen och Modée. Den svenska flottan med Gustaf III ombord hade af den ryska blifvit instängd i Viborgska viken, och ställningen syntes mången förtviflad. Under intryck häraf utsågs nu en deputation af det högre befälet för att med Modée som ordförande hos monarken anhålla, att underhandlingar om kapitulation måtte inledas med den öfvermäktiga fienden. Denna framställning uppkallade emellertid, enligt hvad Nordin förmäler, konungens lifliga harm, som gaf sig luft i de stolta orden: »Ni hafva glömt hvilken jag är och hvilka ni äro. Jag tillåter icke ett ord vidare att härom talas.»

Det visade sig också ganska snart att Gustaf III förfarit välbetänkt, då han icke låtit förmå sig att gifva efter för sina alltför hastigt modfällda officerares föreställningar. Kort därefter företogs på hans order det under namn af Viborgska gatloppet kända utbrytningsförsök, som trots stora förluster likväl skulle krönas med så afgjord framgång och leda till svenska flottans befrielse ur dess i hög grad farliga läge. I detta djärfv tänkta och dristigt verkställda företag hade Modée en ärofull del, som också till fullo uppskattades af konungen, hvilken icke synes hafva bevarat någon misstämning mot den förtjante krigaren på grund af hans ofvan omförmälda steg. Uti ett bref till hertig Karl någon tid efter striden framhåller han sålunda med anledning af densamma särskildt »den tappra amiral Modée» och finner anmärkningsvärdt, att ej hertigen begärt något nådevedermäle för honom,

och i en senare skrifvelse till brodern omnämner han Modée jämte några andra högre officerare med nådigt välbehag, görande härvid en för vederbörande högst smickrande åtskillnad emellan dem och öfriga skeppsbefälhafvare.

Ett ytterligare prof på konungens bevågenhet erhöll Modée följande år, då »på grund af hans nit och välförhållande under kriget» Gustaf tilldelade honom en lifstidspension af 200 rdr.

Efter fredsslutet anställdes Modée som kommandant i Karlskrona, hvarifrån han i september 1792 af hertig Karl, då Sveriges regent, kallades till hufvudstaden för att som öfverståthållare träda i spetsen för dess förvaltning, hvarvid samtidigt lönen för ifrågasvarande befattning höjdes till det för denna tid ansenliga beloppet af 4000 rdr.

Onekligen torde det vara ägnadt att väcka en viss förvåning, att man utsåg en i administrativa värf så opröfvad man att bekläda detta höga och ansvarsfulla ämbete, men måhända har den med sagda utnämning tydligen föga belätne underståthållaren H. Liljensparre icke alldeles orätt, då han i den då allsmäktige G. A. Reuterholms benägenhet att endast tillsätta »sådana tjänstemän, som han kunde dana efter sitt lynne och sedan behärska och leda efter sina afsikter» söker förklaringsgrunden till densamma. Uti nyssnämnda afseende lärer nog också den »beskedlige» Modée, som han af Reuterholm i ett bref benämnes, på det hela hafva bestått profvet, men hvad hans kompetens för öfrigt beträffar synes det att döma af samtida uttalanden icke hafva rådt mer än en mening därom, att han ingalunda varit vuxen sin höga befattning.

Det bör emellertid till hans försvar rättvisligen framhållas, att det var under synnerligen brydsamma förhållanden han mottog sitt nya ämbete. Å ena sidan hade man att räkna med ett jäsande missnöje hos de från makten undanträngda gustavianerna, ett missnöje, som synes hafva alstrat mycken ängslan hos de styrande och af dem med mer eller mindre fog befarades komma att taga sig utbrott i stämplingar mot eller rent af våldsamma försök att omstörta den bestående ordningen. Å andra sidan kunde denna ordning anses ej mindre hotad af de nya lärör om frihet och jämlikhet, som efter att i Frankrike hafva framkallat så fruktansvärda hvälfningar äfven nått Sverige och därstädes satt talrika sinnen i brand ej minst inom rikets hufvudstad. Härtill kom, att den maktlystne och ränkfulle Liljensparre, som efter Armfelts skiljande från öfverståthållarebefattningen en kortare tid varit förordnad att förestå densamma och äfven förmenade sig

hafva bekommit regentens löfte att allt framgent få härmed fortfara, endast med den största förtrytelse fann sig i Modées utnämning, samt, såsom från trovärdigt håll uppgifves, gjorde allt för att bereda sin nye förman svårigheter i hans ämbetsutöfning i syfte att härigenom rubba förtroendet till hans skicklighet och själf å andra sidan sålunda komma att framstå som outhärlig, gående i denna sin sträfvan ända därhän att »dikta faror för att ådagalägga sin vaksamhet» och åstadkommande härmed blott ökad oro och fruktan såväl bland hufvudstadens befolkning som hos de maktägande.

För att i dessa stormdigra tider under så vanskliga omständigheter på ett tillfredsställande sätt leda Stockholms styrelse och därstädes trygga lugnet och samhällsordningen kräfdes det för visso ej blott klok omtanke och nödig varsamhet utan äfven, och detta säkerligen ej minst, en fast vilja och en kraftfull hand. Om man emellertid till en början å högre ort i den tappra sjöhjälte, som skördat så ärofulla lagrar i den sista ryska fejden, trott sig hafva funnit det starka stöd, man med visst fog kunde anse sig behöfva, torde det icke hafva dröjt så synnerligen länge, innan illusionerna i detta hänseende blifvit skingrade. Helt och hållet främmande för sin nya verksamhet, obekant med lagar och författningar liksom i allmänhet med administrativa göromål, därtill af en vek och oföretagsam karaktär, af ett mildt och lättrodrt sinnelag var Modée visserligen föga ägnad för den maktpåliggande och bekymmerfulla post, på hvilken han så oförmodadt blifvit ställd, och hans otillräcklighet för densamma kunde icke dröja att göra sig märkbar både för honom själf och andra. Genom obrottslig lydriad och ängslig eftergifvenhet för de styrande, genom största möjliga hänsynsfullhet och förekommande höflighet gentemot de styrda synes han nu i sin kritiska belägenhet hafva förmenat sig bäst kunna undgå alla hotande faror och smygande försåt samt säkrast lotsa sig fram på dessa för honom okända farvatten. Men då han härvid äfven, såsom Liljensparre klagar, af sitt begär att vinna stockholmarnes hjärtan lät sig ledas ända därhän att åt stadens magistrat och kollegier förläna medbeslutanderätt i ärenden, som det rätteligen tillkom öfverståhållaren ensam att afgöra, samt sålunda med dem i viss mån dela sin myndighet, torde han hafva gått längre än klokheten bjöd, och han lyckades härmed äfven, som det synes, endast försvaga sin makt och sitt anseende utan att trots allt sitt välvilliga tillmötesgående, allt sitt

»bockande och kruserande» vinna någon popularitet bland Stockholms befolkning.

Väl upphörde inom kort det för Modée utan tvifvel föga angenäma samarbetet med Liljensparre, då denne, som ådragit sig allmänhetens hat och, hvad mera betydde, den myndige Reuterholms misstroende och ovilja, i januari 1793 tvangs att afgå. Men redan samma år skedde upptäckten af den s. k. Armfeltska konspirationen, en tilldragelse, som icke blott ytterligare stegrade den allmänna oron utan äfven till sin höjd uppdref nervositeten hos de maktägande samt härigenom i hög grad bidrog att göra Modées ställning ömtålig och svår, på samma gång äfven hans bristande kraft och förmåga allt tydligare torde träd i dagen, ju mera hotfulla förhållandena tycktes gestalta sig.

Ehuru han alltså i sin egenskap af ordningens högste väktare i hufvudstaden icke synes hafva förmått tillfredsställa höga vederbörandes helt visst berättigade anspråk, följer däraf dock icke, att han varit en i allmänhet overksam eller försumlig öfverståhållare. Mot hans nit och plikttrohet hafva icke några anmärkingar blifvit framställda, och under hans förvaltningstid uträttades äfven i själfva verket åtskilligt till Stockholms bästa. Sålunda blefvo de 1787 begynta och först tämligen lamt bedrifna arbetena å Nya Norrbro nu med kraft fullföljda. Likaså fortsattes planeringen af Brunkebergstorg, hvarest den ännu kvarstående brunnen blef genom Modées verksamma åtgärder 1795 upptagen. Södra Slottsplanen blef jämväl nu utvidgad och belagd med huggen gråsten, hvarförutom flera andra anstalter till Stockholms prydnad vidtogos. En del i ordningens intresse utfärdade författningar sågo äfven under dessa år dagen.

De makthafvandes missbelåtenhet med den nye öfverståhållaren synes ganska snart hafva begynt gifva sig till känna. Redan innan år 1793 gått till ända var också den i många fall och särskildt beträffande hufvudstadens angelägenheter väl under rättade R. F. Hochschild i stånd att angående Modée meddela: »man gissar att han icke länge får behålla sin plats», och i början af följande år ansåg sig samme man kunna till fullo konstatera den ringa tillit, som å högre ort hystes till dåvarande öfverståhållarens förmåga, enligt hans mening otvetydigt röjande sig i regeringens åtgärd att åt justitiekanslern öfverlämna handhafvandet af vissa den allmänna säkerheten rörande, förstnämnde ämbetsman ditintills städe tillkommande tjänsteåligganden. Allt emellanåt påträffar man också sedermera hos denne ständigt vakne

iakttagare af honom återgifna rykten angående Modées förestående förflyttning till annan befattning tillika med gissningar i fråga om den blifvande efterträdaren, ända till dess han omsider i november 1795 anser sig hafva fått full visshet och kan kategoriskt förklara: »med Modée är man alldeles ledsen».

En månad senare inträffade också det länge förebådade öfverståthållareskiftet, och Modée utnämndes till amiral samt till öfverkommendant i Karlskrona. Denna befattning beklädde han till 1797, då han blef præses i den nya Amiralitetsöfverrätten, en domstol, som dock redan samma år upphäfdes. Under ett besök året därpå hos sin gamle vän och frände C. A. Ehrensvärd på Dömostorp i Halland råkade den nu 63-årige mannen ut för det missödet, att, då betjänten efter slutad måltid något för hastigt drog undan hans stol, falla och hårdt slå sitt hufvud mot golvet, hvilket hade till följd, att han kort därefter den 12 oktober 1798 därstädes afled.

Carl Wilhelm Modée tillhör antalet af de i vår historia icke alltför sällsynta högt förtjänta krigare, som efter att i stridens lek endast hafva skurit lagrar sedan sett desamma förblekna i fredliga värf, dit dessa män af svärdet utan egen åstund kallats och i hvilka de också förmått föga af gagn uträtta men i stället lämna så mycket mera framträdande prof på bristande förmåga, osäkerhet och svaghet. Helt visst skulle hans namn med större berömmelse gått till eftervärlden, om han aldrig öfvergifvit den krigarebana, för hvilken han af naturen tvifvelsutan främst var danad. Men om han också kommit att skörda föga ära som civil ämbetsman, kräfver dock sanningen det erkännande, att det icke låder någon fläck vid hans namn, och att han efterlämnat minnet af en rättrådig, flärdlös, human och välvillig öfverståthållare, som efter måttet af sina krafter ärligt sträfvat att uppfylla sina plikter.

Modée hade 34-årig äktat Ebba Ulrika Sparre af Söfdeborg, med hvilken han erhöll tre döttrar och en son, som blef öfverste och generaladjutant samt afled barnlös.

CARL WILHELM MODÉE.
ÖFVERSTÅTHÅLLARE 1792—95.

GIPSMEDALJONG. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET I KARLSKRONA.

Ett litet problem

Då Kongl. rådet och generalamiralen friherre *Hans Wachtmeister till Björkö* den 10 december 1687 blef grefve, skref han sig såsom sådan »till *Johannishus*». Hvilket var detta Johannishus? I grefvebrevet heter det: »Och såsom Sveriges lag intet tillåter och Riksens tillstånd icke tål någon ewärdelig gåfva och abalienation af Våre och Cronones gods till Grefveskap: Ty efterlåtes oftabemälte Vårt Råd och dess ägta lifsarfwingar, at kalla och skrifva sig grefvar till hans adeliga och acquirerade gods *Johannishus*». Tre år förut, eller den 3 juli 1684 hade generalamiralen genom köp »acquirerat» det nuvarande *Johannishus*, hvilket han den 25 oktober 1712 gjorde till fideikomiss för sin släkt. Saken skulle sålunda tyckas vara klar. Här förekommer emellertid, att det nuvarande *Johannishus*, så väl då det af generalamiralen förvärfvades som då det af honom gjordes till fideikomiss, ostridigt hette *Skunckenberg*, hvilket namn först genom Kammarkollegii resolution den 11 juli 1769, meddelad på ansökning af fideikommissets dåvarande innehafvare, majoren grefve *Fredrik Georg Hans Carl Wachtmeister*, generalamiralens sonson, utbyttes mot det nuvarande namnet *Johannishus*.

I Anreps ättartaflor säges, att generalamiralen försålde stamgodset *Johannishus* i Liffland och i stället inköpte *Skunckenberg* och *Tromtö* i Blekinge och i Wrangels och Bergströms ättartaflor heter det, att generalamiralen vid upphöjelsen i grefligt stånd skref sig grefve till *Johannishus* (i Liffland), hvilket gods sedermera utbyttes mot *Skunckenberg* och *Tromtö* (i Blekinge län), af hvilka det förstnämnda då erhöll namnet *Johannishus*. Liknande uppgifter förekomma i öfrigt flerstädes.

Så vidt jag kunnat finna, är emellertid detta liffländska *Johannishus* en alldeles obekant storhet. Det nämnes icke, vare sig i äldre adelsmatriklar eller annorstädes, bland de liffländska gods, som innehafts af generalamiralens förfäder, och det skulle ju för

öfrigt enligt grefvebrevet hafva »acquirerats» af honom själf. I generalamiralens efterlämnade, på Johannishus förvarade papper, där ett och annat förekommer rörande honom tillhöriga ägodelar i Liffland, har jag icke funnit ens en antydning om detta gods, hvilket skulle hafva af honom förvärfvats och åter försålts — något som ju visserligen icke utesluter möjligheten, att ett dylikt gods någon tid kan hafva af honom innehaft. Hvarifrån den ofta återkommande uppgiften om det liffländska Johannishus ytterst härstammar, känner jag icke; möjligen hafva äldre genealoger, som känt att generalamiralen vid tiden för sin upphöjelse i grefligt stånd icke haft något i Sverige förefintligt gods med namnet Johannishus, utan vidare antagit, att det gods med detta namn, till hvilket han skref sig som grefve, måste hafva varit beläget i Liffland, därifrån släkten härstammade.

Som ett bidrag till lösningen af det lilla problem, som innefattas i det förestående, torde få meddelas lydelsen af grefve *F. G. H. C. Wachtmeisters* förut omnämnda, i Kammarkollegium förvarade ansökning om namnbytet å det nuvarande Johannishus. Ansökningen är ställd till konungens befallningshafvande i Blekinge län, hvilken myndighet med sitt förord insände den till Kammarkollegium. Den lyder som följer:

Högvälborne Herr Baron och Landshöfdinge, Commendeur af Kongl. Maj:ts Nordstjerne Orden!

Genom nådigt sköldebref har Högstsal. Hans Kongl. Maj:t Konung Carl den XI:te åhr 1687 d. 10 December förordnat, att min sal. Fader Fader, fordorn Kongl. Rådet, General Ammiralen och General Gouverneuren Grefve Hans Wachtmeister skulle med dess ägta bröstarfvingar kalla och skriva sig Grefvar till dess adeliga och acquirerade gods Johannishus. Nu hade bem:te min Fader Fader förut d. 3 Julii 1684 tillhandlat sig säteriet Skunckenberg med underliggande lägenheter i Blekinge Lähn, Medelstad härad och Jordsberga socken belägit; Och då *Familjen icke innehaft något gods af förstberörda namn,*² så stod välbemälte Kongl. Råd i den tanckan att låta Skunckenberg gård och gods förvandlas till namn af Johannishus samt till den ändan förordnade att berörda Säteri borde vara ett ständigt Fidei Commisse för ättemannen af denna Familjen, hvilket senare förordnande efter hans död och altsedermera blifvit satt i verckställighet; Men emedan min sal. Fader Faderns förstnämnda afsigt, för mellankomna hinder, icke i fullbordan kommit; ty har jag ödmjukeligen skolat anhålla att sådant nu mera måtte få skie samt Skunckenbergs förberörda Säteri i

² Kurs. af undertecknad.

följe däraf hädanefter få kallas och nämnas för Johannishus såsom varande det samma adeliga och acquirerade gods,¹ till hvilket Kongl. Maj:t, enligt bifogade bevittnade transsumt af högstberörda Skölde Bref, i nåder befalt att denna ätt sig skrifva och nämna skall, och under hvilken Tittul Familjen äfven blifvit introducerad samt uti swänska matriculen finnes antecknad. Lärandes Herr Baron och Landshöfdingen, till ändamålets befrämjande, tackas finna nödigt att denna förändringen af namn på Skunckenbergs Säteri varder uti jordeboken observerad samt eljest genom vanliga kundgiörelser allmänheten till efterrättelse tillkännagifven.

Framhärdar med vördnad,
Högvälborne Herr Baron och Landshöfdingens samt Commendeurens
af Kongl. Maj:ts Nordstjerne Orden,

ödmjukaste tjenare
F. G. H. C. Wachtmeister.

Skunckenberg d. 17 Junii 1769.

Enligt denna ansökning skulle således det gods, till hvilket generalamiralen skref sig som grefve, hafva varit samma gods, som för närvarande bär namnet Johannishus; och skulle generalamiralens afsikt hafva varit att åt godset bereda detta namn (förmodligen efter hans förnamn Hans), ehuru denna afsikt af någon anledning icke kommit att sättas i verket. Grunden till generalamiralens nämnda afsikt skulle väl ha varit den, att han ansett mindre lämpligt att skrifva sin ätt till ett gods, som i sitt namn erinrade om en annan ätt. Namnet Skunckenberg härleder sig nämligen från landsdomaren Nils Skunck, som grundade säteriet.

Om än full beviskraft icke kan tillerkännas ofvannämnda uppgifter af generalamiralens sonson, torde få medgifvas, att de icke sakna sannolikhet. Af intresse skulle emellertid vara att erfara, huruvida någonting är känt om något gods i Liffland, som nu bär eller fordom burit namnet Johannishus.

H. W.

¹ Kurs. af undertecknad.

Kyrksilfver såsom personhistoriskt material

Af Gustaf Upmark

Sextonhundratalet och framför allt dess senare del, det karolinska tidehvarvet, var en glansperiod äfven för den kyrkliga konsten i vårt land. De nybyggda kyrkornas antal är visserligen, med undantag af i städerna, icke så stort, men däremot uppfördes under detta tidevarf invid ett stort antal af de äldre kyrkorna grafkapell för medlemmar af de inom församlingarna besutna fräl-sesläkterna, i hvilka hufvudbaner och anvapen upphängdes; kyrkornas inre pryddes med mer och mindre praktfulla och pompösa grafmonument och epitafier och af förmögna församlingsbor, vanligen af adlig börd, skänktes kyrkliga inredningsföremål af alla slag, altaren, predikstolar, orglar och läktäre, antependier, mässhakar, ljuskronor och kyrksilfver. De skänktes visserligen till kyrkornas prydnad, dessa föremål, men donatorernas önskan att i och genom gåfvan själfva såsom personligheter bevaras i efterlevandes hågkomst är nästan alltid starkt framträdande. I de allra flesta fall äro dessa föremål prydda med vapensköldar, namn eller initialer och årtal, utvisande hvem eller hvilka som skänkt dem till kyrkan och när detta skett; stundom finnes äfven på olika sätt angifven anledningen till gåfvan: till minne af en person, vid någons begrafning o. s. v.

Särskildt kyrksilfret utgör därigenom ett intressant och icke oviktigt personhistoriskt material, som kan lämna många uppgifter om enskilda personer, äktenskap, släktskapsförhållanden, födelseår, dödsår och andra data, som icke stå att få på annat håll. Ett systematiskt bedrifvet studium af våra kyrkors silfverskatter skulle säkerligen äfven ur denna synpunkt vara af stort intresse.

Vid den utställning af kyrksilfver från församlingar inom Strängnäs stift, som sistlidna sömmar var anordnad i Nordiska Museet och som sannolikt omfattade icke fullt hälften af allt inom stiftet befintligt kyrksilfver, funnos ett stort antal dylika föremål,

däribland flera hvilkas vapensköldar och inskrifter komplettera och korrigerer Anrep: Svenska adelns ättartaflor. — Bland dessa vill jag här fästa uppmärksamheten på tvänne föremål, hvilka meddela uppgifter af mindre vanligt intresse.

Det ena är en kalk af förgylldt silfver tillhörig Sköldinge församling i Södermanland och tillverkad af en guldsmed i Stockholm vid midten af 1600-talet (fig 1). Å kalkens fot äro ingraverade trenne vapensköldar, alla med ett par initialer å ömse sidor om hjälmprydnaden, från vänster (åskådarens) till höger räk-

Fig. 1. Kalk af förgylldt silfver, 1660-talet; tillhör Sköldinge församling, Strängnäs stift.

nadt: ätten Rynings vapen och initialerna N. R., ätten Kurtzels (Kursells) vapen och initialerna S. K. samt slutligen ätten Flemings vapen och initialerna H. F. (fig 2). Å motsatta sidan af foten finnes ett monogram, innehållande bokstäfverna *I. F. B. M. B.* samt årtalet 1667. Monogrammet betecknar tydligen ägarerna till Hälbonäs, den förnämsta ägendomen inom Sköldinge socken, sedermera landshöfdingen *Jacob Fleming* († 1689) och hans fru *Beata Margareta Bååt* († 1671), hvilka gifte sig 1665.

Af de tre vapensköldarna betecknar den sistnämnda tydligen *Jacob Flemings* fader, *Henrik Fleming* († 1650) och den mel-

lersta hans mor, Henrik Flemings hustru i hans andra gifte (1633) fru *Sigrid Kurtzel*, († 1673)¹ bekanta bland annat såsom donatorer till Jakobs kyrka i Stockholm af dess praktfulla södra portal. Den första af vapensköldarna kan icke gärna beteckna någon annan än *Nils Ryning*, som af Anrep omtalas hafva dött ogift, när vet man icke; det senaste årtal Anrep anför om honom är 1631.

Fig. 2. Fot till kalken, fig. 1, med ätterna Rynings, Kurtzels och Flemings vapensköldar.

Sammanställningen af de tre vapnen är den som brukar användas för att beteckna en hustru och hennes två äkta män (resp. en man och hans två fruar) i första och andra giftet och den tyder därför på att *Nils Ryning varit gift med Sigrid Kurtzel i ett hennes första gifte*, hvarom man annars icke har någon upplysning. — Något som bestämdt förbjuder möjligheten att Nils Ryning och Sigrid Kurtzel varit gifta kan tillsvidare icke påvisas: det sista årtal man känner rörande namnen är 1631 och fru Sigrid ingick äktenskap med Henrik Fleming först år 1633.

¹ Petrus Öjers dagbok, utg. af K. af Schmidt, tr. i Handlingar utg. genom Svenska Autografsällskapet. II. Stockholm 1897.

År 1629 kallas hon »jungfru Sigrid Kurtzel på Hånö».¹ För öfrigt voro kontrahenterna nära befreundade. Nils Rynings yngre broder, *Erik Ryning* († 1654) var nämligen gift med fru Sigrids syster *Maria Elisabeth Kurtzel* († 1678). Bröderna Ryning ägde på sin tid gemensamt ägendomen Hålbönäs i Sköldinge socken, som då Nils dog barnlös öfvergick till Erik ensam och efter att några år hafva innehafts af hans änka, den nyss-

Fig. 3. Doppskål af silfver, 1620-talet;
tillhör Taxinge församling, Strängnäs stift.

nämnda Maria Elisabeth Kurtzel, ärfdes af hennes systerson den ofvan omtalade Jacob Fleming, gift med Beata Margareta Bååt. — Sannolikt var det dessa makar, som — jfr monogrammet — år 1667 skänkte den här ifrågavarande kalken till sockenkyrkan till minne af mannens, Jacob Flemings far och mor och dennas första man.

Några bindande bevis för att Nils Ryning och Sigrid Kurtzel varit gifta kunna ju icke dragas ur de knapphändiga inskrifterna på Sköldingekalken, men sannolikhetskälän därför synas vara goda.²

En mera afgörande beviskraft torde däremot kunna tillmätas det andra kyrkliga silfverföremål, hvarpå jag här velat fästa upp-

¹ Röne härads dombok på 1620-talet, cit. i Öjers dagbok, jfr föreg. not:

² Sedan detta skrefs har bibliotekarien greve C. M. Stenbock i en handskrifven släktbok i Kungl. Biblioteket (Fogelviks Bibliotek, nr 3, Clas Johansson Prytz' stamtallor etc.) påträffat en anteckning som på ett slående sätt bekräftar Sköldingekalkens uppgift om fru Sigrids tidigare äktenskap; där står nämligen: »Nils Rynning till Gimmersta ux: fru Sigri Kursel hon fick sedan H. Hindrich Flemming».

märksamheten, nämligen en dopskål tillhörig Taxinge kyrka i Södermanland (fig 3). Denna skål, som är tillverkad af en guldsmed i Stockholm på 1620-talet, prydes af två par graverade vapensköldar, å ena sidan ätterna Gyllenstjernas och Bjelkes vapen, öfver det förstnämnda bokstäfverna H K G S och under sköldarna årtalet 1626; å den andra sidan ätterna Ribbings och Kaggs vapen, öfver det förra vapnet bokstäfverna F A R, öfver det senare K M D, samt inunder båda årtalet 1626.

Vi hafva här ett exempel på ett stundom förekommande beteckningssätt: en person betecknas af sina föräldrars vapen och sina egna initialer. De båda första vapensköldarna angifva nämligen *Herr Karl Gyllenstjerna* (H K G S) genom hans föräldrars Erik Gyllenstjernas och Karin Bjelkes vapen; de båda andra beteckna Karl Gyllenstjernas hustru, *Fru Anna Ribbing* (F A R) genom hennes föräldrars Christoffer Ribbings och Karin Mattsdotter Kaggs vapen. Öfver Kaggvapnet har man till yttermera visso graverat initialerna K M D (= *Karin Matts Dotter.*)

Karl Gyllenstjerna dog 1621 och årtalet 1626 under vapensköldarna anger sålunda att hans fru, Anna Ribbing († 1629), detta år låtit å dopskålen ingravera de förutnämnda vapnen. Samtidigt torde fru Anna på skålens undersida hafva låtit ingravera följande inskrift: HKGS FÖT ANNO 1575. FAR FÖT ANNO 1576. KGS FÖT ANNO 1600. AGS FÖT ANNO 1601. EGS FÖT ANNO 1602. MGS FÖT ANNO 1605. BGS FÖT ANNO 1606. CRGS FÖT ANNO 1608. KGS FÖT ANNO 1610. KGS FÖT ANNO 1612. — Inskriften, som uppgifver Herr Karl Gyllenstjernas (HKGS) och Fru Anna Ribbings (FAR) och deras åtta barns födelseår innehåller flera af Anrep okända upplysningar.² Förut okända äro dels föräldrarnas och fyra af barnens födelseår, dels den inbördes ordningsföljden mellan barnen. De här förekommande initialerna torde kunna tolkas på följande sätt, de nya uppgifterna kursiverade:

HKGS FÖT ANNO 1575 = Herr Karl Gyllenstjerna född år 1575.

FAR FÖT ANNO 1576 = Fru Anna Ribbing född år 1576.

KGS FÖT ANNO 1600 = Karl Gyllenstjerna född år 1600.

AGS FÖT ANNO 1601 = Anna Gyllenstjerna född år 1601.

EGS FÖT ANNO 1602 = Erik Gyllenstjerna född år 1602.

MGS FÖT ANNO 1605 = Maria Gyllenstjerna född år 1605.

BGS FÖT ANNO 1606 = Brita Gyllenstjerna född år 1606.

² Anrep: Svenska adelns ättartaflor: ätten Gyllenstjerna af Lundholm Tab. 6.

CRGS FÖT ANNO 1608 = Christoffer Gyllenstjerna född år 1608.

KGS FÖT ANNO 1610 = Katarina Gyllenstjerna född år 1610.

KGS FÖT ANNO 1612 = Kjerstin Gyllenstjerna född år 1612.

Anrep upptager barnen i följande ordning: Anna, Erik, Karl, Katarina, Brita, Christoffer, Kjerstin, Maria samt nämner dessutom ett nionde barn »en son † ung», som icke finnes upptagen i den af modern redigerade dopskålsinskriften.

Efter de ofvan anförda Gyllenstjerna-initialerna följer i koncentrisk ringar innanför hvarandra följande inskrift: *G. F. Föd 1594. G. M. F. föd 1642. M. S. föd 1647. I. v. W. föd 1636. B. M. F. föd 1670. M. C. F. föd 1671. A. C. F. föd 1672. B. E. F. föd 1674. E. M. F. f. 1675. G. M. F. föd 1678. I. M. F. föd 1679. H. E. F. föd 1681. G. A. F. föd 1682. I. W. F. föd 1683. C. C. F. föd 1685. A. H. F. föd 1686. E. E. F. föd 1687. — G. M. F. död 1705. I. V. W. död 1710. M. S. död 1714.*

Ett uppslag till tolkning af alla dessa initialier erbjuder det fjärde namnet från början: *I. v. W. föd 1636*, sammanställt med det andra namnet från slutet: *I. V. W. död 1710*. Ägendomen Näsby i Taxinge socken inköptes nämligen år 1681 af hauptmannen *Johan v. Westphal*, f. 1636, † 1710. Han gifte sig år 1703 med *Brita Magdalena Fleetwood* († 1755), hvars initialier (B. M. F.) återfinnas närmast efter mannens. En jämförelse med Anrep visar att de tolf följande initialgrupperna beteckna Brita Magdalena Fleetwoods yngre syskon, alla till såväl födelse- som dödsår förut bekanta. Före Johan v. Westphals initialer stå hans hustrus föräldrars, *Gustaf Miles Fleetwoods* och *Märta Stakes*, och hennes farfars, *Georg Fleetwoods* initialer och födelseår och slutligen hafva, efter hela syskonkretsens namn, med en annan hand ingraverats fru Brita Magdalenas faders, makes och moders dödsår. — De upplysningar som här af erhållas avvika i ett par fall från Anrep. Brita Magdalena Fleetwoods farfar, *Georg Fleetwood*,¹ uppges i dopskålsinskriften vara född år 1594 (*G. F. Föd 1594*), enligt Anrep 1603, och hennes mor *Märta Stake* uppges af Anrep hafva dött 1716, enligt den sannolikt af dottern inspirerade inskriften *dog hon 1714* (*M. S. död 1714.*)

Den nyssnämnde Georg Fleetwood († 1667) blef år 1640 gift med den i den Gyllenstjernska inskriften upptagna *Brita Gyllen-*

¹ I Anteckningar om Röne härad 1. Allhelgona kyrka af Karl af Schmidt uppgifves födelseåret till 1605 enligt inskrift på likkistan.

stjerna, f. 1606, † 1653, som blef mor till Gustaf Miles Fleetwood (G. M. F. föd 1642. G. M. F. död 1705), Brita Magdalenas fader. Tydligt har den Gyllenstjerna dopskålen genom detta jungfru Britas gifte öfvergått i ätten Fleetwoods ägo.² — Den omständigheten att Johan v. Westphals namn och födelseår förekommer i raden bland medlemmarna af ätten Fleetwood och *före* hans hustrus initialer gör tydligt att inskriften i sin helhet — d. v. s. från *G. F. Föd 1594* till *E. E. F. föd 1687* — ingraverats först efter Johan v. Westphals giftermål med Brita Magdalena Fleetwood år 1703. Uppgiften om hennes fars, Gustaf Miles Fleetwood, död år 1705 (*G. M. F. död 1705*) är ingraverad med en annan hand, hvarför man sålunda kan bestämma den långa Fleetwoodska initialradens tillkomst till tiden 1703—1705.

Anrep omtalar att Johan v. Westphal och hans fru till Taxinge kyrka skänkt en mängd föremål, och sannolikt var det därför fru Brita Magdalena som, då hon var barnlös änka, testamenterade den gamla ärfda dopskålen till den kyrka, där hon och hennes man ligga begrafna.

² Skålen har ärfits på följande sätt:

Karl Gyllenstjerna († 1621) g. m. Anna Ribbing († 1629).

Brita Gyllenstjerna († 1653) g. m. Georg Fleetwood († 1667).

Gustaf Miles Fleetwood († 1705) g. m. Märta Stake († 1714).

Brita Magdalena Fleetwood († 1755) g. m. Johan v. Westphal († 1710).

Ätten Galle i Sverige

Namnet *Galle* är icke ovanligt i pärmebrefven från medeltiden. Förutom de personer med detta namn, som förde en sköld klufven af en vågskura (Johannis Galle 1324, Benkt Galle 1358, 1384, Johan Benktsson Galle 1392, 1401) och de, som förde en stolpe i sigillet (Jon Galle 1390), påträffas under senare medeltiden Olof Galle, som åtminstone någon tid nyttjat det af flera medeltidsätter förda vapnet en sparre öfver ett blad. Han ägde Kalsnäs och Maren (Marsholm) i Agunnaryds socken i Småland, hvilka hade varit testamenterade till Agunnaryds kyrka, men med list fråntogos kyrkan af Olof Galle; efter Galles död sökte biskop Hans Brask förgäfvos återbörda denna kyrkoegendom 1526. »Gamle» Olof Galle, som han kallades till skillnad från sin son med samma namn, var gift med Peder Jonssons till Rödenäs dotter Ingrid, tillhörande den vidt utbredda småländska adelssläkt, som fått namnet Elmteryds-släkten och i vapnet förde en half hjort på ett hälleberg. En dotter i detta gifte, Kerstin, gift med bonden Joen Markusson, blef stammoder för den yngre Galle-släkt, som sedermera adlades, och till skillnad från en samtida ätt med samma namn i Finland, introducerades under namnet Galle i Sverige.

Joен Markusson, »en ofrelst man», ägde och bebodde i »Salig Konung Gustafs tid» gården Kerringe i Angelstads socken i Sunnerbo härad i Småland. I sitt gifte med Kerstin Galle hade han tre söner, Jöran, Per och Gunnar, hvilka efter den, sannolikt sonlös, aflidne morbroderns, Olof Galle den yngre, död, upptogo mödernevapnet — sjöbladet — och genom att fullgöra rusttjänstskyldigheten för de frälsegårdar, som de dels ärfde efter modern dels själfva förvärfvade, efter tidens sed räknades till småfrälset.

Om *Föran Jonsson Galle* är icke mycket känt. Han skref sig till Uglansryd i Ryssby socken, hvarest han dels ägde en modernegård, dels på 1550-talet blifvit förlänad med tre gårdar, som tillhört konungens arf- och egnagods, nämnes bland de adelsmän, som den 28 januari 1563 beseglat ordningen för vapentjänsten å riksdagen i Uppsala, och underskref adels och präster-

skapets i Småland trohetsförsäkran till konung Johan, hans gemål och arvingar 1568. Vid en allmän mönstring med Smålands adel i Växjö 1569 uppkom tvist emellan honom och Peder Jonsson till Gaffe rörande deras hästar, hvilken tvist slutade så att Galle af Peder Jonsson blef ihjälslagen. Han var troligen ogift.

Per Jonsson Galle antages af Djurklou² hafva varit identisk med nämnde Peder Jonsson till Gaffe, hvilket dock är omöjligt, trots de sannolikhetsskäl, som Djurklou anför. Dels skrifer sig Peder Jonsson Galle aldrig annat än till modernegården Förarp (äfvén efter 1577), medan den Peder Jonsson, som 1574 skrifer sig till Törestorp, år 1576 nämnes bland adeln såsom ägare af, förutom Törestorp, Beystorp och Gaffe, hvartill han uppgifves hafva köpt flera gårdar under frälse,³ dels är det ej troligt att Jöran Galle blifvit ihjälslagen af sin broder, utan att detta skulle hafva kommit till synes i den domstolshandling, som omtalar dräpet. Om Peder Galle säges att han såsom »fäkunnig och ursinnig» underhölls af sina bröder. Han hade ärft en gård i Uglansryd efter föräldrarna. Denna hade han upplåtit åt sin släkting, sedermera slottslofven på Kronobergs slott Nils Isachsson till Elmteryd, men då han erfor att han gjort orätt, som icke enligt lag hembjudit den till närmaste fränder, sålde han gården, »med sin kära hustrus goda vilja, ja och samtycke till K. Majts tro-tjänare och ryssetolk, erlig och välbördig Peer Jonsson, min farsystemson» den 9 februari 1575.³ Sedermera ägde han icke mera än en modernegård, Södergården i Förarp i Tutaryds socken i Sunnerbo härad, och när han icke förmådde hålla sitt adelskap vid makt med tillbörlig rusttjänst, »drog han upp till konung Johan och plikte honom gården (1575) och bekom sedan frihet på gården uti sin listid och för hans selsamma hushåldning sejes han vara en fattig man den tid han död blef». Vid hans död 1585 återföll gården till kronan.

Den tredje af bröderna, *Gunnar Galle*,⁴ ärfde efter modern två gårdar i Förarp, af hvilka den ena var hans sätesgård under

¹ I Noter och anmärkningar till Göran Månssons till Bolmsnäs jordebok, s. 54.

² Peder Jonsson till Gaffe erhöi den 14 januari 1567 konung Eriks löfte om erhållande af sköld och hjälm och förde sedermera i vapnet ett sjöblad eller annat blad; sonen ryttmästaren Knut Pedersson till Fylleryd satte en sparre öfver bladet, hvadan vapnet blef lika med Gallarnes.

³ Peer Jonsson förnöjde sedan 1577^{86/9} Nils Isachsson med så mycket förgylldt och oförgylldt silfver, som denne erlagt för gården. (Reduktionshandlingar i K. A.).

⁴ En säkerligen nära frände (morbroder?) Gunnar Galle nämnes bland de adelsmän, som måste lägga sitt hufvud på stupstocken i Stockholms blodbad den 8 november 1520.

1550-talet, tills han bytte den mot k. majts gård Uglansryd i Ryssby socken den 29 december 1559. Efter fadern fick han Kerringe samt ägde dessutom Töstorp och Stökeboda i Rydaholms socken. Vid en rannsaking, som hölls af Västbo häradsrätt den 18 maj 1620, och vid hvilken sonen Gunnar var närvarande för att höras om åtskilliga släkten rörande arfs- och bordsfrågor, som hofrätten ålagt häradsrätten att söka utreda,¹ anför Gunnar Galle d. y. att hans fader af konung Erik erhållit dessa gårdar under frälse, men kan till bevis härför icke framlägga några kungabref, hvilka enligt hans uppgift skulle hafva förstörts under de oroliga krigstiderna. Det är troligt att han endast, såsom de äldste i häradsrätten förmenade, innehade sistnämnda gårdar (Töstorp och Stökeboda) för rusttjänsten på sina hästar och icke för frälse, men emellertid skref han sig till Töstorp, då han den 4 februari 1563 underskref och beseglade menige riksens adels kontribution till konung Erik. Gunnar Galle uppgifves hafva blifvit adlad af konung Erik.² Troligt är att han begagnat sig af den förmån, som konungen erbjöd det talrika rustande ofrälset i Västergötland och Småland, då han i sin instruktion af den 7 augusti 1562 tydligt uttalar sin önskan att bondesöner, som kunna hålla en välrustad karl, måtte besöka honom om rätt till frälse, sköld och hjälm. Enligt en anteckning i Palmsköldska samlingarna skall Gunnar Galle hafva varit »en lättfärdig sälle i konungarne Gustaf I:s och Erik XIV:s tid». Detta bestyrkes däraf, att i diariet öfver ingångna skrivelser 1566 finnes ett bref till konungen från ståthållaren Olof Arvidsson rörande Gunnar Galle, som »haffuer för två åhr sedenn slagett een prest i hiell heem til sitt eigitt», och att i 1568 års tiondelängd för Västbo härad är antecknad om gården Vigsjö i Agunnaryds socken, att densamma blifvit bränd af Gunnar Galle. Själff fick Galle ett olyckligt slut, offer för sin trohet mot konung Erik. När hertigarne Johan och Carl på sommaren 1568 höjde upprorsfanan mot sin konungslige broder och så godt som hela adeln och allt krigsfolket i Småland öfvergingo på deras sida och samlade sig i Vadstena i juli månad, infann sig icke Gunnar Galle — brodern Jöran däremot underskref, som ofvan nämnts, trohetsförsäkran till konung Johan. Möjligen fruktande att Gunnar skulle förråda hertigarnes sak för

¹ Det är ur protokollet vid denna rannsaking, som de flesta uppgifterna om de äldre leden af släkten erhållits.

² Vid ofvan nämnda rannsaking berättade Gunnar Galle d. y. »att hans fader bekom sköld och hjälm, hvilket bref han säger sig den höglofl. konungslige hofrätten andraga vilja».

konungen, begaf sig ryttmästaren Per Arvidsson (Kåse) till Öjehult med sina ryttare till Galles sätesgård Uglansryd och »slog honom ihjell, det Peer Arfuedsson i sin lifstid hafver bekendt och röfvade gården». Detta skedde troligen i slutet af år 1568.¹

Gunnar Galle den äldre var tvenne gånger gift, första gången med *Brita*, dotter till Olof Andersson till Hinsekind, af den gamla Bölje-släkten, andra gången med *Karin Fönsdotter* (Lillje), i hennes första gifte, dotter till Jöns Håkansson, af Gregor Mattssons ätt, och hans andra hustru Anna Jönsdotter (Ållonstjelke). I sitt första gifte hade han en dotter *Kerstin*, gift med *Oluff Johansson* till Vylemsrydh(?) och i andra giftet sonen Gunnar, »med hvilken hon gick hafvandes, när han slagen blef af konung Johans folk».

Underrättelserna om den yngre *Gunnar Galles* ungdom och uppväxtår äro mycket sparsamma. Han var född tidigast i slutet af år 1568; redan följande år gifte modern om sig med befälhafvaren på Kronobergs slott *Jöns Jönsson* (Gyllensparre) till Ingelstad, och Gunnar uppfostrades antagligen tillsammans med sina halfsyskon Per Jönsson och Anna Jönsdotter,² tilldess han i början af 1580-talet anställdes i riksrådet Christian Gabrielssons (Oxenstierna) tjänst. Af faderns egendomar blef Uglansryds gård, såsom ofvan är nämnt, »röfvad», d. v. s. uppbränd och plundrad, öfver fädernegården Kerringe tog farbrodern Jöran målsmandömet och efter dennes bråddöd 1569 »kändes gården under kronan». Samma öde rönte Stökeboda och Töstorp. Vid ofvan nämnda rannsaking vid Västbo häradsrätt 1620 tillfrågades nämnden om någon hade sig bekant, huruvida Gunnar Galles fäderne blef afvittradt och målsman däröfver satt, innan modern ingick sitt andra gifte, men ingen visste därom besked »utan de äldsta ära den fulla mening att godset blef sköfladt». Lika resultatlös blef frågan, om någon visste, huruvida Gunnars farbroder Jöran utkräft Gunnars fäderne af hans stjuvfader Jöns Jönsson. Däremot framvisade Gunnar Galle ett afvittringsinstrument, upprättadt 1585,

¹ I ofvannämnda rannsaking finnas två olika tidpunkter på denna händelse angifna. På det ena stället säges att »de äldsta vittna att han (Galle) *slagen blef i konungsbytet* för den orsak att han icke kom till Vadstena den tid hela Adelen så väl som krigsfolket handgingo konung Johan» etc.; på det andra »här om blef sålunda berättadt, att salig konung Erich blef fången Michelsmässodag (29 sept. 1568) och *året derefter* blef Gunnar Galle af konung Johans folk som efter (?) Michelsdag ihjälslagen, orsaken som förbet är». Tages uppgiften på Riddarhusgenealogien för god, att änkans andra giftermål ägde rum 1569, hvilket äfven uppgifves i ett egenhändigt bref af Gunnar Galle d. y. 1638 ¹⁷/₃ (R. A. Biografica), synes den förra versionen sannolikast.

² I 1620 års rannsaking nämnas endast dessa två barn, men ej den dotter, som enligt Ättartaflorna var g. m. Lars Bothwidsson.

då modern Karin Jönsdotter, som 1577 blifvit änka andra gången, ingick nytt giftermål med *Philippus Ulf*, utvisande att innan Jöns Jönssons barns fäderne blef afvittradt, uttogs af »oskifto» bo Gunnar Galles arf efter hans fader och hans farbröder Per och Jöran Galle. Såsom belysande den tidens förmögenhetsförhållanden må denna arfskifteshandling här anföras. Den lyder: »Wi Effer:ne Jon Jonsson, ovärdig güdz ords tjänare till Torsås, Andreas Petri studiosus Wexionensis, Peer Swensson i Torsiö, Jon Böckling i Torsås, diur i Höreda, Peer Lutter i Torsås, Peer Nilsson i Höreda kännoms och göroms witterligt att wi wårom kallade Anno 1585 den 26 Septembris af hederlig och wälbördig man Philippus Ulf och hans kära hustru wälb. quinna Karin Jönsdotter til Ingelstad att afbyta de barnapenningar, som kom Salig Jöns Jönssons barn till efter sin s. fader — kom på barnsens vägnar, svin — 15 s:n, oxar — 3 s:n, kor — 13, häst — 1, stod — 1, getter — 8, tallenkar och fat af thenn wogh — 18 s:n, halfslitne kåpor — 4, bälster — 3, två med källingsvar (?), Dynor — 3 s:n, hyende — 5 s:n, sängedyner — 5, örngått — 2, täcken — 6, yxor (?) — 2, sparlakan — 2, ? — 1, silkessydder duk — 3 s:n, sprengher duk — 1, lakan — 3¹/₂, handkläde, sängkläde, benckekläde, — så mycket fingor Jöns Jönssons barn i Ingelstad till fäderne. — Detta efter:ne silfver och gull bar den Edle och Wälb. quinna Karin Jönsdotter fram och på bytesplatsen sade det såsom sinom son Gunnar Galle efter sin fader och faderbröder tillhöra, hvilken hos Wälborne herre, herr Christiern Gabrielsson i tjenst var, berättade ock att hon något sådant med Jöns Jönsson intet bekommit hade ej heller någon annan lösöra, utan stor geld, hvilket af hennes och hennes sons Gunnar Galles ägodelar så när afbetalt, efter hon ingen lösöra i förråd hade, de danska hade brändt af sätesgården och hvad der var borttagit, nembl. en gulkedja — 1 s:n, gularmband — 1 s:n, gulringar — 3 s:n, een gytt corona wogh — 25 lodh, een gytt kedia — 5¹/₂ lodh, een gytt halsring — 16 lodh, et gytt belthe med Rhemar — 20 lodh, och et litet gytt belthe med Rhemar — 17 lodh, hwitt reda sölfwer — 9¹/₂ lodh, Een förgiut ked — 6¹/₂ lodh, var all i löfvärk. Till yttermera wisso att så i sanning är, som föreskrifvet står, vittnom wi med våra bekännelse att detta byttes rätt, hvilket wi icke rättare wetom, hvilket wi velom vittna, när som oss tillsagt blifver, oss så sandt den Evige Gudh hjälpe.»

Gunnar Galle synes efter sin anställning hos Christian Gabrielson, varit i tjenst vid hofvet. Af hvad anledning han i början af 1600-talet, då bosatt i Sunnerbo härad, suttit fångslad på Jön-

köpings slott, är ej känt.¹ År 1620 är han bosatt på och brukar själf sin sätesgård Fröö i Skärkinds härad i Östergötland, hvilken utgjorde en del af hans modernearf. Hans andre stjuffader, »en dansk man», Philippus Ulff, hade aflidit 1599, och modern dog 1604. Efter henne hade han ärft Lüdingstadh och nämnda Fröö (hvilka modern förpantat till sin broder Erich Jönsson till Löfstad 1583 S:t Pauli dag, men senare igenlöst) och ville dessutom vid rannsakingen 1620 göra anspråk på moderns morgongåfva, Kåls-hult i Nottebäcks socken, gifven af hennes andre man Jöns Jönsson till Ingelstad, men kunde icke framvisa hennes gåfvobref på gården, hvarför densamma såsom varande hans stjufsyskons fäder-nes arfvegods tillföll dessa.² Lüdingstad hade han förpantat till Sven Månsson (Somme) till Westrabý (Westerbyholm i Öster-götland). Gunnar Galle uppgifves äfven hafva ägt Wiggebyholm i Grebo socken i Östergötland.³ Möjligt är att så varit fallet, men redan 1630 innehades Wiggebyholm eller dåvarande säteri-erna Wiggeby och Wiggebytorp enligt jordeböckerna af fru Brita Jönsdotter Snakenborg (Bååt) och ärfdes sedan af hennes måg, öfverste Nils Kagg. Troligare är då att Galle någon tid ägt endera eller de båda frälsegårdarna Wiggeby — liksom äfven $\frac{1}{4}$ mantal skattehemman Gunnarstorp, hvarå namnet tyder —, hvilka ligga i Skärkinds socken i närheten af hans sätesgård Fröö och att namnligheten förorsakat ett misstag i nämnda uppgift.

På Fröö bodde Gunnar Galle till sin död. Han introducerades 1627 på riddarhuset under nr 162, »lät undskylla sig» vid 1628 års riksdag, men bevistade riksdagarna 1629, 1640 och 1642. Han kallas på riddarhusgenealogien knechtehöfvidsman och upp-gifves hafva varit arkli- och rustmästare på Johannesbergs slott »samt besköt och proberade gevären vid Norrköpings faktori». Han afled den 18 oktober 1649 på Fröö och begrofs den 27 januari 1650 i Skärkinds kyrka. Gift omkring 1610 med *Beata*

¹ I Smålands handlingar i K. A. för år 1606 finnes bland »tärepenningar» för Sunnerbo härad följande anteckning. »Efter Wålb. Olof Härds befallning är gifvet två fogdetjenare, som förde Gunnar Galle fångslig till Jönköping p:r — $5\frac{1}{2}$ dlr.»

² Vid rannsakingen påstod G. G., att hans moder gifvit honom gåfvobref på Kåls-hult i vederlag för »de konungliga breffen hon hade låtit förkomma som G. G. (fadern) oppå Kierringe, Stökeboda och Toestorp förvärfvat hade», men härads-rätten beslöt hemställa »uti den höglofliga konungliga rättens högvisa betänkande, huru vidt det för godt och gilt vittnesbörd må accepterat blifva» alldenstund häradsrätten höll före, att den äldre G. G. aldrig bekommit frälsebref på nämnda gårdar; morgongåfvobrevet kunde G. G. icke uppvisa, »utan föregifver, att den tid Phillip Ulff och hans moder blefvo af en hop skälmar inestäckade och deras lös-ören beröfvade, då skulle samma bref förkommit, däruppå han intet bevis hafver».

³ Så på Riddarhusgenealogien och i Tham, Beskrifning öfver Östergötland.

Lilliehöök, död den 11 februari 1669 på Fröö, begrafven den 24 oktober s. å., dotter af Peder Ericsson till Näs och Anna Henricsdotter (Gyllensparre),² efterlämnade han tre söner, Jöran, Erik och Olof samt döttrarna Anna, Brita och Catharina.

Anna Galle var tydligen äldst af barnen. Redan 1635 är hon gift; vid Skärkinds häradsrätt den 7 oktober samma år rannsakades med henne, emedan hon låtit lägga sig af en ogift man Anders Nilsson, som därefter rymt till Norge. Hon blef, efter gjord bekännelse, dömd från lifvet. »Så oansedt hennes föräldrar väl räknas vara af ädel ätt födda och borde barnen sina föräldrars rätt åtnjuta, hvilket ock denna ringa rätten respectera skulle, dock icke dess mindre, medan hon tillföre hafver därifrån vikit och inlåtit sig i äktenskap med ofrälses man och gjort skatt som bonde, blef hon derföre ibland sina vederlikar räknad, som hon nu är, och dömd.» Göta hofrätt nedsatte straffet till 80 dalers böter. Redan följande år, innan hofrättens dom fallit och medan mannen — hans namn är ej känt — fortfarande var ute i kriget, begick hon nytt brott af samma slag, denna gång med en sin faders legodrång, men förskonades äfven nu med böter. Hon synes därefter hafva blifvit skild från mannen, eller ock har han under tiden dött ute i kriget, ty då hon 1642 ånyo gör sig skyldig till samma sak, slipper hon undan med att stå skrift och gifva fyra kannor vin till Skärkinds kyrka. Hon lefde ännu den 2 juni 1675, då hennes syskon läto i häradets dombok inprotokollera en dem emellan gjord öfverenskommelse, daterad den 8 juni 1671 i samband med arfskiftet efter modern, hvaruti de förbinda sig att vid anfordran årligen gifva henne två tunnor spannmål, så länge hon lefver.

Jöran Galle, född omkr. 1615, blef fänrik vid Lifgardet den 20 oktober 1638. Han råkade den 6 juni 1641 i tvist på källaren Tre kronor vid Svartmangatan i Stockholm med majoren vid Södermanlands regemente Jöran von Berg, som slutade så att Galle på den öppna platsen utanför borgmästare Grundels port »uti brådom skilnad» dödligt sårade Berg, så att han strax därpå afled. Galle rymde ur landet men återkom 1643 på drottningens lejd för att rättfärdiga sig och söka förlikning med målsäganden, hos hvilken Ridderskapet och adeln vid 1643 års riksdag fällde förbön. Vid Stockholms rådhusrätt förhördes Galle sedan angående dråpet den 15 december 1643 och den 1 juli 1644. Han

² Brorsdotter till Gunnar Galles stjuvfader Jöns Jönsson till Ingelstad.

återkom till lifgardet i februari 1645 som kapten och erhöll sedan åtskilliga militära uppdrag.¹ Efter erhållet afsked ur krigstjänsten den 2 juni 1646, synes han hafva varit bosatt först på Nääs i Kullerstads socken i Östergötland och därefter på Fröö, till hvilka båda ställen han skref sig. Han afled på Fröö den 23 mars 1668 och begrofs i Norrköping den 25 oktober s. år. Göran Galle var ogift² och lämnade genom testamente af den 4 december 1667 all sin lösa och fasta egendom till sin syster Brita med föreskrift att, därest hon afled utan barn, arvet skulle öfvergå till brorsdottern Beata Rosina, hvilket testamente, oaktadt såväl modern som brodern Olof öfverklagade detsamma, fastställdes af Göta hofrätt den 24 mars 1673. System Brita gaf till Skärkinds kyrka i testamente efter honom 15 dlr smt 1670.

Erich Galle var liksom äldre brodern krigare och skref sig efter sitt giftermål till Haleby i Skärkinds socken. Han nämnes ingenstädes med titel i Skärkinds kyrko- och domböcker; i Adelsn Ättartaflor på adl. ätten Rosenstråle kallas han öfverste, men torde med största sannolikhet vara identisk med kaptenen vid Närke-Värmlands regemente Erich Galle. Denne upptages i regementets rulla för år 1651 (ej i rullan för 1650) såsom löjtnant vid kapten Georg Wardlaus kompani, hvilket han var ännu 1653 ⁶/₅, men förde vid mönstringen 1654 ¹⁸/₇ såsom kapten eget kompani, hvilket mönstrades i Halmstad den 27 augusti 1657; han dog i april 1658. I Skärkinds härads domböcker nämnes han icke efter 1656 och i församlingens ministerialböcker finnes han icke antecknad som död. I Skärkinds församlings kyrkostämmoprotokoll för den 1 november 1682 är följande antecknad: »Begärade wälb. Hr Erich Rosenstråle af församlingen en attest om sin svärfaders, fordom wälb. Hr Erich Galles på Haleby, lefverne och förhållande här i församlingen, helst emedan han här på Fröö född och uppfödd var; hvaruppå kyrkans sexmän och hela församlingen svarade honom här lefvat hafva och bott som en ärlig och upprigtig herre ägnar och bör, att ingen här hafver med skäl om honom på hans döda mull att tala något annat.»

Erich Galle i Fröö gifte sig den 16 januari 1654 i Skärkind med »wälborna fru» *Brita Kagg* till Haleby; hon var dotter till öfverstelöjtnanten vid Södermanlands regemente Matts Kagg och

¹ Se härom Ridderstad, Gula Gardet, s. 11.

² Uppgiften på Ridderhusgenealogien om hans giftermål med Gertrud Grip (Gyllengrip) är oriktig och beroende på en förväxling med hennes andre man Jörgen Galde till Soboholm (i Halland).

Märta Ulf till Horsnäs samt gift första gången den 25 februari 1643 i Skärkind med Johan Ållongren till Haleby och Wárnäs, f. 1595, begr. den 17 april 1653 i Skärkinds kyrka »57 år och något öfver ett halft på det åttonde».* Brita Kagg begrofs i Skärkind den 23 november 1656, då mannen gaf till kyrkan i testamente efter henne ett altardukskläde. Erich Galle hade åtminstone ett barn, dottern *Beata Rosina*, som bör hafva varit född 1654, men icke finnes antecknad i Skärkinds dopbok, gift den 2 mars 1671 på Skattne i Kullerstads socken med kaptenen *Erich Rosenstråle* till Bolgård, f. 1644 ^{20/11}, † 1717 ^{29/6}. Beata Rosina Galle ägde före sitt giftermål 2 mantal frälse Lunnebjörke i Skärkinds socken, hvilka hon ärft efter sin moder, erhöll efter fastern Catharina Galles död 1695 det gamla fädernegodset Fröö samt skref sig till Bolgård, Lunnebjörke och Fröö. Hon afled på Lunnebjörke, hvarest hon de sista åren var bosatt, 1721 efter den 8 februari och begrofs i Skärkind den 25 maj s. år.

Olof, den tredje af Gunnar Galles söner, synes icke hafva innehaft någon tjänst. Han innehade och bebodde 1640 två halfva hemman i Bricksta i Klockrike socken i Östergötland, hvilka den 20 mars 1637 donerats till fältmarskalken Johan Banér, som »afstått» dem till Galle. Gården brukades sedan af honom med säterifrihet och kallades från 1643 hans sätesgård; den reducerades på 1680-talet. — Olof Galle bevistade riksdagen 1643; han förekommer ofta i Skärkinds härads domböcker under 1660—1680-talen vid de processer och arfsförlikningar, som ägde rum mellan syskonen. Han lefde ännu 1688, men kallas »salig» 1693 ^{26/5}. Att han varit gift synes troligt, men hustruns namn är ej känt. Likaså synas följande varit hans barn: *Axel Galle* nämnes som dopvitne i Brunneby kyrkas böcker 1674 ^{24/5} och ^{29/8} samt 1676 ^{26/8}. I Klockrike socken begrofs den 1 april 1688 befallningsmannen Bengt Styrboms i Bricksta hustru *Juliana Galle*.

Brita Galle, föddes 1620 liksom syskonen på Fröö och dog därstädes 1676, begr. »Dom. Exaudi», 56 år gammal. Hon erhöll genom testamente af brodern Jöran all dennes efterlämnade fasta och lösa egendom. Hon skref sig till Nääs och Fröö, då

* Johan Ållongrens moder, wälb. fru Dordi Lillia till Haleby och Wárnäs begr. 1643 ^{23/7} i Skärkind. Af Ållongrens barn med Brita Kagg äro följande antecknade ur Skärkinds dopbok: Christer, döpt 1644 ^{18/2} (lefde ännu 1680), Johan, f. s. år ^{29/11} (ej 1645 ss. i Ättartaflorna uppgifves), döpt 1645 ^{2/2}, Dordij, döpt 1646 ^{5/4}. Efter sin förste man gaf fru Brita Kagg i testamente till Skärkinds kyrka ett altarkläde af rödt taft med »gulknytningskors» öfver.

hon den 7 januari 1672 gifte sig med den 20 år yngre »edle och välb.» *Hindrich Hindrichsson Primeros* till Flottestad (Fettjestad) och Krongestad, döpt 1641 $24/1$ på Fettjestad, † 1674 före $23/6$ på Fröö, barnlös, begr. s. år $15/11$ i Skärkind,^{*} han utlofvade i morgongåfva 500 Riksdaler och 200 Dukater, hvilka medel hans syster Margareta Park 1678 återfordrade af Brita Galles arfvingar; genom vittnens intyg styrktes dock att Primeros så mycket mindre fört några medel till boet som Brita af egna penningar köpte honom »en kledningh» till bröllopet!

Catharina eller Carin, som hon oftast kallas, var troligen yngst af syskonen; han förekommer som dopvittne i Skärkind 1646. Först på äldre dagar blef hon gift och det två gånger; första gången den 24 april 1673 med »edel och välb. Leutnant» *Fochim Redmer*, hvilken i morgongåfva gaf 200 ducater »och till förbättring allt hvad han kan förvärfva och kan erfva». Han ägde gården Spolsta, $1/2$ mantal skatte i Gårdeby socken i Östergötland, som han 1672 $16/2$ utarrenderat till en Carl Carlsson, hvilken 1675 »under löjtnantens frånvaro i främmande land» anklagade fru Carin att hafva brutit kontraktet; förlikning skedde. Troligt är att Redmer offrat sitt lif för fäderneslandet i tyska eller danska kriget på 1670-talet; han förekommer icke vidare i Skärkinds härad's domböcker eller Skärkinds kyrkas begravningsbok, och fru Carin gifte om sig i april 1682 med kaptenen, välb. Hr *Fochim von Buchfelt*; morgongåfvan var 200 dukater. Denne hennes andre man dog 1690 på Fröö och begrofs den 19 oktober s. år i Skärkind. Fru Carin själf, som efter systemens död ägde och bebodde Fröö, afled därstädes barnlös den 2 februari 1695 och begrofs den 9 juni s. år.

Som en röd tråd går genom alla de arfsprocesser och förlikningar, som fördes mellan den yngre Gunnar Galles barn, tvisten om släktens gamla sätesgård Fröö. Det kan därför vara af intresse att följa denna gårds öden under de två sekler den genom arf innehades af Galle-släkten och med denna befryndade släkter och att därvid låta de gamla domböckerna så långt som möjligt tala sitt mål, käre språk. Beläget i Skärkinds socken i Östergötland, bestående af 2 mantal frälse, tillhörde det i midten af 1500-talet Jöns Håkansson Lillje, af Gregor Mattssons ätt, och ärfves af sonen ståthållaren på Vadstens slott, Erik Jönsson till Löfstad, som öfverlät det till sin syster Carin, gift med

* Om ätten Primeros se Personhist. Tidskrift för 1907, s. 91.

den äldre Gunnar Galle. Efter hennes död 1604 ärfdes Fröö af sonen och blef hans sätesgård, hvilken han vid sitt giftermål med Beata Lilliehöök gaf henne i morgongåfva. Efter Beatas död 1669 började tvisterna mellan barnen om äganderrätten till densamma. Vid Skärkinds häradsting den 11 juni 1670 uppvisade jungfru Carin Galle sin »salig k. moders» testamentsbref dateradt Fröö den 20 januari 1669, »hvarutinnan hon skänker och testamenterar välb. sin kära dotter sin morgongåfva sätesgården Fröö», och begärde att häradsrätten skulle stadfästa detsamma, hvilket dock ej skedde, utan uppsköts målet till nästa ting för att höra de öfriga arfvingarne. När målet åter förekom den 9 oktober 1671 framvisade välb. jungfru Brita Galle, ett testamente af modern, dateradt Fröö den 22 maj 1649, »hvarutinnan hon förärar sina k. döttrar jungfru Brita och Carin Galle sin morgongåfvo Fröö i Skärkinds socken». Däremot framvisade Carin det förut nämnda testamentsbrevet af 1669. Emot båda dessa testamenten protesterade Erik Rosenstråle å sin frus Beata Galles vägnar. »Då opviste åter välb. jungfru Brita Galle ett bref sub. dato Fröö den 8 juli 1657 underskrifvet af bröderna sal. välb. Jöran Galle och Olof Galle innehållandes att välb. Brita och Carin Galle skola behålla Fröö och lösören, dock med sådant villkor att deras k. moders begrafning skall göras af obyttan del och skall all gåfvo och testamente, som deras sal. moder härtill gjort eller härefter görandes varder, vara dödat och maktlöst och systrarne skola taga Fröö för en lott uti deras arf så vida det sig sträcka kan. Tages alltså detta i omhuggsan och betänkande till nästa ting, hvad häradsrätten härutinnan anstår att göra.» Vid följande vårting den 21 februari 1672 inställde sig åter Carin Galle genom sin fullmäktige och uppvisade testamentet af 1669 med begäran att rätten måtte döma »antingen det skall blifva ständigt eller icke»; emot testamentets giltighet protesterade Henrik Primeros och Erik Rosenstråle å sina fruars vägnar. Tingsrätten ansåg sig dock »om merbemälte testamente som angår fast jordagods af rättegångs Ordinantiens 14 och Adelige Privilegierna 16 puncts innehåll» icke mäktig att något resolvera eller sluta utan underställde saken k. Göta hofrätt. Hofrättens dom är mig icke bekant, men af andra handlingar synes att Fröö tilldömdes Brita Galle, som sedan ägde godset under sin lifstid. Efter hennes död upprättades en »byteslott» i Fröö den 1 december 1676, hvilken inprotokollerades vid tinget den 26 juni 1677, emellan Olof Galle, Erik Rosenstråle och fru Carin Galle, enligt hvilken

Fröö skulle innehafvas af fru Carin uuder hennes lifstid samt där-
 efter tillfalla Rosenstråles fru Beata Galle. Icke desto mindre
 tillkännagaf fru Carin vid tinget den 2 mars 1680, att hon äm-
 nade försälja Fröö och begärde af rätten att sätesgården måtte
 till salu uppjudas. »Då framkom välb. Erich Rosenstråle, som
 med frun i svågenskap förbunden är och ingaf en originallikvida-
 tionsskrift dat. den 1 december 1676 icke allenast af dem begge
 utan ock af åtskilliga trovärdiga vittnen verifierat och under-
 skrifven, hvaraf klarligen intygas, att fru Carin Galle utlofvat
 hafver att hålla Fröö sätesgård oförryckt och den i sin lifstid
 intet abalienera utan merbem:te sätesgård skall efter hennes död
 komma välb. Erich Rosenstråle till arfs»; hvarför något uppbud
 ej beviljades. Till yttermera säkerhet lät Rosenstråle 13 år se-
 nare vid tinget den 26 maj 1693 ånyo inteckna transaktionen af
 den 1 dec. 1676 rörande »possession, rättigheten och lösen af
 sätesgården Fröö och utjorden Bostorp». Samma dag »besvårar
 han sig öfver välb. fru Catharina Galle, som i sin lifstid besitter
 sätesgården Fröö och låter honom icke allenast mer och mer
 dagligen förfalla att säterifriheten görs därigenom äfventyrlig,
 hvarom hon är påmint, hvarför han ock velat begynna där att
 bygga, men blifvit af henne förvägrad något af de gamla husen
 att rubba eller röra och som det skall ohugeligt vara någon
 annanstädes än vid gamla tomten något nytt att uppsätta, be-
 gäres af rätten tillstånd att utur vägen taga några af de gamla
 husen att sätta nytt i stället att icke säterifriheten för mangel af
 byggnad må utstrykas, hvilket rätten finner skäligen att commu-
 nicera fru Catharina Galle och inhämta däröfver till nästa ting
 hennes förklaring». Vid de följande tingen afhöres dock denna
 sak icke vidare och två år därefter är gamla fru Carin död.
 Fröö ärfdes då af Rosenstråles fru Beata Rosina Galle och efter
 hennes död 1721 af dottern Rosina Maria Rosenstråle, f. 1683
^{31/8}, † 1751 ^{4/6} på Fröö, gift den 24 november 1710 på Lunne-
 björke med kornetten Jokan Dijk, f. 1687, † 1755 ^{22/7} på Fröö.
 Dessa makar ägde utom Fröö äfven Lunnebjörke. Efter deras
 död gick den gamla frälsegården Fröö i köp, och kom snart
 under Skörtinge egendom samt upphörde då att vara själfständig
 sätesgård.

Troligt är att den gamla adliga ätten Galle i Sverige är ut-
 gången. Det kan ju dock hända att Olof Galle lämnat afkomlingar
 efter sig som fortplantat släkten; vi veta att både i Östergötland
 och Småland under 1700-talet funnos flera bärare af detta namn,

ehuru några släktskap emellan dem och de gamla Gallarne icke är känd. Måhända blir jag i tillfälle att framdeles söka utreda detta. Lämpligast torde denna uppsats afslutas med en stamtafla öfver släkten, sådan den enligt förestående utredning bör se ut, jämförd med en stamtafla grundad på de ofullständiga och felaktiga uppgifterna på Riddarhusgenealogierna.

Gustaf Elgenstierna.

(Släkten enligt Riddarhusgenealogien.)

Joen Markusson,
Bonde. Gift med Kerstin Galle.

Gunnar Galle, nobil. Galle.

Upptog sitt modernenamn och blef på 1560-talet adlad af konung Erik XIV; var redan 1569 död. — G. m. Brita, dotter af Olof Andersson till Hintzekind.

Gunnar Galle

G. m. Carin (Lillje af Gregor Mattsons ätt n:r 6), i hennes 2:a gifte, † 1604; dotter af Jöns Håkansson till Löfstad och Klefva, med hans 2:a fru, Anna (Ållonstjelke), samt g. 2:o m. öfverste-befallningsmannen Jöns Jönsson (Gyllensparre, n:o 146) och 3:o m. en vid namn Philip.

Gunnar

till Vigbyholm i Grebo socken i Östergötland; knekthöfvitsman; introducerad 1627 under n:o 162; † på 1660-talet.

Göran.

Han gaf i brådskilnad Majoren Göran Berg sitt bane-sår, men hvilken sjelf till händelsen gifvit anledning, hvadan Ridderskapet och Adeln vid 1643 års riksdag fälde förbön för banemannen hos den afidnes anhö-rige; † barnlös. — G. m. Gertrud Ulfsdotter Grip, dotter af Ulf Grip (Gyllengrip, n:o 80) samt först g. m. kanslisten Lars Wiwall.

(Släkten enligt förestående utredning.)

Joen Markussön.

Bonde; ägde gården Kerringe i Angelstads socken i Småland. Lefde under konung Gustaf I:s tid. Gift med *Kerstin Olofsdotter Galle*, dotter af Olof Galle d. ä. och Ingrid Pederdotter af Elmteryds-släkten.

<i>Föran Jonsson</i> (Galle)	<i>Gunnar Galle</i>	<i>Per Jonsson</i> (Galle)
till Uglansryd i Ryssby socken i Småland. Upptog modernevapnet och namnet. Dödad i Växjö 1569.	till Förarp, sedan till Uglansryd; ägde dessutom Kerringe, Tösetorp och Stökeboda, alla i Småland. Adlad af konung Erik 156(3). Dödad 1568(9). Gift 1:o m. <i>Brita Olofsdotter</i> (Bölja), dotter af Olof Andersson till Hinsekind; 2:a 156(7) m. <i>Karin Jönsdotter</i> (Lillja), † 1604, dotter af Jöns Håkansson, af Gregor Mattsons ätt och Anna Jönsdotter (Ållonstjelke), och omg. 1:o 1569 m. Jöns Jönsson (Gyllensparre) till Ingelstad, † 1577, 2:o 1585 m. Philip Ulff, † 1599.	till Förarp i Tutaryds socken i Småland. Upptog modernevapnet och namnet. Död 1585; gift.

1. *Kerstin Gunnarsdotter* (Galle). G. m. *Oloff Johansson* till Vylemsrydh.

2. *Gunnar Galle i Sverige*
f. 156(8). Knekthöfvitsman. Ägde Lidingstadh samt Fröö i Skärkinds socken i Östergötland, hvarest han åtminstone från 1620 bodde. Introducerad 1627 under nr 162 med namnet Galle i Sverige; † 1649^{18,10} på Fröö, begr. 1650^{27,2} i Skärkind. G. omkr. 1610 m. *Beata Lilliehöök*, † 1669^{12,12} på Fröö, begr. s. å. 24¹⁰, dotter af Peder Ericsson till Näs och Anna Henricsdotter (Gyllensparre).

<i>Anna</i>	<i>Föran</i>	<i>Erik</i>	<i>Olof</i>	<i>Brita</i>	<i>Catharina</i>
f. 161. Gift (med hvem är ej känt). Lefde ännu 1675.	f. omkr. 1615. Fänrik vid Lifgardet 1638; kapten 1645; afsked 1646. Skref sig till Näs och Fröö i Östergötland. † 1668 ^{23,3} på Fröö, begr. s. å. 25 ¹⁰ . Ogift.	f. 161. Löjtnant vid Närke-Värmlands reg:te 1651; kapten 1654; † 1658 ¹⁴ . Skref sig till Haleby i Skärkinds socken. Gift 1654 ^{16,1} m. <i>Brita Kagg</i> , i hennes 2:a gifte, † 1656, begr. 23 ¹¹ , dotter till öfverstelöjtnanten Matts Kagg och Märta Ulf till Hörsnäs, och gift 1:o 1643 ^{25,2} m. Johan Ållongren till Haleby och Wårnäs, f. 1595, begr. 1653 ^{17,4} .	f. 161. Innehade två hemman i Bricksta i Klockrike socken i Östergötland 1640—168. Död mellan 1688—1693. Gift, men med hvem är ej känt.	f. 1620, † 1676. Gift 1672 ^{7,1} m. <i>Hindrich Hindrichsson Primeros</i> d. 1641 ^{24,1} , † 1674. Barnlös.	f. 162. Ägde och bebodde Fröö, † 1695 ^{2,2} , d. ä. 1673 s. å. 9 ⁶ . G. 1:o 1673 ^{24,4} m. löjtnant <i>Jochim Redmer</i> , 2:o 1682 ¹⁴ m. kaptenen <i>Jochim von Buchfelt</i> , † 1690.

Beata Rosina
f. 1654. Ägde Bolgård, Lunnebjörke och Fröö i Östergötland, † 1721, begr. 25⁵. G. 1671^{2,3} på Skatne i Kullerstads socken m. kaptenen *Erik Rosenstråle*, f. 1644^{10,11}, † 1717^{19,6}.

Axel?
Dopvittne 1674 och 1676.

Juliana?
Begr. 1688^{1,4}. Gift med befallningsmannen *Bengt Styrbom* i Bricksta i Klockrike socken.

KONUNG ADOLF FREDRIK,
1710—1771.

OFULLBORDAD OJEMÅLNING AF L. PASCH D. Y. LINDHOLM.

PRINSESSAN SOFIA ALBERTINA,
1753—1829.

102957

OFULLBORDAD OJEMÅLNING AF L. PASCH D. Y. LINDHOLM.

GENERALLÖJTNANT FRIHERRE FABIAN KASIMIR WREDE

1724—1795.

OLJEMÅLNING AF L. PASCH D. Y. 1780. LINDHOLM.

FRIHERRINNAN OTTILIANA CHARLOTTA WREDE
FÖDD FLEMING.
1743—1811.

OLJEMÅLNING AF L. PASCH D. Y. 1780. LINDHOLM.

RIKSRÅDET FRIHERRE OTTO FLEMING.
1697—1778.

OLJEMÅLNING AF L. PASCH D. Y. 1768. LINDHOLM.

RIKSRÅDINNAN KATARINA CHARLOTTA FLEMING
FÖDD GYLLENGRIP.
1700—1784.

OLJEMÅLNING AF L. PASCH D. Y. 1768. LINDHOLM.

Några Paschporträtt

På *Lindholmens* fidekomiss i Södermanland, som nu innehafves af kammarherre *Arnold Celsing* finnes bland de intressanta samlingarna ej mindre än sex porträtt af *Lorenz Pasch* d. y., ett par af dem hörande till konstnärens aldra bästa. Synnerligen belysande för konstnärens målningssätt äro de två ej färdigmålade bilderna af *Adolf Fredrik* och *Sofia Albertina* med sina säkert och bredt lagda färger — särskildt prinsessans hand är synnerligen väl uppskisserad — och sin känsliga och diskreta färgskala. Den framstående fortifikationsofficeren och landtbrukaren general-löjtnant friherre *Fabian Kasimir Wrede* och hans friherrina född *Fleming* äro goda bilder, men långt bättre äro hennes gamla föräldrar riksrådet friherre *Otto Fleming* och hans friherrinna *Katarina Charlotta Gyllengrip*. I synnerhet hennes porträtt torde höra till tidens aldra bästa, med det fint aristokratiska och karaktärsfulla gumansiktet och den vackra, djupblå hermelinsfodrade sammetskapuchongen mot den grönbå bakgrunden.

N. Sjöberg.

Personhistorisk litteratur.

Anna Hamilton-Geete, I solnedgången. Minnen och bilder från Erik Gustaf Geijers senaste lefnadsår. Stockholm, Bonnier 1910.

Omdömet om detta arbete beror på ur hvilken synpunkt man betraktar det. Envisas man att bedöma det som ett stycke litteraturhistoria eller en vanlig biografisk studie, så blir kanske omdömet icke enbart berömmande. Då förefaller det, som om volymen skulle ha tålt en hel del reducering; Agnes Geijers romantiska ungdomshistoria blir här för vidlyftigt behandlad, och en hel del reflexioner med upprepningar af kända fakta och en nästan kritiklös partiskhet för Geijer kunde ha utelämnats till fördel för koncentration och vederhäftighet. Förf. har själf förutsett detta omdöme och ber om förskoning därför i företalet. Och på en recensent med någon litterär taktkänsla verkar denna bön i detta fall icke irriterande som en vanlig »cap-tatio benevolentiae».

Ty boken är *icke* litteraturhistoria, den är memoarer och bör ur den synpunkten bedömas. Visserligen delvis icke första — utan andra hands memoarer, eftersom förf. icke själf tillhör de handlande personernas grupp utan endast kan återgifva släktraditionen, sådan den ter sig i tredje led. Men hon belyser sin egen framställning med ett så rikt material af bref och anteckningar från första och andra generationen, och hon har själf så väl bevarat minnet af hvad den andra generationen haft att förtälja, att boken mångenstädes verkar som en uppteckning af något själfupplefvadt. Med andra ord sagdt: det är Geijers dotterdotter, som förtäljer oss hvad hennes mor upplefvat tillsammans med morföräldrarna. Vi måste vara fru Geete tacksamma för att hon velat lämna dessa dyrbara blad åt allmänheten, ty redan i nästa generation hade intrycken icke längre haft samma omdelbarhet och friskhet. Och vår tid, som med sådan vördnad och omsorg bevarar alla bidrag till Geijers historia, måste skatta sig lycklig åt att äga släktraditionen från hans senaste år så väl och pietetsfullt bevarad.

I de punkter, där förf. frångått sin egentliga uppgift och tangerar det litteraturhistoriska, är hon också minst lyckad, ty där framträder, som naturligt är, bristen på skolning, hvilken man här eljest aldrig uppfattar som en brist. Detta gäller egentligen reflexionerna öfver affallet och striden med Fryxell, där förf. lockar till kritik genom att hon själf användt så föga däraf och tydligen förirrat sig in på främmande område. I afseende på den Fryxellska striden är det säkrast att icke söka anticipera det historiska slutomdömet. I en tredje sådan punkt, när det gäller Geijer och skandinavismen, har förf. däremot en ny förklaring att lämna, nämligen till historien om hans tillfälliga brytning med studenterna.

Men som sagdt, på det hela taget är det icke den officiella Geijer, utan egentligen privatlivets man hon ger oss. Och sådan hon själf med konstnärens intuition och dotterdotterns beundran tecknar denna bild, framträder den också med en stundom betagande novellistisk liffullhet, och man får ett intryck, som påminner om de gamla holländska familjemålningarnas gemyt och hjärtlighet. Ur denna synpunkt sedt — det är ju också den som förf. själf, trots enstaka inkonsekvenser medvetet intagit — blir intet smådrag onödigt, allra minst Adolf Hamiltons och Agnes Geijers vackra, idealistiska kärlekssaga, som så intensivt hör med till Geijers egen miljö under dessa år. Tack vare A. Geetes bok och Malla Silfverstolpes anteckningar har man nu en så detaljerad skildring af umgängeslivet i de litterära Uppsala-kretsarna, som man väl någonsin kan önska sig. Så tillvida komplettera de hvarandra, som de röra sig inom olika tidsskeden, så att det här föreliggande arbetet hufvudsakligen ger oss den yngre generationens uppfattning af saken, och denna yngre generation liksom alla andra dylika är mera kritisk än den äldre. För Agnes Geijer te sig de myckna nöjena mången gång som en tung plikt. Och när vi läsa om denna hvirvel af baler och om den obegränsade gästfriheten i det Geijerska hemmet, undra vi nästan om icke umgängeslivet lagt ett plus till alla de många hinder, som gjort »Svenska folkets historia» till ett fragment.

Den stora framgång Anna Geetes bok med rätta haft, låter oss hoppas, att vi snart ha att motse den utlovade fortsättningen för åren 1846—47.

Lydia Wahlström.

Björlin, G., Johan Baner. Del 2 och 3. Stockholm, P. A. Norstedt och Söner 1910.

I tvenne nya band berättar general Björlin underhållande och åskådligt som förut, trots de långa källreferaten, Johan Baners lefnads-saga till slut. Att följa hans framställning skulle föra utom de gränser, tidskriften satt för sin verksamhet. Baners historia under hans senare år måste blifva krigets. Men i dess skiften framträder bäst den snillrikt djärfva och okufliga personlighet, som redan verkets första del visat oss. »Baner har», säger Geijer, »tecknat sig själf i sina fält-tåg.» — Naturligtvis kan förf. äfven meddela många drag af person- och släkthistoriskt intresse. Hans forskningar rörande Baners porträtt äro förtjänta af uppmärksamhet. Ej blott personhistorici skola vara tacksamma för den osparda möda hvarmed förf. samlat biografiska upplysningar om den mångfald personer, hvilka han haft anledning att nämna. Det är utan fråga en reform af stort praktiskt värde, att dessa upplysningar ej i de båda senare banden nedlagts i svårfunna noter utan sammanförts i ett alfabetiskt register vid tredje delens slut. Talrika porträtt komplettera de personhistoriska uppgifterna.

Det omfångsrika arkivaliska material, som ligger till grund för framställningen, härstammar från svenska riksarkivet.¹ Jämte Oxen-

¹ Till tredjedelen har förf. kunnat föga utdrag ur Sieur de Beaugard's korrespondens från Baners högkvarter (Archive des affaires étrangères, Paris), hvilka

stiernas koncept äro de i olika samlingar bevarade brefven från Baner hufvudkällan. Litteraturen har, såsom en blick på förteckningen öfver tryckta källor visar, i stor utsträckning använts. Dock har förf. ej tillgodogjort sig vissa senare tyska forskningar.

Redan då första delen utkommit väcktes motsägelser af det sätt, hvarpå förf. tagit Baners parti särskildt mot Oxenstierna. De nya delarna ge ej anledning att mildra dessa reservationer. Förf:s framställning af Baners handlingssätt visa upprepade gånger, hur fruktbringande det kan vara att söka de verkliga motiven i stället för att lyssna till endera partens klagomål. En sådan oväld har ej kommit Oxenstierna till del. Men utan en ingående pröfning äro afgörande domslut förhastade.

Om det sätt, hvarpå general Björnin sökt göra sin hjälte rättvisa, knappast kan sägas ha bringat klarhet öfver slitningarna inom den svenska ledningen, blir hufvudresultatet mer än ämnets natur fordrat framställningen af de krigshändelser, i hvilka Baner deltagit. Marscher och truppkoncentrationer, provianterings- och soldbekymmer och deras inverkan på operationerna, vägarnas och terrängens beskaffenhet skildras med ett ingående intresse, en konkretion och åskådlig het, som röja fackmannen. Genom dylika faktorer har det lyckats förf. att förklara mången eljest svårtydd situation. Det behöfver ej påpekas, hvilket värde det har att få en med militär sakkunskap utförd framställning af en så viktig period i vår krigshistoria.

Kärllek till Sveriges häfder och armé ge lif och värme åt general Björnlins framställning. Från samma källa härstammar säkerligen den energi, som trots alla hinder fullbordat det stora verket.

B. Boëthius.

Johannes Rudbeck, Svenska Bokband under nyare tiden, I. 1521—1718. Stockholm, Föreningen för bokhandtverk, 1910.

Det är med varm erkänsla som alla bokvänner hälsa utgifvandet af detta vackra och intressanta arbete, det första inhemska af större omfattning inom sin art. Man kan ej annat än önska och hoppas att det måtte inaugureras en serie af kompletterande framställningar af vår äldre och nyare bokindustris alster. Vi svenskar hafva sent framträd på detta fält, och den, som sökt kunskap i hithörande ting, har hittills måst hålla sig till utländska källor, där man endast undantagsvis fått se något af vårt eget omnämndt, än mindre framställt i värdig reproduktion. Måtte isen nu vara bruten! Förutsättningar finnas för handen i glädjande grad. Det är nämligen med visshet så, att den renässans i intresset för böcker och deras värdiga utsmyckande, som hos oss alltmera vunnit terräng, äfven omfattar hvad som rör bokbanden. Detta intresse har emellertid hos oss länge nog varit öfvervägande platoniskt, mest på grund af svårigheten att för rimliga pris kunna förvärfva äldre konstnärliga band eller åtminstone tilltalande reproduktioner af sådana. Först

komplettera och korrigera den traditionella uppfattningen. Denna källa kom emellertid förf. tillhanda först sedan motsvarande parti af verket tryckts.

med senaste tidens höga utveckling af fotograferings- och reproduceringstekniken och därmed följande moderation i fråga om prisen för konstnärliga afbildningar har det blifvit möjligt för den intresserade att få njuta af frukterna på detta område. Också i vårt fädernesland har bokindustrien under senaste åren gjort ofantliga framsteg och allmänhetens intresse ökats i rask takt.

Hvad särskildt beträffar intresset för konstnärliga bokband och speciellt hågen att få veta något om våra egna bokbindare och deras verksamhet under gångna tider, så har allmänheten på sista tiden bjudits på några läckra smakbitar i form af vällyckade reproduktioner af äldre bokband, och för denna gåfva har man i främsta rummet att tacka frih. J. Rudbeck. Men vi må ej heller glömma hans föregångare, som arbetat under mindre gynnsamma förhållanden. Såsom den förste sakkunnige plöjaren på detta fält bör den kände konstforskaren och bokkännaren C. *Eichhorn* (död 1889) med tacksamhet nämnas. Redan 1888 lämnade han nämligen (i »Meddelanden från Sv. Slöjdföreningen» för nämnda år) en i all sin knapphet värdefull uppsats: »Bokbindare och bokband i Sverige till år 1720», illustrerad med 15 st. för sin tid goda afbildningar af gamla bokband. Bland dem som efter Eichhorns tid sysslat med bokbinderiets historia må bl. a. nämnas F. R. Martin, C. M. Carlander, Isak Collijn, Per Hierta och nu senast frih. J. Rudbeck. Denne sistnämnde forskare synes ha satt sig före den vackra uppgiften att bibringa den svenska allmänheten en mera levande kunskap om alstren af bokbinderiet såsom konstslöjd. Han började med några smärre orienterande uppsatser, bland hvilka särskildt förtjänar nämnas: »Konstnärliga bokband före år 1800» (i »Sv. Slöjdföreningens tidskrift» för 1910) med 24 välgjorda reproduktioner af bokband från olika land. Sedan följde det präktiga verk, hvars titel läses öfver denna uppsats och som innehåller 77 planscher, hvaraf fyra i flerfärgstryck, jämte åtta afbildningar af utländska band inryckta i inledningen.

Trots det för mången öfvervägande eller kanske uteslutande intresset i de tekniska och konstindustriella sidorna af bokväsendet, som komma till synes i frih. Rudbecks bok, ges det emellertid äfven en annan sida, som för en och annan torde vara lika tilltalande och väckande: det är den *personhistoriska*, och från den synpunkten hafva vi särskild anledning att här något uppehålla oss vid det märkliga arbetet. Det lämnar nämligen å ena sidan värdefulla bidrag till kännedomen om våra äldre bokälskare och boksamlare, å andra sidan får man många underrättelser om ett flertal af de skickliga yrkesidkare, som alltifrån klostertiden till frihetstidens början ägnat sig åt den vällofliga bokbinderihanteringen.

Hvad den förre gruppen vidkommer, så finnas här vackra prof på bokband, utförda för mer eller mindre berömda personer, efter hvad man kan se af å pärmarna intryckta vapen, namn eller initialer till minne af den förste ägaren, s. k. pärmexlibris. Så godt som hela vår regentlängd, alltifrån Johan III och hans gemål Gunilla ända till Karl XII finnes representerad i sådana pärmexlibris på präktiga band. Äfven porträttbilder af kungliga personer ingå stundom som pärmstämplar, och sålunda har man till och med en regentikonografi på bokband, omfat-

tande Johan III till drottning Kristina. Bland enskilda personer, som här finnas representerade såsom bokägare, kunna nämnas Ture Bielke (1593), Joachim Brahe, Magnus Gabriel de la Gardie, Maria Eufrosyna de la Gardie, Carl Gyllenstierna och hans maka Anna Ribbing, Johan Skytte jr, C. G. Oxenstierna, den berömda boksamlaren Olof Falck (1680-talet) m. fl.

Men hvad som här är af— om möjligt— ännu större intresse är det uppslag och det material, som bjudas till åstadkommande af en person- och yrkeshistoria öfver det svenska bokbinderiet och som bör mana de intresserade till fortsatta undersökningar. Det är ur de offentliga och enskilda arkivens gömmor som bidragen stå att hämta, och först sedan dessa rannsakats, kan det blifva tal om en historisk framställning af det svenska bokbinderiets liksom andra yrkens tillkomst och utveckling. Man har sig emellertid bekant, att mycket värdefullt material förvaras i Kungl. biblioteket, Uppsala universitetsbibliotek, Kammarkollegii arkiv, Linköpings stiftsbibliotek, Göteborgs museum m. fl. institutioner. I K. biblioteket t. ex. förvaras Bokbindarämbetets samtliga protokoll och anteckningar från ämbetets inrättande 1630 till dess upphäfvande 1847 (utgörande 7 band), vidare In- och Utskrifningsböcker alltifrån 1708 (i två band). Tillsammans aflämnades 1865 enligt bokbindarföreningens beslut till K. biblioteket 21 band och häften. En mångfald af notiser och data står här att vinna för en blifvande yrkets historia. Redan Eichhorn begagnade denna källa för sin ofvan nämnda uppsats, men den har ännu mycket att gifva. På tal om K. biblioteket kan nämnas, att dess handlingar och räkenskaper alltifrån midten af 1600-talet innesluta många värdefulla upplysningar om bokbindare som arbetat för biblioteket, deras kontrakt, prislistor m. m. Äfven Kammararkivets räkenskapsböcker torde innehålla värdefulla bidrag och särskildt de s. k. Sandbergiska samlingarna. Handlingar rörande Göteborgs bokbindarämbete, instiftadt 1749, förvaras i Göteborgs museum. Slutligen må i afseende på vår äldsta bokbinderihistoria hänvisas till Vadstena klostrets diarium, som har notiser om en och annan broder, som ägnade sig åt bokbinderi. Sveriges förste till namnet kände bokbindare var troligen den af diariet omnämnde vadstenamunken Petrus Johannis Stekare, död 1405.

R. Geete.

Rydström, Ada, Boken om Tjust. Del IV. Västervik, C. O. Ekblad & Comp. 1910. 139 sid. Pr. 2,50.

Vid utarbetandet af boken om Tjust synes förf. knappast haft tillfälle att tillgodogöra sig de källor, som våra offentliga arkiv kunna förvara, och icke heller har hon haft tillgång till något större referensbibliotek. Är detta å ena sidan onekligen en brist, får man å andra sidan i ersättning en skildring, som stöder sig på muntlig tradition, på otryckt föga beaktadt eller alldeles okänt material, förvaradt i privat-hem där nere i Tjust. Och en sådan bok är utan tvifvel väl värd beaktande och kan till och med ha större värde än ett arbete med talrika litteraturhänvisningar.

Denna rikt illustrerade del innehåller *Odensvi kyrkliga förhållanden, Odensviholm; Ogestad; Wennerbergiska grafven.*

En släktafta utvisande släktskap mellan ägarna af Odensviholm, flera intressanta porträtt och en Bellmansautograf i faksimil äro bilagda.

C. M. S.

Jensen, Alfred, Svenska minnen från Böhmen och Mähren, kulturhistoriska skisser från trettioåriga kriget. Lund. C. W. K. Gleerups förlag 1910. 242 sid. Med 50 illustrationer. Pris 4,75.

En granskning af dr Jensens senaste bok kommer ej i fråga i denna tidskrift. Det hufvudsakliga innehållet faller nämligen något utanför ramen af de arbeten, som i allmänhet anmälas på denna plats. Vi ha dock icke velat förbigå boken helt, då vi trott att våra läsare med nöje skola taga del af dessa svenska minnen från Böhmen och Mähren under 30-åriga kriget, äfven om behållningen i släkthistoriskt afseende ej kan bli synnerligen stor. Det är egentligen hufvudsakligast samtidens böhmiska uppfattning af krigshändelserna, som dr Jensen denna gång gjort till föremål för sin framställning, fängslande som allting från honom. Gifvetvis bör det ha intresse att se till, hur våra stora män tedde sig för andra än sina egna landsmän här hemma och från böhmiskt synhåll se »Panyr» och »Dorstenson» (Baner och Torstenson). Bilden blir något öfverraskande. Vidare få vi lära känna vår store Axel Oxenstierna som själfva »busen», med hvilken man skrämmer barn. I en tysk vaggvisa (äfven på böhmiska) från Marienbadtrakten uppmanas barnen att bedja, annars kommer svensken, annars
 »... kummt da Oxensterna,
 Werd de Kindla betn lerna».

C. M. S.

Arwedh Larsson och Karin Utter samt deras afkomlingar släkterna Weidman—Lagerheim—Weidenhielm. Anteckningar af E. Lagerheim. Stockholm, Tryckeriaktiebolaget Ferm 1910. 114 sid. Pris 6 kronor.

Släkthistoriskt intresserade ha all anledning att hälsa den vördade 80-årige friherre E. Lagerheims bok välkommen. De skola läsa den med nöje, framställningen är nämligen klar, fyllig utan att svälla ut i onödan; de skola också läsa boken med behållning, ty planen är ovanligt redig och erbjuder åtskilligt nytt och efterföljansvärdt.

Utgångspunkten för framställningen är Söderköpingsborgmästaren *Arwedh Larsson* och hans hustru *Karin Persdotter Utter*, om hvilkas öden friherre Lagerheim efter grundliga studier lyckats få en fullt trovärdig bild. Deras afkomlingar, schematiskt hopförda på en släktafta med hänvisningar till tabellerna, tillhöra släkterna *Weidman, Lagerheim*, och *Weidenhielm*, hvilkas biografier i koncis och klar framställning utgöra hufvuddelen af boken.

Bilagorna äro af intresse icke minst genom ett antal genealogiört mödosamt utarbetade eller hopsamlade från olika håll. Somliga äro här för första gången tryckta. Tillförlitliga källor synas alltid ha lega,

till grund för dem. Följande släkter äro behandlade: *Utter, Kruse, Kling, Lindemark, Westadius, Lorich, Nolleroth, Lövenskiöld, Funch i Danmark, Lund i Danmark, Björk, Frigell, Landergren, Leth, Kamphausen, Klint, Svensson (Västervik), Ahlgren, Pihlgren, Elisabeth Arfwedsdotters afkomlingar m. m.* Boken väcker också vårt lifliga intresse genom där aftryckta bilagor. Man fäster sig vid ett bröllopskväde, författadt af prosten Alexander Ziebeth i den unge 6-årige sonens namn, då »Herr Lars Weideman och Anke-Prostinnan Fru Philippa Lorich ingingo deras Äckta Förbund 1745». Båda voro 59 år gamla vid detta tillfälle. »Cupido sig gläder; Han sjunger och qväder?» Det är friska nätta verser i tidens ande, och sluta med »Amen . . . på min mohr-mohrs Bröllopsdag». Kvädet bjudes i faksimil.

Stockholms folkskare få ett köpekontrakt ur Stockholms rådhusrätts arkiv och 1662 års Protokollsbok med en tomtkarta öfver kvarteret »Jakob Större».

Illustrationsmaterielet är godt: Grafstenen i Söderköpings St. Lars kyrka öfver stamförlädrarna pryder första sidan; ett i Riksarkivet befintligt oljefärgsporträtt af vår främste genealog i äldre tider *Peder Månsson Utter*, far till *Karin Utter*, finnes i helsidesplansch; en rad af goda med omsorg valda porträtt af äldre och yngre släktmedlemmar illustrera biografierna. En särskild förteckning öfver handgjorda porträtt visar, hvar originalen förvaras.

Boken är tack vare sin goda plan öfverskådlig, en egenskap som ytterligare förhöjes genom ett utförligt register.

Det vackra trycket och den enkla smakfulla pärmen göra friherre Lagerheims bok äfven i yttre afseende till en prydnad.

C. M. S.

Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik.

1907 und 1908. Herausg. von der Gesellsch. der Ostseeprovinzen zu Mitau. 1910. 357 sid. 4: o.

Under ofvanstående titel ha allt sedan 1893 utgifvits årsböcker med uppsatser, som äfven utanför Östersjöprovinserna kunna göra anspråk på uppmärksamhet, och detta icke bara för innehållets skull. Äfven i metodiskt afseende höra de säkerligen till de bästa i hithörande ämnen, och årsböckerna bli därigenom verkligen värdefulla.

För att ge våra läsare en föreställning om hvad dessa årsböcker kunna innehålla lämnas här en innehållsförteckning af den senast utkomna volymen, 357 dubbelspaltiga sidor stark, i stort kvartformat med konstbilaga, ett färgtryck, friherre von Manteuffels genannt Szöge i Kurland vapen, efter utkast af Prof. Ad. M. Hildebrandt.

Ein livländischer Schutzbrief von 1556 mit farbigen Wappen der Landesherrn, von Frh. H. v. Bruiningh. Med ett vällyckadt vapenblad i faksimiltryck efter ett i Riksarkivet befintligt pappersdokument.

Das Wappen der Stadt Dorpat, von Arnold Feuereisen. En intressant heraldisk undersökning, i hvilken förf. påvisar detta vapens historiska utveckling och lämnar ett förslag till dess rekonstruktion. Uppsatsen åtföljes af ett i färger återgifvet vapen efter Prof. Ad. M. Hildebrandts teckning.

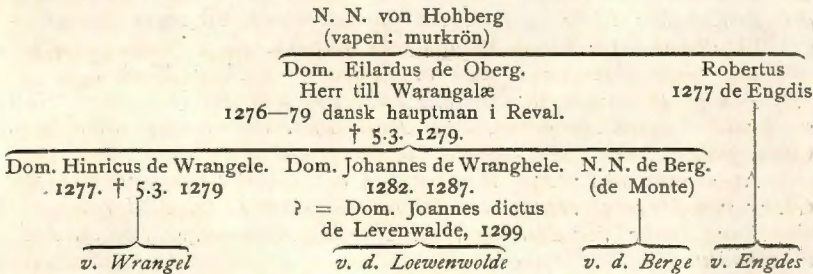
Weitere Nachträge zu dem Aufsatz »Angehörige adeliger Geschlechter aus Kur-, Liv- und Estland in Württemberg« (im Jahrbuch 1903 u. 1904), zusammengestellt von Hofrat Theodor Schön.

Die Familie von Schrenck in den Ostseeprovinzen. Von Frh. E. v. Engelhart. Med en vapenteckning.

Nachtrag zu den im Deutschen Orden in Livland vertretenen Geschlechtern, von L. Arbuson. Ansluter sig till en uppsats i en föregående årgång.

Beiträge zur baltischen Familiengeschichte XII—XV, von Prof. Dr. Michael Frh. v. Taube.

Det är fortsättningen af en värdefull serie genealogiska och heraldiska studier af ovanligare intresse. N:r XII bär titeln »Die Wappen-Gruppe mit der Mauerzinne«. Frh. Taube erinrar om att namnet *Wrangel* är af estniskt ursprung, taget efter länsgodsets territorialnamn, i Liber census Daniæ kalladt *uarangalæ*; att namnen *von Engdes* och *von der Loewenwolde* uppstått på liknande sätt (två gods i Estland *Engdes* och *Liigwalla*); att dessa tre estländska släkter *Wrangel*, *von Engdes* och *von der Loewenwolde* fört samma vapen; att de hört till samma stam och att deras ursprungliga tyska namn varit *Hochberg* (i urkunderna *Oberg*, *Hoberg*); att detta namn sedan förkortats till *Berg* (liksom Hohenzollern blir Zollern). Det är den sv. adl. ätten *Berch*, hvars vapen som bekant är en delad sköld med en half örn och det *Wrangelska* murkrönet. Att det ursprungliga vapnet ej är den halfva örnen, utan murkrönet, visar ett dokument från 1539, där *Marcus vum dem Berge* sigillar med ett vapen likt det *Wrangelska*. Frh. Taube meddelar en översiktsstamtafla:

Samme författare meddelar sedan en uppsats: *Eine rheinisch-baltische Ahnentafel mit Wappen aus dem XV Jahrhundert*. Det Rosenska vapnet förekommer där bl. a. Vidare af samme förf. *Die Brieflade von Pöddes*, registanteckningar 1485—1725. Slutligen som N:o XV *Caspar Tiesenhausens Grabstein in der Domkirche zu Reval und die Anordnung der Ahnenwappen an älteren baltischen Denkmälern*. Utom allmänt intresse berättigar och kompletterar denna uppsats i Autograf-sällskapets tidskrift 1886 intagna uppgifter om Tiesenhausens anor.¹

¹ I förbigående sagdt: Frh. Taube har i årg. 1903 (Beiträge etz. nr. VI) trott sig kunna identifiera en dansk vasall i Estland *Nicolaus de Geyvi* (1336), hvars

Nästa uppsats är författad af den högt värderade forskaren frih. *Herman v. Bruiningk: Einige heraldische und sphragistische Merkwürdigkeiten.*

Följer sedan: *Verzeichnis der nicht zum Abdruck in den »Nachrichten über das Geschlecht der Ungern-Sternbergs bestimmten Urkunden des Ungern-Sternbergs Archivs in Reval.* Det är 57 regist-anteckningar, bland hvilka 8 med datum Stockholm, det äldsta 1532 4/7, det yngsta 1637 8/8, (alla original).

Dr *Gustaf Sommerfeldt* i Königsberg skrifver om: *Patent des Herzogs Jakob von Kurland für Matthias von Löbell (1662) über die Adelsabstammung des von Löbellschen Geschlechts.*

Die Regiments-Rollen des litauischen Heeres aus den Jahren 1744—1746, von Frih. Armin v. Fölkersam.

L. v. Arbuson meddelar: *Im 17. Jahrhundert im Bauskeschen angesiedelte Kosaken och Aus baltischer Archiven, vornämlich aus dem Kurländischen Landesarchiv.*

Kurländska Landsarkivets Direktör Dr. *O. Stavenhagen* lämnar en stor och gedigen afhandling (s. 111—191) om *Die Kettler, die Freiherrn und Grafen von Kettler und die von, bezügl. Barone von Ascheberg genannt Kettler in Kurland.* 87 urkunder, register och bref från 1566—1769 bilda ett tillägg.

I en uppsats »*Über den angeblichen Zusammenhang der v. Taube in Preussen mit dem alltlivländischen Geschlechte der Taube (Tuwe)* kritiserar *A. v. Transehe* frih. Taubes åsikter i den frågan, särskildt dennes afhandlingar från 1899 (tryckta som manuskript i Petersburg) och 1902 samt 1905/06 års årsböcker af genealog. Jahrbuch. Frih. Taube svarar lika skarpt: *Die alltlivländische-sächsische Abstammung der preussischen Linie v. Taube*, 5 stamtaflor och 26 registanteckningar, bl. dokumenter finnas äfven några svenska.

Zur Geschichte der Familie v. Tobien,² von A. v. Tobien.

Einige Bemerkungen über den Ursprung und das Wappen des Geschlechts Ungern-Sternberg, von Paul Frh. von Ungern-Sternberg. Cand. jur.

Af samma förf.: *Ein Wappenbrief des Papstes Clemens VII für Georg von Ungern, Herrn zu Pürkel dd. Rom 1533, Mai 16.*

Zur Frage der Herkunft der Familie Rosenberger von A. Frh. v. Rahden.

Bericht des Direktors des kurländischen Landesarchivs an den Landtag von 1908/09, undert. Oskar Stavenhagen.

Bland *Bücherschau*, som innehåller flera mycket ingående recensioner, ser man äfven en af ordföranden för Genealog. Gesellschaft i

sigill är en oxpanna öfver ett vingpar, med den i Meckl. UB V 3230 och 3231 nämnda *Nicolaus Barnekow*, väpnare och furstens af Werle vasall. Här föreligger en sammanblandning af två olika släkter, ty det ofvannämnda vapnet tillhör ej denna släkt Barnekow, som i stället för en half gumse i vapnet. *Nicolaus de Geyvi* var antagligen från Mecklenburg, där flera släkter förde oxpannan öfver ett vingpar i vapnet. (Om dessa släkter jfr. min uppsats i denna tidskrift årg. 1908 s. 75—80.)

² Äfven skrifvet som Dobbin. Är det samma släkt som den svenska? Jämför *Bowallius*, Anteckningar om släkten Dobbin, Stockholm 1901.

Mitau skrifven välvillig anmälan af Ny Svensk Adelskalender. Man får vara anm. tacksam för ett par beriktiganden angående livländska släkters ursprung, för hvilka vi ju icke ha tillgång till nödigt material. Den stora volymen avslutas med *Sitzungsberichte und Mitteilungen*. Vi framhålla: *Stamtafel der Familie Preis (Preuss), zusammengestellt von Frh. E. v. Engelhardt*. Vidare: *Historische Nachricht von der Familie der Herrn und Freyherrn von Strokirch, aufgesetzt von F. K. Gadebusch 1787*, och *Briefe von Gliedern der Familie v. Strokirch (1759—1771)*. Det är 6 släktbref, bland hvilka 4 från Carl Michael v. S. (Anrep, adl. ätten v. Strokirch, Tab. 2) från Stockholm till dennes syster Hedvig Eleonora, gift m. C. L. v. Ungern-Sternberg. En stamtafla öfver ätten Strokirch, som grundar sig på Gadebuschs ofvananfödda »Hist. Nachricht». (Stamtaflan har Capt. Göthe, läs Gethe, Anrep, adl. ätten Geete. Tab. 5). Till sist finnes en öfversättning från en svensk tidning: *Gustav Adolfs noch lebende in Schweden befindliche Nachkommen af märket C. F.*

C. M. S.

Svenska ätterna Hamilton. Porträtt och herresäten. I.

Detta vackra släktalbum innehåller 124 afbildningar i autotypi efter oljemålningar, teckningar, litografier och fotografier af en del medlemmar af släkten Hamilton i Sverige samt åtskilliga släkten nu eller förr tillhöriga herresäten.

Formatet är 15×23 cm. med i regel 2 vällyckade bilder på hvar blad. Bilderna äro försedda med korrekt text, som i all sin korthet upplyser om allt som kan vara af vikt för tillfället, föremålets namn, titel och hufvuddata (födelse- och dödsår), hvar originalet befinner sig, ifall detta är handgjordt, om signeradt o. s. v.

Det hela synes väl planlagt och omsorgsfullt genomfördt. Häftet, på hvilket står ett lofvande 1, är mycket prydligt och priset lågt.

C. M. S.

Svensk exlibris tidskrift. Meddelanden för exlibrissamlare och bokvänner, utgifven af Arthur Sjögren. Årgång 1, häft. 1, 1911.

Exlibrissamlare kunna med tillfredsställelse konstatera, att en tidskrift öppnat sina spalter helt och hållet åt deras speciella gebit. Tillfälle kommer att beredas dem att »delgiva sina fynd och nyförvärv inom bokägarebeteckningens olika områden», listor för byte mellan samlare komma att offentliggöras och en förteckning upprättas af exlibris från tiden omkring 1870 till vår tid, helt naturligt i anslutning till Arthur Sjögrens »Förteckning å svenska bokägarmärken». Det blir också, föreställa vi oss, tidskriftens uppgift att söka förbättra vår smak med afseende på exlibris, hvarvid äfven den utlofvade utländska afdelningen torde komma att ge ett och annat.

Lösryckta ur sitt sammanhang bli ju exlibris, hur man än definierar begreppet, endast kuriosa. Dock lider det intet tvifvel, att man med tillhjälp af dessa bokägarmärken, för att citera anmälan, »kan er-

bjuda även bibliofilen och biografikern beaktansvärda inlägg av större eller mindre kulturhistoriskt värde».

I afvaktan på flera häften lämnas här innehållsförteckningen på det första rikt illustrerade häftet, hvilket enligt anmälan »ungefär utvisar redaktionens program för tidskriften». Författare till alla artiklar är Arthur Sjögren.

Vad menas med bokägarmärken. Här reproduceras, i förbigående sagdt, ett handmåladt exlibris, som enligt A. Sjögren »antagligen utförts för . . . Bengt Larsson [Dufva]». Då förut samma märke utan tvekan ansetts vara denne Bengt Larsons, hvarmed dateringen af ett intressant Gustaf-Vasa porträtt sammanhänger, hade en motivering för denna afvikande mening varit af intresse. Klichéen är lånad från Personh. Tidskrift 1909, ej 1900 som uppgifves, f. ö. ej det enda stället, där onöjaktigheter i korrekturläsning förekommer.

Nästa uppsats ägnas åt minnet af *Birger Schöldström*. Vidare: *Ett handmåladt svenskt bokägarmärke från 1486—1494*, med en färglagd plansch, kaniken Helgo Petri vapen i en inkunabel, förvarad i Strängnäs, förut beskrifven af I. Collijn uti Svenska boksamlingar under medeltiden (Samlaren 1904). Därpå följer »*Några nyupptäckta äldre svenska bokägarmärken*». I uppsatsen »*G W eller W G, en löst gåta*» visas att märket tillhört hvarken Georg Wallin, som Carlander föreslagit, eller Georg Wachsclager, som Birger Schöldström trott, utan en engelsk köpman i Stockholm, Walter Grainger, hvilken bibliotek såldes på auktion 1749. Denna pärmstämpel återfinnes nämligen på böcker, uppförda i katalogen öfver nämnda auktion. Följa så »*Bruce Beys bokägarmärke*»; en anmälan af friherre J. Rudbecks Svenska bokband med klichéer lånade från denna präktiga bok; ett efter A. Sjögren i färger utfördt exlibris för Ivan Hedqvist; en afdelning nyare svenska exlibris; från utlandets exlibrisvärld; smärre notiser, byteslista.

Svensk Exlibristidskrift, som utkommer med minst 4 häften om året, kostar 10 kronor årgången.

C. M. S.

Sveriges krig åren 1808 och 1809, utgifvet af Generalstabens krigshistoriska afdelning, Femte delen. I Text, X+427; II Bilagor VI+280; III Kartor I—XLIV. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner. 1910.

Få nationer ha att uppvisa en så ärofull krigshistoria och en så lysande rad af fältherrar som Sverige, och naturligt är att mycket skrifvits om de krigshistoriska tilldragelserna och dess hjältar. Det krig som kanske mest varit föremål för historikernas behandling är det för Sverige minst ärofulla, men därför icke minst intressanta, nämligen Finska kriget 1808—09. Förklaringen till detta torde till en del vara att söka i den omständigheten, att händelserna ligga vår tid så nära samt att man från den tiden äger synnerligen omfattande och givande källor.

Glädjande är att se, att äfven Generalstabens krigshistoriska afdelning tagit sig an behandlingen af detta fälttåg och på ett synnerligen förtjänstfullt sätt sökt reda ut mången omtvistad fråga.

Band I af den här föreliggande 5. delen af detta omfattande arbete skildrar händelserna vid södra krigsskådeplatsen under juli—oktober 1808, vid västra krigsskådeplatsen efter striden vid Lappo till återmarschen till Torneå samt händelserna i östra Finland intill slutet af november. Band II innehåller bilagor till komplettering af texten och sista bandet ett 50-tal öfverskådliga kartor och bataljplaner, hvilka betydligt höja arbetets värde.

Det för vår läsekrets mest intressanta är att se till, hur det personhistoriska materialet kan tillgodogöras. För den personhistoriska forskningen torde intresset förnämligast knyta sig kring band II. Detta bjuder bl. a. på en del skrivelser från personer, hvilka haft en mera framskjuten ställning under kriget, såsom: Klingspor, Adlercreutz, v. Döbeln, Sandels, Klercker, Vegesack m. fl., och man får en inblick i de olika personernas insats i fälttåget. Fältmarskalken Mauritz Klingspor har icke utan anledning blifvit beskyldd för overksamhet och bristande initiativ. Hans modlöshet och djupa misströstan om framgång blottas af hans skrivelser till konung Gustaf Adolf af den 28 aug., dat. Lappo (Bil. 32) och af den 11 sept., dat. Lillkyro (Bil. 39). Att konungen icke var af samma åsikt och i hög grad ogillade Klingspors reträttspolitik framgår af en hans skrivelse dat. 29 aug. (Bil. 35), däri han bl. a. säger: »Ni anser nu Finland likasom förloradt och tänker endast uppå att frälsa arméens själedes, och lemna mina finske, trogne undersåtare till ett rof för den grymmaste af alla fiender, . . . Min vilja och uttryckliga befallning är, att Finland skall försvaras: Sättet dertill är af *mig* redan föreskrifvet, och det skall vid ansvar lända till efterrättelse; inga medel få dertill af eder uraktlåtas, inga ursäkter frambäras, då jag å min sida gör, och skall göra allt, för att frälsa detta land och detta trogna folk, hvars blod ropar om hämnd öfver dem, som på ett barbariskt sätt ej allenast våldfört deras frihet, men hvad värre är, velat kränka deras ära och trohet.» Svaret är för konungen mycket karakteristiskt.

Af stort intresse äro de många »Styrkebesked» och den »Ständiga indelning» vid de olika arméerna och kårerna, hvaraf bland bilagorna en mängd finnas införda. Å dessa finnas upptagna namn å personer af officers rang (från kompanichefs befattning och högre), och man kan sålunda med önskvärd tydlighet följa en persons öden under fälttåget. Ofta nog äro *anmärkningarna* till styrkebeskeden därvid till den största nytta.

Till slut må framhållas tvenne förteckningar, näml.: *Namnförteckning* öfver personal af officers grad, som blifvit *dödad*, *sårad* eller *fången* (Bil. 69), samt *Namnförteckning* öfver personal, som *särskildt utmärkt sig* (Bil. 70), båda för den personhistoriska forskningen af stort värde. De äro uppställda i kronologisk ordning efter de strider eller tillfällen, vid hvilka personen omnämnes och grunda sig hufvudsakligen på de olika befälhafvarnas rapporter, besked o. d.

Det är att hoppas att, då sista delen af detta arbete utkommer, äfven ett *personregister* må kunna sättas i läsarens hand, för att man tillfullo skall kunna tillgodogöra sig det personhistoriska materialet.

Allt som allt, en gång fullbordadt, kommer detta stort anlagda verk att intaga en hedersplats bland den svenska krigshistoriska litteraturen.

R. S.

Kgl. danske Forstembedsmænd før 1660. Samt Tilføljelser og Rettelser til »Kgl. danske Forstembedsmænd 1660—1790. Bidrag til en »Forstlig Stat». Af Poul Bredo Grandjean.

Personhistorisk Tidskrift har redan 1907 sid. 39 påpekat Grandjeans arbete för tiden 1660—1790. Nu ifrågavarande del erbjuder ett och annat bidrag till Skånes personhistoria under danska tiden och synes liksom den föregående grunda sig på omfattande arkivstudier. Den är tryckt i Tidskrift för Skovvæsen Bind XXIII för 1911.

Svensk Veterinär-Matrikel, biografier öfver svenska veterinärer från 1750 till nuvarande tid under medverkan af E. Schoug och Hj. Dahlström jämte en öfversikt af veterinärväsendets utveckling och kronologiska tabeller samlade och utgifna af Nils Th. Frykholm, distriktsveterinär. Uppsala, A.-B. Akademiska bokförlaget. 1909. 4:0 232 + 39 sid. Pris 14 kr.

Vår svenska matrikellitteratur har genom förestående arbete fått en värdefull tillökning. Visserligen utgaf P. Heurgren år 1889 »Utkast till Sveriges veterinärhistoria» och facktidskrifterna liksom »Katalog öfver K. Veterinärinstitutet och Veterinärelevföreningen» hafva lämnat afsevärda bidrag till våra svenska veterinärers biografier, men en samlad framställning har förut saknats.

Arbetets första del innehåller biografier, den andra vårt veterinärväsendets utveckling i sammandrag jämte kronologiska tabeller öfver veterinära tjänsteinnehafvare.

För oss är gifvetvis den första delen af största intresse, då här tillämpade principer för biografiernas utarbetande synas särdeles lyckligt valda. Efter en kortare utredning om hvad som i arbetet förstås med ordet veterinär, äro biografierna meddelade i bokstafs följd, en gifven fördel, då personregister därigenom kan undvaras och den inom vissa kårer rådande rangskillnaden mellan ordinarie tjänsteinnehafvare och utexaminerade obefordrade ej onödigtvis behöfver framhävas. Namn, år, dag och ort för födelse, föräldrar, studier och examina, tjänster och förordnanden, utmärkelser, dödsår och dag, dödsort, karaktäristik, bibliografi, giftermålstid, hustruns namn, födelse- och dödsår, föräldrar, äfvensom liknande uppgifter om barnen ingå i biografierna, som, då det är fråga om cirka 720 personer, helt naturligt ej kunna vara lika fullständiga för alla. I noter meddelas dessutom notiser om en och annan släkts härstamning. Dessa uppgifter tåla dock ej alltid en skarpare kritik utan synas ofta härstamma från en mindre veder-

häftig tradition. Det har därför synts anmälares, som om ett omnämmande af några sådana felaktigheter här skulle äga sitt intresse.

Veterinärslakten *Angelin* härstammar från Troed Månsson i Annarp i Färingtofta, Kristianstads län, men har veterligen intet samband med den skånska prästslakten *Angelin*, som leder sitt ursprung från Växjö. Till denna senare släkt hörde däremot Olof *Angelin*, som disputerade i Lund 1765 »De caussis morborum epidemicorum».

Till eskvadronshofslagaren Jöns *Hallanders* biografi kan vara ätskilliga rättelser att göra. Han föddes i Norra Vram och blef 1813^{22/2} gift med Catharina *Aspelin* född 1789^{7/11}, † 1864^{29/4}, dotter till regementskommissarien Thomas *Aspelin* och Märta *Jannika Löfbom*. Att Thomas *Aspelin* var en ättling af ryttmästaren *Petter Jonsson Fröberg*, som dock ej lefde omkring 1600 utan åren 1647—1725, är af flera skäl sannolikt, men att dennes son löjtnant *Jonas* (ej *Johan*) *Aspelin* var farfarsfar till ofvannämnde Thomas är hittills obevisadt. Möjligen kan han varit hans farfar, i hvilket fall Thomas skulle varit den till namnet hittills okände sonen i kornetten Thomas *Aspelins* andra gifte. Jöns *Hallander* hade äfven följande barn: *Maria Johanna* f. 1813^{4/7} gift 1) med arrendator *Nils Sjöberg* 2) med torparen *Per Olsson*; *Helena Christina* f. 1815^{15/9}, † 1818^{23/8}; *Elisabeth* f. 1818^{24/5}, gift med sergeant *Valfrid Julius Appelberg* f. 1818^{22/10}; *Helena Catharina* f. 1820^{27/10}; *Nils Thomas* f. 1823^{7/10}, † 1835^{22/7}; enligt benäget meddelande af fil. kand. *V. Ljungfors*.

Enligt Norrbottens läns hushållningssällskaps femtiårsberättelse bekostade sällskapet strax före upplösningen 1824 fri resa för en vid veterinärinrättningen i Stockholm antagen frilev, bokbindaren *O. G.* (ej *O. F.*) *Lindström*, »hvilken innehade erforderlig skicklighet i läsa, skriva och räkna».

Om slakten *de Ron* eller *van Roon* säges, att den sedan urminnes tider intagit en framskjuten ställning bland Hollands besuttna adel och att slakten 1557 öfverflyttade till Frankfurt a/M och erhöll konfirmation på adelskap och vapen. Ja, där träffa vi nu en ganska vanlig tradition om adelskap för till Sverige inflyttade utländska familjer med namn på *de, von, van, von der* eller *van der*. Det är ett fullkomligt missstag att tro, att användande af en preposition eller liknande partikel i och för sig utmärker adelskap eller att förande af ett vapen är ett bevis därpå. Att denna uppfattning finnes på många håll fick man ett slående bevis på under sommaren 1910, då en af hufvudstadens större tidningar serverade följande praktblomster: »Det är nog inte allom veterligt att *Theodore Roosevelt*, den fullödigaste representanten för den amerikanska demokratismen tillhör en gammal feodalsläkt. Så är emellertid fallet, och en engelsk tidskrift återger nu familjevapnet, som visar tre rosor på en grön kulle, således en öfverföring i bild af namnets bokstafliga mening: ett fält af rosor». En borgerlig släkt *van Roosevelt* är visserligen känd i Holland från midten af 1400-talet, men det har ännu ej lyckats att på dennas stamtafla införa presidentens stamfader *Clas Martenzoon van Roosevelt*, som 1649 eller 1651 invandrade till Nordamerika. Se vidare härom *Maandblad van het*

genealogisch-heraldiek genootschap »De Nederlandsche Leeuw» 1901, 1902 och 1911.

Släkten de Rons härstamning har emellertid nyligen blifvit utredd af dr A. von den Velden och publicerad i »Frankfurter Blätter für Familien-Geschichte» årg. 3, h. 3, mars 1910. Släkten erhöill den 20 dec. 1695 i Frankfurt a/M. bekräftelse på sitt vapen »Wapenbestätigung», något som kommit många patriciersläkter till del, men detta är ej detsamma som adelskap »Adelsbestätigung».

Om professor G. W. Sjöstedts härstamning nämnes intet. Af intresse skulle gifvet hafva varit att finna en bekräftelse på eller vederläggning af i »Olof Meurlings stamträd» sid. 38 uttalade förmodanden. Men antagligen har denna upplysning liksom den om Erland Tursenius i »Smålands nation i Uppsala» undgått utgifvaren.

Huruvida släkten Kjerrulf härstammar från Holstein må tillsvidare lämnas oafgjordt. I »Svenska Adelsns Ättartaflor ifrån år 1857» af Wrangel och Bergström ställes också denna uppgift med rätta i tvifvelsmål, liksom det af konung Erik XIII af Pommern (1396—1439) i Danmark förlånade adelskapet och namnet Kjerrulf. Det strider nämligen mot tidens bruk att förläna adelsnamn, sådant förekommer först långt senare. Skulle då återstå att det förmenta frälsbrevet afsett någon jordförläning eller vapenbekräftelse, men enligt A. Thiset och P. L. Witttrup »Nyt dansk adelslexikon» hade den gren af släkten Kjerrulf, som 1724 adlades i Danmark intet gammalt adelskap att stödja sig på.

Att släkten däremot inom »Kjær herred» på Jylland ägt flera gårdar torde vara med sanningen öfverensstämmande.

Vid beteckning af en släkts härstamning brukar man endast taga hänsyn till rak fädernehärstamning och ej ömsom fäderne och ömsom moderne, ty det blir då ej fråga om en och samma släkt utan om flera släkter. Man måste skilja mellan stamträdet och anträdet och ej komma med t. ex. följande blandning. »Södermanländsk landtmannasläkt, som enl. förefintlig släktafla härstammar från skräddarmästaren Anders Jönsson, f. i slutet af 1600-talet i Örsta, Husby-Oppunda s:n. Dennes dotter Arna var gift med befallningsmannen — — — Anders Andersson, farfar till etc.».

Som totalomdöme kan sägas, att det är ett godt arbete äfven om många och befogade anmärkningar däremot kunna framställas. Genealogien är tydligen ej utgifvarens starka sida och kändedomen om den personhistoriska litteraturen är på många ställen bristfällig. Det visar bland andra biografier på namnen Billing, Bolling, Dahlström, Ehrengranat, Lennartsson, Nylander, Regnér, Schelin, Swederus och Thedenius.

G. I.

Memoarer och bref. Af *Malla Montgomery-Silfverstolpes* memoarer har Malla Grandinson utgifvit den tredje delen omfattande tiden 1819—1825, Mallas vistelse i Uppsala sedan hon blifvit änka och början af hennes utländska resa. Hon börjar redan att åldras, trots hon ännu ej

är 40 år, och hennes lifliga temperament blir alltmer forceradt. Uppsala var ej någon lämplig vistelseort för henne, ty trots Geijer och Atterbom var den gamla universitetsstaden då, liksom den är nu, småstaden med alla ett sådant samhälles begränsning, och hennes ryktbara soaréer verka på oss lätt litet löjliga. Malla var ett geni i vänskap, sade Geijer, och Mallas vänskap var ofta så stark, att man kanske borde gifva den ett annat namn, och så vid, att många där finga rum. Det är ej utan, att man liksom hon själf blir yr i hufvudet af alla dessa förhållanden. Efter sex Uppsala-år kommer den så efterlängtade utlandsresan. I sällskap med Geijer, Adolf Lindblad, Atterbom och lille Schröder — »gamla Saga resande med den historiska skolan» — kuskar hon genom Sverige till Köpenhamn. Här skilja sig de två sistnämnda herrarna från sällskapet, hvarefter resan fortsättes genom Tyskland med uppehåll på en mängd platser och besök hos tidens storheter, tills delen slutar med ankomsten till Berlin! Visserligen verkar Malla ibland något tröttande på läsaren, liksom hon tydligen också gjort på sitt resällskap. Men likväl är framställningen så intressant, att man läser den med nöje och med stor behållning. Viktiga bidrag lämnas till lifvet och människorna i Uppsala, till känedom af Geijer i hvardagslag men i all synnerhet till Adolf Lindblads ungdomsår.

Professor Sam Clason har utgifvit en andra del af *För hundra år sen*, skildringar, bref och stridsskrifter från revolutionsåren 1809—1810. Under det den första delen innehöll anteckningar om sjålfva revolutionen, behandlas i denna tiden närmast efter, likväl med undantag af öfverintendenten F. S. Silverstolpes karaktäristiska bild från hertig Karls hof kvällen före konungens arrestering. Bref från C. H. Posse, C. P. Gahn, G. af Wetterstedt till Georg Adlersparre och från denne till B. B. v. Platen gifva oss detaljer ur det augustenborgska partiets intriger före 1809 års tronföljarval, visa oss hur starkt dess politik var influerad af omtanke för egen preservation, hur litet hvar på egen hand dref svensk utrikespolitik och styrde och ställde efter godtfinnande. Betecknande är t. ex. att öfverste Gahn på eget bevåg under kriget påbjöd handelsfrihet mellan Sverige och Norge. I bref från Hans Järta och J. C. v. Schoting skildras 1810 års valriksdag. Intressant är den fullkomligt afgörande betydelse båda tillskrifva Fourniers själftagna beskickning. Ofvanpå all politiken verka de Schotingska brefven, väl skrifna af en mer utomstående åskådare, synnerligen uppfriskande.

N. Sjöberg.

Biografiska anteckningar om slåkten Hegardt. Malmö 1910. 50 sid. + 1 stamtafla. 8:o.

Major Peter Hegardt lämnar här kortfattade biografiska anteckningar om slåkten, grundade dels på förut tryckta genealogier dels på nya forskningar i församlings- och andra arkiv. Då det rör sig om så många som 281 slåktmedlemmar förutom ingiften, skulle gifvet ett

register varit välkommet, men äfven i sitt nuvarande skick är boken förtjänt af beaktande, främst på grund af den fullständighet och jämnhet som synes utmärka de olika biografierna.

Släkterna Sjöman, Alrutz och Moring samt med dem beslättrade medlemmar af familjerna Zitting, Stegman, Gadd, Nordenstrahl, Andersin och Neovius. Helsingfors 1910. 68 sid. 8:0.

Den något utförliga titeln anger hvilka släkter som här behandlas och af dessa är det endast två, som tillhöra det nuvarande Sverige, nämligen Alrutz och Nordenstrahl. Släkten Alrutz härstammar från Tyskland, där namnet redan 1636 förekommer i trakten af Göttingen, och som dess stamfader angifves kaptenen vid hannoveranska regementet Johan Michaël Alrutz, f. 1723, † 1779. Med dennes son läkaren Johan Christopher Hindric Alrutz kom släkten 1783 öfver till Sverige. Arbetet gör med sin utförliga källförteckning ett synnerligen vederhäftigt intryck och länder sin författare till all heder.

Carlstads läroverk och elever är ett arbete, som förberedes till utgifning af kapten C. E. Nygren. Det beräknas till 7 delar, omfattande tiden från 1600-talet till år 1900, och äro delarna 1890—1900 och 1875—1890 att förvänta under år 1911. Hvarje del blir ett afslutadt helt, men kan subskription å hela arbetet till pris af 3 kr. pr del (lösa delar å 3,50) ske hos utgifvaren, adress Trossnäs (efter ²⁵/₁₀ 1911 Karlstad).

Sedan första upplagan af *Värmlands reg:tes historia* 1904 utkom, hafva så många kompletteringar och tillägg till däri intagna lefnadsteckningar gjorts, att en ny upplaga af denna del ansetts lämplig utgifvas, och utkommer den inom maj månad.

Såsom inledning till densamma är intagen en öfverblick öfver reg:tets öden under tioårsperioden 1901-10 — öfvergångsåren från indelta systemet till 1901 års härordning.

Den nya delen omfattar omkring 300 sidor i samma format och utstyrsel som föregående upplaga med ett flertal nya porträtt och kostar för häftadt *ex. 5 kr.*, för bundet *ex. 7 kr. 50 öre.*

Rekvisition kan insändas till *Värmlands regementes expedition, Karlstad.*

Frågor

Porträtt sökas af:

Hans Belfrage: f. 1614 i Skottland. Borgmästare i Brätte (sedan Vänersborg) d. 1668.

Henrik Johan Belfrage: f. 1640 i Brätte. Ägare till Säffle samt Hult vid Vänersborg. Öfverstelöjtnant vid artilleriet i Vänersborg. Död 1706.

Rutger Belfrage: f. 1669 i Göteborg. Ägare till Hult. Löjtnant vid artilleriet i Gtbg. Död 1751 och begrafven i Tunhems kyrka. G. m. Elsa Christina Soop.

Peter Vilhelm Belfrage: f. 1729 på Rånnum, Död 1807. Löjtnant. G. m. Anna Catharina Leijonstolpe på Onsjö.

Åke Belfrage: f. 1722, kapten vid Västgötadals reg:te, d. 1760. G. m. Beata Eleonora Hård af Segerstad.

Äfven för arkivalier rörande dessa personer eller deras fruar samt också för afbildningar och arkivalier ang. andra här icke nämnda Belfragear, före tiden omkr. 1850, vore undertecknad ytterst tacksam och är gärna villig ersätta kostnader, om så önskas.

Mölnadal d. 10 mars.

Knut Belfrage.
e. provinsialläkare.

Porträtt af friherre *Claës Stjernsköld*, guvernör i Trondhjem 1658, sedermera amiral m. m. sökes af löjtn. E. Zeeh, generalstaben, Stockholm.

Undertecknad vore tacksam för meddelanden om ev. förefintliga porträtt af medlemmar af utdöda adliga ätten *Skutenhielm*, äfvensom för upplysningar om ätten utöfver Anreps ättartaflor.

Gunnar Hellström.

Kan någon lämna upplysningar om *Amalia Charlotte Scheffer*, från hvilken Jakob Berzelius härstammade. Hon var född 1665 och ingick äktenskap med Magnus Stenson Sjösteen.

G. Lindström.
Vetenskapsakademiens Berzeliusmuseum.

Finnes något porträtt af riksrådet friherre *Herman Fleming*, † 1673?

N. v. D.

Önskas upplysningar angående porträtt af:

<i>von Saltzburg, W.</i> , chef 1624—25.	<i>Didron, J. Fr.</i> , chef 1732—35.
<i>Cunninghame, J.</i> , chef 1625—32.	<i>Ollonberg, C.</i> , chef 1735—45.
<i>Kagg, N.</i> , chef 1632—51.	<i>Lillje, C.</i> , chef 1745—49.
<i>Stake, J.</i> , chef 1651—57.	<i>Schönström, D.</i> , chef 1773—79.
<i>Jernsköld, V.</i> , chef 1660—80.	<i>Posse, Fr.</i> , chef 1779—85.
<i>Patkull, R.</i> , chef 1705—16.	<i>Cronhielm, G.</i> , chef 1785—93.

Axel Gyllenhoff.

Kapten vid kungl. Hallands (f. d. Västgötadals) regementet
Halmstad.

Personhistoriska Samfundets årsmöte

hölls den 29 april 1910 å restaurant Riche under ordförandeskap af öfverstekammarjunkaren friherre Carl Carlson Bonde.

Sedan revisionsberättelsen blifvit uppläst, beviljades ansvarsfrihet. Härefter företogs val af styrelse. De afgående ledamöterna återvaldes, nämligen öfverstekammarjunkaren friherre *Carl Carlson Bonde*, riksarkivarien *E. Hildebrand*, konungens bibliotekarie *Foh. Ax. Almquist*, friherre *Foh. Rudbeck* och greve *C. M. Stenbock*. I redaktionsutskottet återinsattes ofvannämnda frih. Rudbeck och greve Stenbock, vidare direktör G. Indebetou, intendenten frih. R. Cederström samt docenten Helge Almquist. Till revisorer återvaldes f. d. kammarrättsrådet J. A. Wallenstein och kapten O. Bergström med d:r A. Levertin som suppleant.

Föredrag med skioptikonbilder hölls af docenten *H. Lundborg* om: »Släktforskning och rashygien. Några synpunkter.»

Därefter hölls styrelsesammanträde, hvarvid återvaldes till ordförande friherre *Carl Carlson Bonde*, till skattmästare friherre *Foh. Rudbeck* och till sekreterare greve *C. M. Stenbock*.

Efter mötets slut intogs gemensam sexa, hvarefter kyrkoherden i Askersund H. Söderstéen höll ett kåseri om Askersunds-släkter.

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1910.

Behållning från år 1909 4,104: 16

Inkomster år 1910.

Ledamotsavgifter	4,180: 55	
Lagerförsäljning	449: 50	
Gåfvomedel	195: —	
Räntor	183: 79	5,008: 84

Summa 9,113: —

Utgifter år 1910.

Trycknings- och illustrationskostnader	2,149: 69	
Uppbörds- och distributionskostnader	390: 44	
Arvoden	1,383: 35	
Diverse utgifter	52: 26	3,975: 74
Behållning till år 1911		5,137: 26

Summa 9,113: —

Följande af samfundets skrifter utlämnas åt *ledamöter i samfundet*, efter rekvisition hos skattmästaren, adr. Riksarkivet, till nedannämnda pris nämligen:

Svenska autografsällskapets tidskrift, Del I, nr 1 samt 3—12 årg. 1879—1888 , dock saknas nr 2), per nr	kr. 1.
Svenska autografsällskapets tidskrift, Del II, nris 1—12 (årg. 1889—1896, 346 sid.) , lämnas fullständig till nedsatt pris af allenast	kr. 6.
Lösa häften för 1 kr. för hvarje häfte; dubbelhäftet nris 11—12 för 2 kr.	
Ex. tryckt på <i>bättre papper</i> (däraf några få fullständiga årg. äro tillgängliga) jämte <i>Register</i> till delarne I och II, äfven på <i>bättre papper</i>	kr. 15.
Personregister till delarne I och II (44 sid.)	kr. 2.
Personhistorisk tidskrift, årg. II (1900, 180 sid.) med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1900, 53 sidor	kr. 5.
Årg. I och III slutsålda. Däraf finnas endast I h. 3 o. 4 samt III h. 4 å 1.25 per häfte.	
Personhistorisk tidskrift, årg. IV (1902, 166 sid., med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1902, 43 sid.)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. V (1903, 222 sid., med 25 porträtt och register samt Dödslista för 1903, 37 sid.)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VI (1904, 164+23 sid., med 22 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VII (1905, 167+56 sid., med 19 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. VIII (1906, 133+106 sid., med 17 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. IX (1907, 111+160 sid., med porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. X (1908, 203 sid. med 22 porträtt och register)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. XI (1909)	kr. 5.
Personhistorisk tidskrift, årg. XII (1910)	kr. 5.

Handlingar, utg. genom samfundet:

I. Sit Nikolais kyrkas i Stockholm vigselbok, I. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. af F. U. Wrangel	kr. 3.
II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.),	kr. 1:50.
III. Släkten Aminoff (85 sid. + 1 tab.)	kr. 5.
IV. Klosterfolket i Vadstena; af C. Silfverstolpe (168 sid.)	kr. 3.
D:o d:o tryckt på <i>bättre papper</i> (i få ex.)	kr. 5.
V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6 + 87 sid.) med 31 porträtt, ingår som bilaga i årg. III och IV.	
VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102 + 24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt. Erhålles gm C. E. Fritzes bokhandel, Stockholm.	
VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.)	kr. 2.
VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt), ingå som bilagor i årg. VI och VII.	

Ny serie:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905, af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår som bilaga i årg. VIII, h. 3—4.	
2. Kalmar regementes chefer 1623—1907, af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingå som bilaga i årg. IX, h. 3—4.	
Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 å	kr. 1.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår som bilaga i årg. XI, h. 2—4 och XII, 1—2	kr. 2.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff	kr. 2.

Insända böcker.

Marschall Bernadotte af H. KLAEBER.

Vestgöta nation i Lund af C. SJÖSTRÖM.

Södermanlands » » » »

Autographes. Recueil de ma collection af C. v. PLATEN.

Karl X Gustav från Weichseln till Bält 1657. Tåget öfver Bält
och freden i Roskilde 1658 af J. LEVIN CARLBOM.

Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. Bd 3: H. 1 o. 2.

Handelsföreningen i Göteborg 1661—1911 af H. FRÖDING.

Till tryckning förberedes:

Register till V. Örnberg: Svensk slägtkalender och Svenska
ättartal.
